

Seksualiteit bespreken in de kerk

Onderzoek naar de behoefte van
christenen in het bespreekbaar
maken van seksualiteit in de kerk

Auteur: Arieke Sonnemans-Kazen

Christelijke Hogeschool Ede
Godsdienst Pastoraal Werk

Seks in de kerk

Hebben christenen (18-plussers) behoefte aan preken, onderwijs of pastorale gesprekken met betrekking tot het thema seksualiteit in de kerk en hoe kunnen kerken in deze behoefte voorzien?

Auteur:	Arieke Sonnemans-Kazen
Opdrachtgever:	Marc Angenent
School:	Christelijke Hogeschool Ede
Begeleider:	Dirk van Schepen
Datum:	Mei 2013

Voorwoord

Pas liep ik door de Christelijke Hogeschool en hoorde ik een aantal studenten wat giebelend praten over de christelijke webshop van Marc Angenent, mijn opdrachtgever. De volgende dag was ik aan het werk voor mijn afstudeeronderzoek op de Hogeschool Leiden, daar leek ik wel een tegenovergestelde wereld tegen te komen. Op een platte manier werd daar over seks gepraat. Het kwam op mij over dat deze studenten het normaal vinden om met verschillende mensen seksueel actief te zijn. Ondanks dat ik bijna een jaar bezig ben geweest met dit onderzoek over seksualiteit blijft dit onderwerp iets geks hebben. Iets waarbij het apart is als mensen er zo openlijk plat over praten, maar ook als mensen er giebelend over doen. Wat is dat toch met seksualiteit? Dit is het eindrapport van mijn afstudeeronderzoek dat ik heb uitgevoerd voor mijn studie Godsdienst Pastoraal werk. Vorig jaar april ben ik in een proces gestapt om een onderzoek uit te voeren voor Marc Angenent. Na een periode van voorbereiden ben ik in januari dit jaar begonnen met het onderzoek uit te voeren. Ondanks dat het proces van afstuderen langzaam verliep kijk ik er met plezier naar terug. In een jaar tijd heb ik allerlei boeken kunnen lezen en me mogen verdiepen in het onderwerp seksualiteit.

Een aantal mensen wil ik bedanken. Ten eerste Marc Angenent, die mij de kans heeft geboden om me te verdiepen in dit onderzoek. Bedankt voor alle steun en gekregen feedback tijdens het proces. Dit onderzoek had ik niet kunnen doen zonder de begeleiding vanuit de Christelijke Hogeschool Ede. Daarom wil ik mijn afstudeercoach Dirk van Schepen bedanken voor alle tijd die hij in mij heeft gestoken om mij te helpen in het proces van afstuderen. Mijn man, Evan Sonnemans, kan ik ook niet ongenoemd laten. Individueel afstuderen heb ik als pittig ervaren daarom ben ik dankbaar dat ik altijd kon leunen op mijn man. Tenslotte kan ik God onze Vader ook niet achterwege laten. Ondanks alle tegenslagen heb ik mogen ervaren dat ik mocht vertrouwen op God en dat het goed zou komen.

Dit onderzoek geeft een inzicht hoe seksualiteit bespreekbaar wordt gemaakt in kerken en waar christenen op dit gebied behoefte aan hebben. Ik hoop dat dit rapport enigszins een bijdrage levert aan het bespreekbaar maken van seksualiteit.

Voordat u dit rapport verder gaat lezen wil ik dit voorwoord afsluiten met twee verzen uit Hooglied. Hooglied is het erotische boek van de Bijbel en kan dus niet ontbreken in dit adviesrapport over seksualiteit. Het is het vers dat ik en mijn man op onze trouwkaart hebben laten zetten. Een vers dat gaat over de kracht en macht van liefde (en erotiek).

Hooglied 8: 6 – 7 (NBG)

Leg mij als een zegel aan uw hart
als een zegel aan uw arm.

Want sterk als de dood is de liefde
onverbiddelijk als het rijk van de doden de hartstocht,
haar vlammen zijn vuurvlammen,
een vuurgloed des HEREN.

Zeeën kunnen haar niet doven,
rivieren spoelen haar niet weg.
Zou een man met al zijn rijkdom liefde willen kopen,
dan werd hij smadelijk veracht

Leiden, mei 2013

Arieke Sonnemans-Kazen

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
1. Inleiding	5
1.1 Aanleiding	5
1.2 Probleemstelling	5
1.3 Werkwijze	6
1.4 Toelichting begrippen	6
2. Waarom zouden kerken seksualiteit bespreekbaar moeten maken?	7
2.1 Wat is seksualiteit	7
2.2 Seksuele levensloop	9
2.3 Pornificatie van de maatschappij	13
2.4 Taak en rol van de kerk	17
2.5 Conclusie	23
3. Kwantitatief onderzoek: enquête	24
3.1 Resultaten van de enquête	24
3.2 Een ander relevant onderzoek	33
3.3 Conclusie kwantitatief onderzoek	35
4. Kwalitatief onderzoek: interviews	37
4.1 Resultaten van de interviews	37
4.2 Conclusie van de interviews	44
5. Conclusie	45
6. Aanbevelingen	47
Bibliografie	51
Bijlage	53
Opzet enquête	53
Resultaten enquête - grafieken	58
Resultaten enquête - antwoorden op open vragen en anders namelijk	73
Resultaten enquête – kruistabellen	88
Opzet interviews	93
Samenvatting van de interviews	94
Analyse interviews	100
Verslag symposium	118
Verslag studiedag seksualiteit	120

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Rond februari 2012 werd mijn interesse en nieuwsgierigheid gewekt door een bericht op de projectenbank via Entree (interne site van de Christelijke Hogeschool Ede). In dit bericht stond de vraag of iemand onderzoek wilde doen naar de discrepantie tussen de theologie en de praktijk van seksualiteit. Na een aantal mailtjes en gesprekken heb ik besloten de uitdaging aan te gaan om iets te doen met het thema seksualiteit.

Mijn opdrachtgever Marc Angenent is tot de ontdekking gekomen dat verschillende christelijke mensen gebruik maken van seksspeeltjes. De meeste christenen willen echter niet geconfronteerd worden met de pornografische beelden die onvermijdelijk aanwezig zijn in erotische (web)winkels. Dit werd dus als een probleem ervaren. Marc Angenent besloot zijn eigen webwinkel te starten om deze (christelijke) doelgroep tegemoet te komen, een webshop zonder pornografische beelden. De lancering heeft voor veel ophef gezorgd in de media. Marc Angenent krijgt als seksuoloog allerlei vragen rondom seksualiteit. Niet alleen in zijn praktijk maar ook via de mail en dergelijke. Hierdoor is de vraag ontstaan naar wat er speelt in de kerk rondom dit thema. Is er geen openheid of zien we die openheid niet? Oftewel welke behoefte ligt er ten aanzien van dit onderwerp en waarin zou Marc Angenent als voormalig predikant, maatschappelijk werker en seksuoloog, christenen tegemoet kunnen komen om in deze behoefte te voorzien.

1.2 Probleemstelling

Als basis voor dit onderzoek heb ik de volgende probleemstelling opgesteld:

Hebben christenen (18-plussers) behoefte aan preken, onderwijs of pastorale gesprekken met betrekking tot het thema seksualiteit in de kerk en hoe kunnen kerken in deze behoefte voorzien?

Om deze probleemstelling te kunnen beantwoorden heb ik de volgende deelvragen:

1. Waarom zouden kerken seksualiteit bespreekbaar moeten maken?
2. Hoe is het proces verlopen waardoor de predikant of professional heeft besloten om seksualiteit bespreekbaar te maken?
3. Wat wordt er momenteel aangeboden in de prediking, onderwijs en pastoraat om het onderwerp seksualiteit bespreekbaar te maken?
4. Hoe ervaart de voorganger of professional het om het thema seksualiteit bespreekbaar te maken?
5. Wat zijn de verwachtingen van de voorganger(s) over in hoeverre het aanbod aansluit bij wat de kerkleden zouden willen of nodig hebben op het gebied van het bespreekbaar maken van seksualiteit?
6. Hoe waarderen christenen het aanbod in de prediking, onderwijs en pastoraat waarin gesproken wordt over seksualiteit?
7. Waar hebben christenen behoefte aan wat betreft de manier hoe seksualiteit besproken wordt in de prediking, onderwijs en pastoraat?
8. Is er een verschil tussen het aanbod van de kerk en de behoefte van christenen?
9. Hoe kan de kerk voorzien in de behoefte van haar kerkleden en hoe kan Marc Angenent aansluiten bij de behoefte van christenen?

De doelstelling van dit onderzoek is om voor Marc Angenent gegevens te verzamelen op dit gebied zodat hij die kan gebruiken om aan te sluiten bij de behoefte binnen de kerk. Het is daarmee deels ook PR voor zijn seksuele hulpverleningsbedrijf, De Passiecoach.

1.3 Werkwijze

In eerste instantie was het de bedoeling dat ik vijf tot acht kerken intern zou gaan onderzoeken. Ik wilde met de predikanten diepte-interviews houden en onder de kerkleden van de desbetreffende kerken een enquête verspreiden. Helaas bleek dat kerken hier niet op stonden te wachten. De grote meerderheid van de aangeschreven kerken gaf aan dat ze niet wilden meewerken in verband met de kans dat er rumoer zou kunnen ontstaan in hun kerk. Rond november, december heb ik daarom moeten besluiten dit onderzoek anders aan te gaan pakken. In plaats van kerken intern te onderzoeken heb ik een aantal predikanten geïnterviewd (dus los van de gemeente) en heb ik een landelijke enquête opgesteld om de behoefte van christenen te onderzoeken. Naast een kwantitatief en kwalitatief onderzoek heb ik een literatuurstudie gedaan naar de redenen waarom kerken seksualiteit zouden moeten bespreken.

1.4 Toelichting begrippen

Om dit onderzoek te lezen is het belangrijk dat ik aantal begrippen toelicht.

- Kerkleden:** Christenen die verbonden zijn aan een kerk en ouder zijn dan 18 jaar.
- Kerken:** Het onderzoek richt zich vooral op voorgangers in de kerk. Hoe kunnen voorgangers als leiders van de kerk er voor zorgen dat er wordt voorzien in de behoefte van de gemeenteleden. Naast voorgangers richt ik me in dit onderzoek ook op andere relevante professionals die bezig zijn op het gebied van seksualiteit en geloof.
- Seksualiteit:** *‘Seksualiteit is fysieke en/of cognitieve activiteit die gericht is op het oproepen van lichamelijke seksuele reacties en/of gevoelens van seksuele opwindings’.*¹ Dit is de omschrijving van seksualiteit die gebruikt wordt door de Nederlandse Vereniging voor Seksuologie. Het is een vrij brede omschrijving. De fysieke of cognitieve activiteit in deze omschrijving kan ingevuld worden op allerlei manieren. In dit onderzoek maak ik gebruik van deze ruimte. Er zijn allerlei associaties rondom seksualiteit. Daar maak ik gebruik van maar tegelijkertijd komt niet alles naar voren. Door de interviews en de enquête heb ik de respondenten bij bepaalde vragen ruimte gegeven om hun eigen antwoord te kunnen invullen. Op die manier heb ik ruimte proberen te geven aan allerlei associaties rondom het thema seksualiteit.
- Prediking:** Dat wat verkondigd wordt in de (zondagse) dienst.
- Onderwijs:** Alles wat niet valt onder prediking en pastoraat (te denken aan Bijbelstudies, kringenwerk, jeugdavonden e.d.).
- Pastoraat:** Persoonlijke gesprekken met een predikant of pastoraal werker (of iemand anders die met u in gesprek gaat over persoonlijk gebeurtenissen, gevoelens e.d.)

Bovenstaand heb ik in het kort de kaders van het onderzoek geschetst. De beantwoording van de deelvragen loopt door de verschillende hoofdstukken heen. U kunt eerst een literatuurstudie lezen waarin beschreven wordt waarom het belangrijk is om seksualiteit te bespreken in de kerk. In hoofdstuk 3 en 4 bespreek ik de uitslagen en de conclusies uit het kwantitatieve en kwalitatieve onderzoek. Na de eindconclusie in hoofdstuk 5 kunt u in hoofdstuk 6 de aanbevelingen lezen die ik schrijf voor Marc Angenent en voor kerken.

¹ IJf M., *Sexcounseling, handleiding voor seksuologische hulpverlening* (Assen: Koninklijke Van Gorcum, 2010) pag. 9

2. Waarom zouden kerken seksualiteit bespreekbaar moeten maken?

Voordat ik de resultaten en conclusies deel van het kwantitatief en kwalitatief onderzoek is het eerst van belang om te kijken waarom kerken seksualiteit zouden moeten bespreken. Als ik de overtuiging niet zou hebben dat kerken hierin iets zouden kunnen betekenen voor mensen zou dit onderzoek geen nut hebben. In dit hoofdstuk bespreek ik waarom seksualiteit een belangrijk onderwerp is om te bespreken binnen de kerk. Ik begin daarbij met het verwoorden van hoe ik naar seksualiteit kijk. Verder behandel ik de seksuele levensloop, de pornificatie van de maatschappij en de rol en taak van de kerk. De seksuele levensloop en de pornificatie van de maatschappij zijn voornamelijk bedoeld om bewust te worden wat er kan spelen bij het menselijk leven met betrekking tot het thema seksualiteit. Door bewust te zijn wat er speelt onder de mensen kunnen we gemakkelijker een brug slaan naar de ander.

2.1 Wat is seksualiteit

In de inleiding heb ik een definitie beschreven van seksualiteit. Ik heb aangegeven dat ik seksualiteit breed wil benaderen. Ik wil daarbij nog een korte opmerking maken. Homoseksualiteit komt niet nadrukkelijk naar voren in dit onderzoek. Dit heb ik bewust gedaan omdat ik geen onderscheid wilde maken tussen verschillende geaardheden. Ik ben mij er wel van bewust dat de nadruk meer ligt op heteroseksualiteit. Dit vanwege de gevoeligheid die er rondom homoseksualiteit ligt in christelijk Nederland. Het is niet mijn bedoeling om mensen met een andere geaardheid dan heteroseksualiteit uit te sluiten. Wat mij betreft mag iedereen mee doen in het bespreekbaar maken van seksualiteit. In dit hoofdstuk over wat seksualiteit is wil ik u meenemen naar hoe ik denk dat seksualiteit door God is bedoeld. Ik wil beginnen met de definitie van seksuele gezondheid zoals die is omschreven door de Wereld Gezondheidsorganisatie:²

Seksuele gezondheid is een met seksualiteit verbonden toestand van fysiek, emotioneel, mentaal, sociaal welzijn. Seksuele gezondheid is dus meer dan de afwezigheid van ziekte, disfunctie of zwakte. Seksuele gezondheid vereist een positieve en respectvolle benadering van seksualiteit en seksuele relaties. Seksuele gezondheid vereist ook het mogen en kunnen aangaan van plezierige en veilige seksuele ervaringen; zonder dwang, discriminatie en geweld. Om seksuele gezondheid te bereiken en te behouden, moeten de seksuele rechten van alle personen worden gerespecteerd, beschermd en gerealiseerd.

Seksuele gezondheid komt er voor mij op neer dat er een positieve en respectvolle benadering is binnen de seksuele relatie. Zou dit aansluiten bij hoe God seksualiteit heeft bedoeld? Ik geloof dat zeker maar tegelijkertijd geloof ik dat seks een stap dieper gaat. Bijna een jaar lang ben ik bezig geweest met het lezen van allerlei boeken rondom het thema seksualiteit. Het voelde soms als een zoektocht; wat moest ik met alle informatie? Wat levert het mij op om mijn visie met betrekking tot seksualiteit te verdiepen? Daarnaast voelde het soms ook dubbel. Aan de ene kant kreeg ik steeds meer de overtuiging dat het huwelijk de veilige kaders biedt waarin seksualiteit plaats kan vinden. Anderzijds irriteerde ik me steeds meer op de nadruk van seks binnen het huwelijk. Ik vroeg me wel eens af of we het nog eens ergens anders over gaan hebben? Op de studiedag Seksualiteit georganiseerd door een netwerk die zich (s)experts noemen, pleitten meerdere professionals ervoor dat we het niet moeten hebben over wel of geen seks voor het huwelijk. Ik kan me daar wel in vinden, zelf heb ik ook meegemaakt dat de nadruk daar op lag. Een boodschap die in werkelijkheid nog niet zo gemakkelijk is om te realiseren. Door mijn zoektocht ben ik tot conclusie gekomen dat ik een hoop kennis en gesprekken heb gemist over seksualiteit voordat ik getrouwd was. Belangrijkste punt in mijn zoektocht is dat ik tot de conclusie ben gekomen dat Genesis 2 de basis is voor mijn visie

² Gijs, L. e.a., *Seksuologie* (Houten: Bohn Stafleu van Loghum, 2009) pag. 218

op seksualiteit. Het is in die zin niet vreemd dat Genesis 2 voor mij als basis naar voren komt. Het is het scheppingsverhaal, het begin van de mensheid en dus ook het begin van seksualiteit. *‘Zo komt het dat een man zich losmaakt van zijn vader en moeder en zich hecht aan zijn vrouw, met wie hij één van lichaam wordt.’*³ Nadat de wereld door God geschapen is met alle creaties daarop is Adam ondanks alles nog niet compleet. Er mist nog niets. Wanneer Eva uit Adam geschapen is zien we dat Adam compleet werd. Samen vullen ze elkaar aan, samen zijn ze beter af dan alleen. Zoals ik dit vers lees ontkom ik er niet aan dat dit vers refereert aan het huwelijk. Het verlaten van de ouders, het hechten en één lichaam worden is een teken van een nieuw gezin vormen: trouwen. Deze tekst gaat niet alleen om seks, het gaat om het geheel van hechting en eenwording. Een proces dat volgens deze tekst begint nadat de man zich heeft los gemaakt van zijn vader en moeder. Één vlees is de vertaling van het Hebreeuwse woord *‘echad’*.⁴ *‘Echad’* is de eenheid die ontstaat uit twee verschillende onderdelen van een lid. Dus een man en een vrouw zijn twee mensen, twee aparte onafhankelijke wezens, maar zodra deze twee mensen bij elkaar komen worden zij één. Opmerkelijk is dat ditzelfde woord ook terug te vinden is in één van de bekendste passage uit de Joodse geschriften: *‘Hoor, Israël: de HERE is onze God; de HERE is één!’*⁵ Man en vrouw zijn één net zoals God één is. Door de zondeval zijn we losgekoppeld van elkaar en van de aarde. Daardoor heeft seksualiteit volgens Rob Bell⁶ twee dimensies. Het bewustzijn hoe diep we zijn gescheiden, afgesneden en losgekoppeld. De andere dimensie is het ervaren dat we ons opnieuw willen verbinden. Verbinden en hechten zijn woorden die wat mij betreft niet los te zien zijn van seksualiteit. Het maakt dat seksualiteit een onderwerp is wat lastig op zichzelf staat. Seksualiteit heeft met allerlei onderwerpen raakvlakken zoals identiteit en relaties. Eeuwen lang heeft er veel nadruk gelegen op voortplanting. Seksualiteit kan volgens mij ook niet volledig losgekoppeld worden van voortplanting. Het is niet de primaire functie, want dat zou betekenen dat mensen die geen kinderen (meer) kunnen krijgen geen seks zouden mogen hebben. Door seksualiteit is voortplanting mogelijk. Dit houdt voor mij in dat wanneer mensen seks hebben daar rekening mee moeten houden. Zelfs met voorbehoedsmiddelen is er een kleine kans dat vrouwen zwanger kunnen raken.

Seksualiteit en het huwelijk staan in het licht van het grotere plaatje: een afspiegeling van Christus en Zijn gemeente. In Efeziërs 5 lezen we nadat eerst Genesis 2:24 wordt geciteerd dat het huwelijk een mysterie is. Het maakt seksualiteit voor mij meer bijzonder. Een mysterie tussen een man en een vrouw, iets wat je alleen met elkaar deelt. Iets kostbaars en iets heiligs. Ik ben er van overtuigd dat seks niet iets is wat je zomaar met iedereen kunt consumeren. Seks is verbinden en heeft alles te maken met hechten en lief hebben. Seks is niet neutraal, het doet wat met een mens. Dit is niet alleen een gedachte die we als kerk gebruiken, om jongeren te overtuigen te wachten met seks. Dat seks iets doet met mensen is (gedeeltelijk) wetenschappelijk bewezen. Wilkin van de Kamp geeft hier aandacht aan in zijn boek *Seks zoals God het bedoeld heeft*⁷. Wanneer je seksueel actief bent maakt je brein ondermeer het gelukshormoon endorfine aan. Daarnaast maken mannen testosteron aan (verstevigt botten en spieren) en vrouwen oestrogeen (goed voor huid en haar). Als mensen elkaar intiem aanraken komt het stofje oxytocine vrij in de hersenen van de vrouw. Hierdoor vergroot het verlangen naar nog meer aanrakingen en ontstaat er een emotionele band. Door geslachtsgemeenschap (en orgasme) wordt de vrouw overspoeld met oxytocine waardoor ze de emotionele verbintenis steeds weer wilt herbeleven. Bij de man versterkt vasopressine het monogaam gedrag. Tijdens de zaadlozing komt dit vrij en zorgt ervoor dat de man een langdurende

³ NBV, Genesis 2:24

⁴ Bell, R., *SexGod, Exploring the endless connections between sexuality and spirituality* (Michigan: Zondervan, 2007) pag. 150-151

⁵ NBG, Deuteronomium 6:4

⁶ Bell, R., *SexGod*, pag. 151

⁷ Kamp, W., *Seks zoals God het bedoeld heeft* (Aalten: Crosslight Media, 2012) pag. 14

emotionele verbinding aangaat. Het zijn echte neurotransmitters die hersencellen beïnvloeden en ervoor zorgen dat twee mensen een verbintenis aangaan.⁸

Als u dit adviesrapport verder leest, is het belangrijk om mee te nemen dat God seksualiteit heeft bedoeld om mannen en vrouwen te laten genieten van de verbinding met elkaar. Een verbinding die gebaseerd is op een positieve en respectvolle benadering. Seks is vanwege de verbinding niet iets vrijblijvends. Het doet iets met ons, lichamelijk, psychisch en geestelijk. Daarom is het belangrijk om bewust om te gaan met (onze eigen) seksualiteit.

2.2 Seksuele levensloop

De vraag is wat hebben we er aan om te weten hoe de seksuele ontwikkeling van een mens verloopt? Voor mij was het een eyeopener om te beseffen dat ieder mens geboren is met seksuele gevoelens. Seksualiteit is niet iets wat pas groeit zodra we op seksueel gebied handelingen gaan verrichten. Vanaf onze geboorte ontwikkelen we ons al op seksueel gebied. In dit hoofdstuk wil ik ingaan op deze ontwikkeling. Hierdoor wil ik laten zien dat seksualiteit een wezenlijk deel is van het menselijk leven. Als we seksualiteit willen bespreken binnen de kerk is het belangrijk om rekening te houden met de doelgroep. Dit betekent dat we een onderwijsavond voor jongeren over seksualiteit anders vorm zouden moeten geven dan een onderwijs avond voor volwassenen. Dit hoofdstuk biedt geen praktische handvatten maar wel een overzicht hoe grofweg de seksuele ontwikkeling verloopt. Vanuit deze kennis zou het makkelijker moeten zijn om een brug te slaan naar de doelgroep in kwestie. Dit hoofdstuk is grotendeels een parafrase van een aantal boeken.⁹

Kinderen 0 – 12 jaar¹⁰

Volgens Bancroft¹¹ zijn er drie deelgebieden waarin de seksuele ontwikkeling tijdens de kindertijd plaats vindt. Namelijk de genderidentiteit, de seksuele responsiviteit en het vermogen om intieme relaties aan te gaan. De ontwikkeling van de genderidentiteit begint al in de baarmoeder. Wanneer bekend is wat het geslacht is van de baby wordt er verschillend gereageerd wanneer het een jongetje of meisje is. Door een combinatie van biologische- en omgevingsfactoren is het verschil bijvoorbeeld zichtbaar in de voorkeur van spelletjes of speelgoed.

0-1 jaar: Baby's leren langzaam hun eigen lichaam te ontdekken. Een baby heeft veel behoefte aan lichamelijk contact. Het lichamelijk contact met anderen en het ontdekken van hun eigen lichaam gaat via de mond. Baby's zuigen en sabbelen. Dat zie je bijvoorbeeld doordat baby's aan hun teentjes sabbelen.

2-3 jaar: Peuters worden steeds zelfstandiger. Door het zindelijk worden raakt een kind steeds meer bewust van zijn eigen lichaam. Ze leren het poepen en plassen te beheersen. Peuters raken graag zichzelf aan en voelen ook graag hoe het lichaam van de ander voelt. Hierdoor ontdekken ze dat het prettig voelt als je jezelf aanraakt. Kinderen op deze leeftijd kunnen al masturberen en tekenen vertonen van opwinding. Ze bewegen bijvoorbeeld ritmisch heen en weer, hebben een wat wazige blik en een rood hoofd. Masturberen wordt op allerlei manieren gedaan zoals het aanrijen tegen een

⁸ Kamp, W., *Seks zoals God het bedoeld heeft*, pag. 14

<http://nl.wikipedia.org/wiki/Oxytocine>

<http://www.vumc.nl/afdelingen-themas/communicatie/810194/Liefde-en-liefdesverdriet-p1.pdf>

⁹ Zwiep, C., *Wat is wijsheid? Seksuele opvoeding van jonge kinderen* (Amsterdam: uitgeverij SWP, 2010)

Brons- van der Wekken, S., *Blozen mag. Met kinderen praten over seksualiteit* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2009)

Gijs, *Seksuologie*

¹⁰ Zwiep, C., *Wat is wijsheid?* pag. 104

Brons- van der Wekken, S., *Blozen mag*, pag. 215

¹¹ Gijs, *Seksuologie*, pag. 160

knuffel of tegen een bed. Kinderen tot een jaar of vier hebben nog geen schaamte gevoelens. In deze fase leren peuters de eerste lichamelijke verschillen kennen tussen meisjes en jongetjes. Daarnaast kunnen de eerste vragen over seksualiteit komen. Het ontdekken van hun eigen lichaam en dat van een ander is terug te zien in de spelletjes die kinderen spelen zoals 'doktertje'.

4-8 jaar: Kinderen van deze leeftijd gaan steeds meer beseffen dat het vast ligt of ze een jongen of meisje zijn. De spelletjes om elkaars lichaam te ontdekken gaan door. Rond het zesde levensjaar krijgen kinderen schaamtegevoelens waardoor deze spelletjes niet meer openlijk gespeeld worden. Kleuters kunnen allerlei vragen stellen die met seksualiteit te maken hebben. Ze zijn goed in staat om de basale kennis over zwangerschap en geboorte te begrijpen. Kleuters kunnen gelijkwaardige sociale relaties aangaan met leeftijdsgenootjes. Kinderen kunnen in de periode van vier tot acht jaar veel verliefd zijn. Het heeft voor hun meer de betekenis van lief zijn. Dit kan ook voor iemand met hetzelfde geslacht, maar dit betekent niet dat er al sprake is van homoseksuele gevoelens. Ook de juf, papa of mama kan onderwerp van verliefdheid zijn. Kinderen ontdekken wat hoort bij hun eigen sekse, daarom spelen ze vaker met iemand van het eigen geslacht. Door de ontwikkeling van schaamtegevoelens kan het ineens zo zijn dat kinderen heel preuts worden en bijvoorbeeld niet meer in bad willen met hun jongere broertjes en zusjes. Dit lijkt soms lijnrecht te staan tegen over het gedrag van de vieze moppen vertellen of slaan op de billen van de ouders. Het kind is aan het zoeken waar de grens van de ouders ligt en wat de opvattingen zijn over seksualiteit.

8-12 jaar: Het onderlinge contact met leeftijdsgenoten wordt in deze leeftijdsfase steeds belangrijker. Kinderen gaan steeds beter het verschil begrijpen tussen vriendschap en verliefdheid. Vanaf een jaar of tien begint bij meisjes de prepuberteit en bij jongens rond het twaalfde levensjaar. Er vinden dan grote lichamelijke en hormonale veranderingen plaats. Jongens kunnen vanaf hun negende hun eerste zaadlozing of 'natte droom' krijgen. Er wordt geëxperimenteerd met seksueel gedrag zoals zoenen. Daarnaast gaan steeds meer kinderen zich masturberen. Precieze cijfers zijn daar over nog niet bekend. Er wordt gedacht dat ongeveer de helft van de jongetjes rond hun tiende jaar seksuele spelletjes met elkaar speelt bijvoorbeeld door elkaar af te trekken. Bij meisjes komt dit gedrag veel minder voor. Dat zou een verklaring kunnen zijn dat er minder vrouwen masturberen. Jongens leren het van elkaar en meisjes moeten het vaak zelf ontdekken. Door de opkomst van het internet komen deze kinderen al jong in aanraking met pornografie. Een aantal professionals die contact hebben met deze doelgroep geven aan dat vrijwel iedereen uit groep acht wel eens een pornografisch beeld heeft gezien.¹²

Adolescenten 12 – 25 jaar¹³

In de adolescentie komt de seksuele ontwikkeling in een stroomversnelling. Door de hormonale veranderingen worden er processen in gang gezet van lichamelijke ontwikkeling en groei. Rademakers en Straver¹⁴ hebben in het jaar 1989 een model ontwikkeld waarin beschreven wordt dat jongeren zich stapsgewijs seksueel ontwikkelen. Onderzoek onder jongeren¹⁵ bevestigt dat jongeren stapsgewijs hun seksuele carrière volgen. Het begint rond het twaalfde en dertiende levensjaar. Deze tieners doen steeds meer ervaring op met opwinding, verliefd zijn en verkeren krijgen. Het seksueel gedrag beperkt zich meestal tot het (tong) zoenen en hooguit tot strelen onder de kleren. In de leeftijdsfase van veertien en vijftien jaar wordt het contact leggen met potentiële partners steeds belangrijker. In deze fase gaat vrijen steeds verder, van het aanraken van borsten en geslachtsdelen tot aan het naakt vrijen. De grootste groep veertien en vijftienjarige heeft nog geen verdergaande vormen dan deze vormen van seks. Wanneer tieners de leeftijd van zestien, zeventien

¹² Studiedag seksualiteit: o.a. Groelme en Mieke van Velzen

¹³ Gijs, e.a., *Seksuologie*, pag. 163-165

¹⁴ Gijs, e.a., *Seksuologie*, pag. 163

¹⁵ Rutgers WPF (2012), *Seks onder je 25^e*

www.rutgerswfp.nl/press-release/landelijk-onderzoek-seksuele-gezondheid-onder-jongeren

jaar bereiken wordt het leren kennen en aangeven van eigen wensen en grenzen steeds belangrijker. De helft van de Nederlandse jongeren heeft gemiddeld wanneer zij 17,1 jaar zijn voor het eerst geslachtsgemeenschap gehad. Naar mate het einde van de puberteit nadert, rond achttiende levensjaar worden langdurige relaties steeds belangrijker. De emotionele betrokkenheid gaat in vergelijking met de vorige leeftijdsfase een belangrijkere rol spelen. Hoe ouder adolescenten worden hoe meer het seksuele relatiepatroon van seriële monogamie zich ontwikkelt (een opeenvolging van monogame relaties).

Volwassenen 25-55 jaar¹⁶

Het patroon van het einde van de adolescentie zet zich voort in de volgende fase waarna de meeste mensen een vaste partner krijgen. Het is een periode van allerlei grote gebeurtenissen zoals trouwen en kinderen krijgen. In de vroege volwassenheid (tot ongeveer dertig jaar) gaan mensen op zoek naar de verschillende levensstijlen. Dit is overigens wel kenmerkend voor landen waar een hoog gemiddeld opleidingsniveau is en waar trouwen en kinderen krijgen wordt uitgesteld. Vanaf een jaar of dertig is de meest voorkomende relatievorm het huwelijk. Het komt steeds vaker voor dat mensen niet voor de rest van hun leven bij elkaar blijven. De kans op het verbreken van de relatie is groter bij mensen die ongehuwd samenwonen, dan mensen die getrouwd zijn. Dit heeft er waarschijnlijk mee te maken dat samenwonende mensen het meer zien als een ontdekkingfase, een soort van proefhuwelijk. De gemiddelde leeftijd voor een man die gaat scheiden is 44 jaar en voor een vrouw 41 jaar. Relaties maken natuurlijk allerlei ontwikkelingen mee. De fases die mensen mee maken in hun relatie brengen nieuwe taken, nieuwe problemen en nieuwe gedragspatronen met zich mee. In de meeste relaties volgen de volgende fases elkaar op.¹⁷

1. De kennismakingstijd
2. Gaan samenwonen of trouwen, de eerste tijd samen
3. De geboorte en opvoeding van jonge kinderen
4. 'Midlife'-problemen en opvoeding van adolescenten
5. Samen overblijven als de kinderen het huis uitgaan
6. Pensionering, samen oud worden, groot ouders worden.

Bijna negen op de tien mannen tussen de 25 en 55 jaar masturbeert wel eens. De frequentie van oudere mannen is wel lager dan jongere mannen. Ongeveer driekwart van de vrouwen in deze leeftijdsfase heeft wel eens soloseks. Ook bij vrouwen neemt de frequentie in de jaren iets af.

Voor de meeste mensen geldt dat de frequentie van seksueel contact in de jaren afneemt. Het afnemen hangt sterker samen met de relatieduur dan met de leeftijd. Het kan dus betekenen, dat als mensen een nieuwe relatie krijgen de frequentie van het seksueel contact weer toeneemt. Mogelijke verklaring hiervoor is dat liefde in langdurige relaties steeds meer vriendschappelijk wordt. Dit is gebaseerd op gelijkheid; seksuele aantrekkingskracht komt meer vanuit het 'anders zijn'. Het zin hebben in seks is gevoeliger voor vrouwen dan voor mannen. Afnemende zin geldt daarom meer voor vrouwen dan voor mannen. Het verschil tussen partners wordt daarmee steeds groter. Zin in seks hebben staat niet gelijk voor seks hebben. Er is een dilemma tussen minder zin hebben in seks en het seks hebben voor een goede relatie. Hierdoor kunnen mensen hun behoefte aanpassen aan de behoefte van de partner zodat het voor beide partners acceptabel blijft. Naast de relatieduur hebben belangrijke gebeurtenissen ook invloed op de seksfrequentie. Er moet elke keer weer gezocht worden naar een nieuw evenwicht. Hier geldt ook weer voor dat het op vrouwen meer invloed heeft dan op mannen. Naast gebeurtenissen heeft de beleving van seksualiteit ook invloed op de frequentie. Zo voelt vrijen om zwanger te worden anders dan zonder kinderwens. Met het ouder worden gaan mannen en vrouwen meer waarde hechten aan intimiteit dan aan lust. Voor zowel mannen als vrouwen geldt dat als de frequentie lager wordt men ook minder tevreden is met

¹⁶ Gijs, e.a., *Seksuologie*, pag. 166-170

¹⁷ Gijs, e.a., *Seksuologie*, pag. 168

het seksleven. Tevredenheid van het seksleven hangt nauw samen met de tevredenheid met de relatie. Sommige mensen beoordelen hun relatie aan de hand van hun tevredenheid van hun seksleven. Volgens Bram Bakker¹⁸ is het geen juiste conclusie om een relatie te verbreken aan de hand van de tevredenheid van het seksleven. Het is belangrijk om naar de relatie zelf te kijken. De relatie zelf heeft wel direct invloed op het seksleven, maar omgekeerd kun je niet stellen dat een relatie slecht is of gedoemd om te mislukken als men op dat moment niet tevreden is over het seksleven.

Senioren (55+)¹⁹

De belangrijkste verandering in deze fase is dat vrouwen gemiddeld rond hun 51^e jaar in de menopauze raken. Bij mannen begint rond hun vijftigste het testosterongehalte en erectievermogen terug te lopen. In de levensloopspsychologie en gerontologie wordt er gesproken over twee fases in deze leeftijdsgroep. De tweede fase begint bij de 75-plussers. Seksuologisch gezien is er geen scheidslijn maar er zijn wel verschillen te zien tussen iemand van 55 en 85 jaar. Tegenwoordig wordt over het algemeen seksualiteit gezien als een essentieel en prettig deel van het leven. Voor ouderen wordt dit anders gezien. Er zijn allerlei misopvattingen zoals factoren als ziekte waardoor ouderen geassocieerd worden met aseksueel. Naast het beeld dat de maatschappij op de ouderen plakt is er ook een verschil in hoe ouderen zelf naar seksualiteit kijken. De groep 70-plussers zijn opgegroeid waarin seksualiteit onlosmakelijk verbonden was met voortplanting. Waardoor na deze levensfase men vaak aseksueel werd beschouwd. Deze visie is inmiddels achterhaald maar niet dat oudere als aseksueel worden gezien. Daarmee hangt samen dat deze generatie nauwelijks geleerd heeft om over seksualiteit te praten. Laatste jaren worden er steeds meer onderzoeken gedaan naar ouderen en seksualiteit. In een Nederlands onderzoek gedaan door het NIPO (2003) kwam naar voren dat 57% van de 65-plussers seks nog steeds belangrijk vindt. Door onderzoeken van Kinsey werd bijvoorbeeld duidelijk dat wereldwijd de trend is dat seksualiteit naar mate men ouder wordt afneemt en dat steeds meer oudere seksueel inactief worden. Verder blijkt uit onderzoeken dat oudere ondanks de maatschappelijke veroordelingen tevreden blijven met hun seksualiteit ongeacht of ze seksueel actief zijn of niet. Opvallend is dat als in deze leeftijdsfase de frequentie van het seksueel contact afneemt het geen invloed hoeft te hebben op de tevredenheid van het seksleven. Oudere worden steeds ouder en blijven dus ook langer bij elkaar. Tussen 55 en 64 jaar is het aantal mannen en vrouwen in evenwicht. Maar dat evenwicht raakt op hogere leeftijd uit balans waardoor er steeds meer vrouwen zijn; van de 85-plussers is driekwart vrouw. Hierdoor is het voor een vrouw moeilijker om een nieuwe partner te vinden. Seksuele problemen onder ouderen hebben niet alleen als oorzaak het ouder worden, de oorsprong van problemen kunnen ook ontstaan in eerdere levensfasen. Seksuele disfunctie hangt niet automatisch samen met seksuele tevredenheid. Het gaat er om hoe er op deze veranderingen wordt gereageerd en hoe ze worden gewaardeerd. Tegenwoordig zijn de mensen die nu met pensioen gaan meer vitaal dan de voorafgaande generaties. Daarnaast zijn deze mensen hoger opgeleid en staan ze er (meestal) financieel beter voor.

Samenvattend maakt een mens heel wat ontwikkelingen door. Seksualiteit blijft daarin niet achterwege. In het leven van een mens is seksualiteit vanaf het begin aanwezig, een mens heeft een seksueel component. Seksualiteit is daarmee een thema waar ieder mens mee te maken heeft. Hoe seksualiteit wordt vorm gegeven verschilt per levensfase en per situatie waarin mensen kunnen zitten. Als we seksualiteit willen bespreken is het belangrijk om te beseffen dat seksualiteit een betekenis heeft voor alle mensen en voor alle leeftijden. De seksuele ontwikkeling kan een houvast bieden om aan te sluiten bij de desbetreffende doelgroep wanneer men seksualiteit bespreekbaar wil maken.

¹⁸ Bakker, B., *Over Seks gesproken* (Uitgeverij Podium, 2012) pag. 89

¹⁹ Gijs, e.a., *Seksuologie*, pag. 171 - 177

2.3 Pornificatie van de maatschappij

Pornificatie is voor mij een nieuwe term die ik tegen kwam in de literatuur. Myrthe Hilken werkt in haar boek *McSex* het begrip pornificatie uit. Dit onderdeel van de literatuurstudie is wat mij betreft essentieel als we iets willen zeggen over seksualiteit in deze tijd. We kunnen als christenen moeilijk om onze eigen maatschappij heen. De realiteit is dat we een kerk zijn met invloed vanuit de maatschappij; we staan er (in bepaalde mate) midden in of we dat nou toe geven of niet. Hoe we ons als kerk of als individu laten beïnvloeden door de maatschappij is verschillend, maar ieder mens is een mens van zijn of haar tijd. In dit hoofdstuk wil ik de term pornificatie verder uitwerken om te laten zien wat de trend is van de maatschappij.

Seksuele revoluties

Sarina Brons - van der Wekken schrijft in haar boek²⁰ dat we kunnen spreken over drie seksuele revoluties. De eerste revolutie stond in het teken van echte liefde in een huwelijk. Tot halverwege de negentiende eeuw was het in Nederland nog normaal dat de ouders bepaalden met wie hun kind ging trouwen. Na 1850 gingen steeds meer mensen uit hogere klassen uit liefde trouwen. In het begin was dat zeer schokkend want je ging in die tijd niet tegen je ouders in. Op een gegeven moment legden steeds meer ouders zich er bij neer, waardoor er uiteindelijk een omslag plaats kon vinden. Het gedachtegoed dat een huwelijk op basis van liefde meer geluk bracht kreeg de overhand. De tweede revolutie vond plaats in de jaren zestig. Tot deze tijd was het huwelijk en seks nog aan elkaar gekoppeld. Tijdens deze revolutie werd dat overboord gegooid. Seks binnen een liefdesrelatie was ook mogelijk. Het was niet nodig om eerst te trouwen. Belangrijk punt waarom dit omslag punt makkelijker gemaakt kon worden was de beschikbaarheid van anticonceptiemiddelen. In 1964 werd de anticonceptiepil in Nederland geïntroduceerd.²¹ Na de strijd van de Dolle Mina's met hun slogan 'Baas in eigen buik' werd in Nederland in 1981 abortus gelegaliseerd. Hierdoor werd het mogelijk dat seks steeds meer los kon worden gezien van voortplanting. Langzaam aan gingen er steeds meer mensen samenwonen. De druk die mensen ervoeren door de kerk op de seksuele moraal werd steeds minder door de secularisering. Zo vonden er in een aantal jaren grote veranderingen plaats. In 1957 was er in Amerika nog ophef over de wiebelende heupen van Elvis Presley. Vijftien jaar later verscheen in hetzelfde land de pornofilm *Deep Throat*.²² Een andere belangrijke metamorfose in deze tijd is de wet die echtscheiding gemakkelijker maakte. In 1971 hoefde men niet meer aan de gestelde voorwaarde te voldoen. De derde seksuele revolutie is begonnen rond het begin van deze eeuw. Net zoals de voorafgaande revoluties is deze omslag begonnen bij de jongeren. Deze jongeren zagen niet in waarom seks gekoppeld zou moeten zijn aan een liefdesrelatie. Seks kwam op zichzelf te staan. In ruim vijftig jaar is het seksuele landschap in Nederland totaal veranderd. Van een schaamtecultuur naar een schijnbare schaamteloosheid en openheid. Myrthe Hilken beschrijft dit als volgt²³:

Schijnbaar, omdat er een enorme discrepantie bestaat tussen hetgeen we via de verschillende media aan seksueel geladen beelden kunnen consumeren en anderzijds de wijze waarop seks in bijvoorbeeld het onderwijs aan bod komt. Schijnbaar ook, omdat de pornografische beeldcultuur seks voorstelt als een probleemloos gegeven. Seks is pijpen, neuken, vingeren. Even beffen, rimmen en anaal. Dat seks in het echte leven vaak complex is, aan relationele crises en zelfs echtscheidingen ten grondslag kan liggen, niet op elk moment noodzakelijk is en ook persoonlijk mag blijven, waarom dat zo is en wat we eraan te doen, daar over gaat het zelden.

²⁰ Brons, *Wat is wijsheid?* hoofdstuk 5

²¹ <http://nl.wikipedia.org/wiki/Anticonceptiepil>

²² Hilken, M., *McSex. De pornificatie van onze samenleving* (Amsterdam/Antwerpen: Uitgeverij L.J. Veen, 2008) pag. 41

²³ Hilken, *McSex*, pag. 46

De veranderingen die hebben plaats gevonden zijn bijvoorbeeld ook te zien aan het gemiddelde van de eerste keer geslachtsgemeenschap hebben. In 1950 was de gemiddelde leeftijd 23.²⁴ In 2012 lag dit gemiddelde op 17,1.²⁵

Pornoficatie

Pornoficatie en seksualisering zijn begrippen die worden gebruikt voor de tendens die er nu leeft. Sarina Brons heeft dit omgeschreven als de derde revolutie. De simpele beschrijving van het begrip pornoficatie geeft Myrthe Hilken als volgt weer: ²⁶ *‘...de opmars van oorspronkelijke pornografische verschijnselen in de populaire, mainstreamcultuur.’* Het is volgens haar de invloed op het alledaagse leven: op het denken over seks, de stereotype van de sekseverhoudingen, het beeld hoe je lichaam er uit zou moeten zien en seks als consumptieartikel. De seksindustrie werd voorheen gezien als obscuur maar in de afgelopen jaren heeft deze industrie zich kunnen ontwikkelen als een commerciële miljardenindustrie. Via allerlei media vormen zoals reclames, muziek, bladen, tv en internet krijgen we allerlei informatie en beelden binnen die te maken hebben met seksualiteit.

Hilken geeft verschillende voorbeelden waarin ze uitlegt hoe pornoficatie werkt in onze maatschappij; van teksten van muziek tot pornoparty's. Seks wordt afgeschilderd als een snelle maaltijd. Als iets waar je behoefte aan hebt en dat even snel bevredigd moet worden. Verbinding met mensen, een liefdesrelatie heeft niks met seks te maken aldus het beeld wat vooral jongeren mee krijgen via de media. Vrouwen worden vaak afgebeeld als lustobject waarbij het geoorloofd is om als man dwingend tegen te communiceren. Verschillende seksuologen en hulpverleners hebben in de afgelopen jaren hun zorgen geuit. Kinderen en jongeren zijn vaak nog niet in staat om de beelden die ze binnen krijgen te scheiden van de werkelijkheid. De werkelijke gevolgen zijn nog lastig te onderzoeken. De focus ligt daarnaast meer op hoe het nu in elkaar zit dan op de gevolgen.

Tijdens het lezen van *McSex* kreeg ik nog wel eens het idee wereldvreemd te zijn. Als puber heb ik natuurlijk wel het één en ander mee gekregen via tv en tijdschriften. En nu... Ik kijk nooit meer MTV of TMF, lees alleen christelijke tijdschriften en literatuur. En tv; ja, daar kom ik nog wel eens seks tegen. Maar relatief weinig in vergelijking wat ik als puber keek. Naast het nieuws kijk ik voornamelijk detectives en crimeseries. Voor mij was het nog al schokkend wat ik las in het boek van Hilken. In het bijzonder de persoonlijke verhalen die tussen de hoofdstukken door zijn opgenomen. Als ik niet met dit onderwerp bezig zou zijn geweest zou ik denken dat - in ieder geval in christelijk Nederland - wij ons vrij keurig gedragen. Natuurlijk wist ik wel dat er steeds meer mensen gaan samenwonen en dat niet alle christenen de moraal hebben om alleen seks in het huwelijk te hebben. Nu voelt dat wel als naïef. Het zou mij niet verbazen dat kerken ook reageren vanuit deze naïviteit; het leeft niet bij ons in de kerk. We worden als christenen mooi afgeschermd voor deze 'boze' wereld. Uit onderzoek van Seks onder je 25^e blijkt dat het christelijk geloof voor meisjes wel invloed heeft, namelijk dat ze later gaan experimenteren op seksueel gebied. Bij jongens heeft geloven nauwelijks invloed, aldus het onderzoek. De vraag is: kijken we naar de kant van de meisjes die sterk vast houden aan de moraal die we geleerd hebben (vanuit de kerk) of kijken we verder? De tendens dat seks losgekoppeld wordt van liefde zal waarschijnlijk maar voor een kleine groep christenen gelden. Maar ook deze jongeren die geloven dat seks een consumptiemiddel is zitten bij ons in de kerk. Uit hetzelfde onderzoek blijkt dat veel mensen denken dat jongeren zich wel redden met alle media die zij op hun afkomt. Het blijkt dat de jongeren kennis en vaardigheden missen om verantwoorde keuzes te maken voor hun seksueel gedrag en relatievorming. Via de media worden ook een aantal andere beelden meegegeven: 'Seks is gemakkelijk, het lukt altijd en het is altijd fijn.' 'Mannen en vrouwen komen op het zelfde moment klaar.' En 'je moet minstens twee keer per week doen.' Dat

²⁴ Hilken, *McSex*, pag. 45

²⁵ Rutgers WPF (2012), *Seks onder je 25^e*

www.rutgerswfp.nl/press-release/landelijk-onderzoek-seksuele-gezondheid-onder-jongeren

²⁶ Hilken, *McSex*, pag. 111

seks ingewikkeld kan zijn en het om verbinding met de ander gaat en liefde, die aandacht krijgt seks vrijwel nooit in de media.

Pornografie

Porno is een verzamelnaam voor verschillende seksueel expliciete producten en diensten die het doel hebben om de seksuele lust te stimuleren. Er zijn allerlei vormen van pornografie zoals geschreven porno, foto's, films en telefoonseks. Door het internet heeft porno zich in een aantal jaren snel kunnen verspreiden. Tussen 1998 en 2004 is het aantal pornosites met 1800 procent gestegen.²⁷

In de afgelopen jaren zijn er talloze onderzoeken geweest naar de frequentie van pornogebruik. Ik ben in de literatuur allerlei cijfers tegengekomen. Meest voorkomende cijfers liggen tussen de tachtig en negentig procent als het gaat om mannen die wel eens porno kijken. Het lastige aan onderzoek over pornogebruik is dat het een intiem onderwerp is. En daarnaast vinden we het niet prettig om over onze zwakke kanten eerlijk te zijn. We zijn eerder geneigd om onze slechte gewoonten af te zwakken. Bram Bakker²⁸ geeft als voorbeeld in zijn boek aan dat hij nog nooit een alcoholist heeft ontmoet in zijn praktijk die bleek minder te drinken dan hij vertelde. Hoe de werkelijke cijfers zijn weten we niet. Ik verwacht wel dat de cijfers bij mannen meer naar de tachtig en negentig procent gaan, en bij vrouwen richting de veertig en vijftig procent. Er komt steeds extremere porno. Grenzen lijken steeds meer te verschuiven. De simpele rechttoe rechtaan porno voldoet niet meer aan de wensen van de consument. Ze worden als ware afgestompt en hebben behoefte aan heftige pornografie die de consument wel kan bevredigen.²⁹ Hilkens heeft het idee dat de babyboomers en hun ouders gebrek hebben aan actuele kennis. Ze spreekt regelmatig mensen die niet geloven hoe gemakkelijk het is om aan porno te komen waarin bijvoorbeeld mensen seks met dieren hebben.

Op elk moment van de dag hebben mensen toegang tot pornografie. Porno kijken is niet alleen een 'probleem' onder jongeren. Ook volwassen vrouwen en mannen kijken naar pornografie. Procentueel gezien – ook al weten we dat niet exact – kunnen we er niet omheen dat er ook christenen zijn die pornografie kijken. Op de site vrijvanporno.nl waar Wilbert Weerd aan verbonden is staat vermeld dat 72 procent van de christelijke mannen wel eens pornografische beelden bekijkt. Dat geldt niet alleen voor de kerkleden er zijn ook leiders in de kerk en predikanten die porno kijken volgens Wilbert Weerd.³⁰ In zijn praktijk voor psychosociale therapie (Dichter bij Herstel) begeleidt hij mensen vanuit een christelijke mensvisie. Hierbij krijgt hij ook te maken met mensen met een pornoverslaving. Hij ziet in zijn praktijk hoe pornografie levens kan beschadigen (waaronder huwelijken). Hannie van Rijsingen merkt in haar praktijk bij het behandelen van seksverslaafden op dat wanneer een man porno kijkt, de vrouw aangeeft dat haar man minder zorgzaam, lief is en minder aandacht heeft tijdens het vrijen.³¹

Als mensen pornografie bekijken worden de stoffen dopamine en endorfine aangemaakt.³² Deze stoffen werken als een soort verdoving. De realiteit tussen fictie en werkelijkheid valt weg waardoor je gaat denken dat je dat ook bent, dat het voelt dat jij zo bezig bent met seks. Dopamine zorgt voor genot, extase, euforie, opgetogenheid. Endorfine zorgt ervoor dat je pijn verminderd, stressverdoving, het lijkt op morfine. Als je deze stofjes binnen krijgt raakt het ontvangst station gewend aan de hoeveelheid. Je voelt een leegte op het moment dat het stofje er niet is, dat is een

²⁷ Gijs, e.a., *Seksuologie*, pag. 197

²⁸ Bakker, *Over seks* gesproken, pag. 85

²⁹ Hilkens, *McSex* pag. 145

³⁰ Studiedag seksualiteit: Wilbert Weerd, workshop seksverslaving

³¹ Hilkens, *McSex*, pag. 172

³² Studiedag seksualiteit: Wilbert Weerd, workshop seksverslaving

reden om weer porno te kijken. Mensen gaan porno kijken door een seksuele of emotionele prikkel. Er ontstaat een verlangen. Na het kijken van porno blijft er een gevoel van schuld, schaamte en leegte over. Christelijke mensen zullen om vergeving vragen bij God en zullen er alles aan doen om het niet meer te doen. Maar zodra die seksuele of emotionele prikkel weer opduikt begint het verhaal opnieuw. Op een gegeven moment worden sommige mensen daar onverschillig van. De vraag is waarom kijken mensen naar porno, wat is de aanleiding en wat is de oorzaak van die aanleiding? Vaak liggen de problemen rondom de identiteit; wie ben ik?³³ Wilbert Weerd heeft dit in de workshop over seksverslaving tijdens de studiedag Seksualiteit uitgelegd. Als mensen aangeven dat ze porno kijken vanwege stress of vanwege dat ze zich vervelen is de vraag daarachter; waarom je stress ervaart en wat maakt dat vervelen vervelend is? Mensen ervaren stress niet voor niets. Niet elk persoon die het druk heeft ervaart stress. Vaak leidt die vraag naar de oorzaak naar een probleem rondom identiteit zoals het niet zeker zijn wie je bent als man of vrouw (of wie je bent in Christus).

Hilkens verwoordt een these van Martine Delfos³⁴ namelijk dat jongeren naar pornografie kijken voor seksuele voorlichting. Ze zoeken niet in de eerste plaats de bevrediging maar naar voorlichtingsmateriaal. Klinisch Psycholoog Ron van Outsem behandelt jeugdige zedendelinquenten in het centrum voor forensische psychiatrie De Waag in Leiden.³⁵ Vanuit het CBS weten we dat er ongeveer 900-1000 jongeren in aanraking met justitie zijn geweest vanwege een zedendelict. Volgens van Outsem heeft zestig procent van deze jongeren geen afwijking. Vijfendertig procent van deze jongeren heeft een stoornis richting het algemeen antisociaal gedrag. De overige groep zo'n vijf tot tien procent, heeft een seksuele afwijking. De grootste groep bestaat volgens van Outsem, uit jongeren die bijvoorbeeld denken dat iedereen van hun leeftijd het doet. De gemiddelde leeftijd waarop men de eerste keer geslachtsgemeenschap heeft is 17,1 jaar. Het gaat dan om ongeveer de helft van de Nederlandse jongeren. De andere helft heeft dus nog geen geslachtsgemeenschap gehad rond zijn 17^e levensjaar. Toch hebben jongeren het idee dat iedereen het doet. Ze ervaren dan een druk dat het moet. Wanneer deze jongeren er tegenaan lopen dat het niet lukt omdat niemand seks met hen wilt, dan doen ze het tegen de zin van de ander. In de praktijk van van Outsem geven jongeren aan dat het niet goed was wat ze deden maar dat het niet zo erg is. Deze jongeren zien op deze manier seks hebben (zonder dat de ander dat ook wilt) als kattenkwaad uithalen. Ze beseffen niet dat ze iemand daarmee kunnen traumatiseren. Het is volgens van Outsem belangrijk om met de jongeren in gesprek te gaan, hen te helpen om alle beelden die ze mee krijgen via de media in perspectief te plaatsen. De precieze invloed van pornografie is net zoals de pornificatie lastig vast te stellen. Onderzoekers komen wel dingen tegen zoals onzekerheid over eigen lichaam en grenzen verleggen op seksueel gebied, maar de precieze verbanden zijn nog lastig te trekken. Daarvoor is nog te weinig onderzoek gedaan.

Pornificatie, pornografie zijn begrippen die lastig te scheiden zijn. Het heeft met elkaar te maken. Belangrijk om mee te nemen in het lezen van dit rapport is dat we als christenen ook beelden en informatie binnen krijgen vanuit de maatschappij over seksualiteit, bewust of onbewust. Simpel voorbeeld is dat ik er vanuit ging dat seks makkelijk is en altijd fijn is. Een andere boodschap heb ik via films niet meegekregen. De realiteit bleek anders te zijn. Is dat erg? In mijn geval niet, ik ben in staat geweest om te verwerken dat de werkelijkheid anders is. Achteraf gezien had ik het wel fijn gevonden als mensen mij dit hadden verteld. Jongeren, maar ook volwassenen worden beïnvloed met deze ideeën over seksualiteit. Ik zie dit als een bedreiging. Een bedreiging op gezonde seksuele relaties. In het eerste deel van de literatuurstudie kwam als conclusie naar voren dat seksualiteit om het verbinden gaat. Het verbinden van twee personen wordt door de media steeds meer losgekoppeld. Seks is een snelle snack geworden. We kunnen er niet vanuit gaan dat christenen

³³ Studiedag seksualiteit: Wilbert Weerd, workshop seksverslaving

³⁴ Hilkens, *McSex*, pag. 150

³⁵ Hilkens, *McSex* pag. 150-155

hierdoor niet worden beïnvloed. In het bespreken van seksualiteit moeten we hier dus rekening mee houden. De vraag die overblijft is: willen we als kerk een ander beeld van seksualiteit meegeven?

2.4 Taak en rol van de kerk

Tenslotte is het in deze literatuurstudie onmisbaar een stuk over de taak en rol van de kerk te schrijven. Als we het hebben over het bespreekbaar maken van seksualiteit in de kerk moeten we ook kijken naar de taak en rol van de kerk. Daar is geen eenduidig antwoord op te vinden. Het is een visie op kerk-zijn. Kerk-zijn is een thema op zich, er zijn niet voor niets door de jaren heen heel wat boeken over geschreven. Daarom zal ik proberen een aantal kernpunten te benoemen van de taak en de rol van de kerk om tenslotte uit te leggen waarom de kerk iets zou kunnen doen met het thema seksualiteit.

Wat is een kerk?

De vraag is: wat is een kerk? Er bestaan allerlei associaties met het woord kerk, bijvoorbeeld dat de kerk een gebouw is. Op basis van de Bijbel geloof ik dat de Kerk bestaat uit een groep mensen die Jezus Christus willen navolgen. De volgelingen van Jezus zijn geënt op het Joodse volk. In Romeinen 11:17³⁶ lezen we: *'En als nu sommige takken van de edele olijfboom zijn afgebroken en u, loten van een wilde olijfboom, tussen de overgebleven takken bent geënt en mag delen in de vruchtbaarheid van de wortel,'* Door Jezus Christus is het mogelijk geworden dat wij net zoals het Joodse volk zijn geroepen en een bezit zijn van God. In het Nieuwe Testament wordt *ekklesia* gebruikt als het woord voor de nieuwtestamentische gemeente.³⁷ In het Grieks werd dit woord gebruikt als term voor een officieel bijeengeroepen volksvergadering. Naast *ekklesia* worden er verschillende metaforen gebruikt in het Nieuwe Testament om de gemeente te beschrijven. Deze metaforen verduidelijken wat het inhoudt om een kerkelijke gemeenschap te zijn.³⁸ Een aantal voorbeelden zijn:

- *Koninkrijk van priesters, een heilige natie*³⁹: we zijn een apart gezet volk, een heilige natie. De taak van priesterschap ligt niet meer bij een kleine groep uit het Joodse volk, maar het is een taak geworden voor iedere gelovige.
- *Lichaam van Christus*⁴⁰: alle gelovige samen vormen het lichaam van Christus, waar Jezus het Hoofd van is. Het lichaam bestaat uit vele delen, maar samen zijn we één lichaam. Als Kerk hebben we elkaar nodig.
- *Tempel van de Heilige Geest*⁴¹: in het oude Israël was de tempel de plaats waar God aanwezig was. In de nieuwtestamentische gemeente gaat het niet langer meer om een gebouw. Gods aanwezigheid leeft nu in ons als gelovige door de Heilige Geest.
- *Bruidegom van Christus*⁴²: in het Oude Testament werd de beeldspraak al gebruikt van God als minnaar van Israël. Als bruid hebben we de toekomstverwachting dat de Bruidegom ons komt halen.

Deze metaforen geven een aantal kenmerken van de Kerk weer. Vanaf het begin van het ontstaan van de eerste gemeentes is er nagedacht over wat een christelijke gemeente inhoudt. Wat haar eigenschappen zijn. De apostolische geloofsbelijdenis beschrijft vier eigenschappen⁴³: eenheid, heiligheid, katholiciteit, apostoliciteit. Rond de Reformatorie zijn er twee kenmerken bijgekomen: de zuivere bediening van het Woord en de sacramenten. Stanley Grenz heeft een interessante

³⁶ Uit de NBV

³⁷ Internet versie Studiebijbel, woordstudie: *ekklesia*

³⁸ Ouweneel, W.J., *De kerk van God I* (Heerenveen: uitgeverij Medema, 2010) pag. 121

³⁹ 1 Petrus 2:9

⁴⁰ 1 Korintiërs 12:27; Efeziërs 1:22-23; Kolossenzen 1:18

⁴¹ Efeziërs 2:19-22; 1 Petrus. 2:5

⁴² Johannes 3:29; 2 Korintiërs 11:2; Efeziërs 5:25-32; Openbaringen. 22:17

⁴³ Van 't Spijker, W. e.a., *De kerk. Wezen, weg en werk van de kerk naar reformatorische opvatting* (Kampen: de Groot Goudriaan, 1990) pag.259

benadering van de kenmerken van de kerk. Hij ziet de kerk als een 'pioneer community'. Hij beschrijft uit wat voor soort mensen de gemeenschap bestaat:⁴⁴ 'a relational people; a future-oriented people; a fellowship people'. Hiermee bedoelt hij dat we een groep mensen zijn die een relatie hebben met God dankzij Jezus Christus, daarnaast staan we in relatie met elkaar. 'a future-oriented people' wijst er op dat we als christenen leven met een toekomstverwachting. Dit heeft te maken met Gods Koninkrijk, de kerk is een teken van Gods Koninkrijk. Vanuit de gemeente kunnen we laten zien dat God heerst over zijn creatie. Gods koninkrijk zal uiteindelijk voor iedereen zichtbaar zijn zodra de nieuwe hemel en nieuwe aarde er is. Als kerk-zijn betekent dat we in relatie staan met God en met de ander dan houdt dit in dat we een gemeenschap zijn. Samen zijn we het Lichaam van Christus. Hij redt ons voor de gemeenschap, niet om ons af te zonderen van Gods gemeente. Een gemeenschap waar we elkaar lief hebben en voor elkaar zorgen. In de beschrijving van Grenz maar ook in andere boeken worden op verschillende manier beschreven waar we als kerk opgericht zijn namelijk; op God, op elkaar en op de mensen die 'buiten' de gemeenschap staan⁴⁵. Vanuit deze drie perspectieven ontstaan de taken van de kerk. Het belangrijkste doel van deze taken is dat we God eren. Alles wat we doen – zowel in de kerk als in het dagelijks leven – zou in teken moeten staan van Gods glorie. In Matteüs kunnen we het grootste gebod lezen: *'Heb de Heer, uw God, lief met heel uw hart en met heel uw ziel en met heel uw verstand.'*⁴⁶ Gelijk daaraan staat *'heb uw naaste lief als u zelf'*. Jezus heeft ons geleerd dat onze naasten niet alleen broeders en zusters uit de Kerk zijn maar ook mensen die 'buiten' de gemeenschap staan⁴⁷. De belangrijkste taak van de kerk is rekening te houden met deze drie perspectieven. De precieze taken van een kerk kunnen op allerlei manieren worden ingevuld. Ik wil hierbij de kerntaken benoemen die Stanley Grenz en Jan Hoek beschrijven. Stanley Grenz beschrijft dit als volgt: gezamenlijke aanbidding, elkaar opbouwen en het uitreiken naar de wereld.⁴⁸ De kerntaken die Jan Hoek beschrijft sluit Stanley Grenz niet uit maar zouden ondergebracht kunnen worden onder zijn drie kerntaken. De taken die Jan Hoek beschrijft vind ik persoonlijk concreter: evangelieonderwijs, verkondiging in leer en leven, gemeenschap en dienstbetoon. Belangrijk is dat alle taken die worden gedaan tot opbouw van de Kerk leiden. Deze gedachte kwam ik onder andere tegen bij A. Noordegraaf⁴⁹. De taak van de kerk is hiermee vrij breed. Ik pleit voor een kerk waar God op de hoogste plaats komt, waar zijn Woord wordt verkondigd en waar tegelijkertijd aandacht is voor ieder mens. Als Kerk zijn we het Lichaam van Christus, we zouden moeten functioneren als een familie. Een familie zou een veilige plaats moeten zijn waar je alles kunt delen, waar je kunt vallen en weer kunt opstaan. Jan Hoek benoemt het verkondiging in leer en leven. Wat mij betreft omvat leer en leven alle gebieden van het menselijk leven. Het ideaal is dat iedereen zijn of haar verhaal kwijt kan wat er op dat moment in haar of zijn leven speelt. Dat is de rol die de kerk kan spelen. Een veilige plek waar iedereen terecht kan. Een plek waar gewezen wordt op Gods liefde. Jan Hoek heeft een omschrijving gegeven van de taak waar wij als kerk nu voor staan.⁵⁰ *De kerk in de nieuw begonnen eeuw zal moeten staan en gaan voor een helder en relevant getuigenis. Het gaat om de boodschap voor het koninkrijk Gods, dat in Christus aangebroken is en waarvan de volle doorbraak nog uitstaat.*

⁴⁴ Grenz, S.J., *Created for community. Connecting Christian Belief with Christian Living* (Grand Rapids: Baker Academic, 1998) pag. 208

⁴⁵ Hoek, J., *Geroepen in een nieuwe eeuw. Geheim en missie van de gemeente* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2008) pag. 47

Ouweneel, W.J., *De kerk van God II* (Heerenveen: Medema, 2011) pag. 333

⁴⁶ NBV, Matteüs 22:37

⁴⁷ Lukas 10: 25-37

⁴⁸ Grenz, *Created for community*, pag. 219

⁴⁹ Van 't Spijker, *de kerk*, pag. 52

In andere boeken die ik heb gelezen die gaan over 'de Kerk' kwam ik deze gedachte tegen. Zie de bibliografie voor de boeken die ik hiervoor (gedeeltelijk) heb gelezen.

⁵⁰ Hoek, *Geroepen in een nieuwe eeuw*, pag. 14

Type kerken

Ik heb het vermoeden dat de manier waarop er aandacht is voor seksualiteit binnen de kerk gerelateerd is aan hoe kerken tegenover de maatschappij staan. Ormerod heeft vanuit de kernbegrippen stabiliteit en openheid een classificatie gemaakt van type kerken.⁵¹ Hiermee probeer ik enigszins inzicht te geven wat voor type kerken er bestaan en hoe zij op de maatschappij kunnen reageren. Ik geloof niet dat we kerken zwart, wit in een hokje kunnen plaatsen maar dit geeft een houvast in welke richting we kunnen denken over hoe kerken in de maatschappij staan.

Type	Kenmerken
I. <i>Klassiek conservatief</i>	• Eenzijdig grote nadruk op traditie in de gemeentelijke cultuur: cultuur en geloofsclaims worden gerechtvaardigd met een beroep op de kerkelijke institutie en traditie • Eenzijdig grote nadruk op de transcendentie van God zonder de implicaties hiervan voor de menselijke culturele werkelijkheid te zien • Rigiditeit in sociale organisaties (verstarring) • Resultaat: grote weerstand tegen veranderingen
II. <i>Neo-conservatief</i>	• Wat betreft de cultuur gelijksoortige accenten als type I. • Bereidheid om nieuwe technologie te benutten, dit zal op lange termijn de theologie beïnvloeden • Veranderingen vaak niet bereflecteerd; een conservatieve theologie in combinatie met een innovatief gemeentelijke leven
III. <i>Semi-progressief</i>	• Gezaghebbende tradities worden met argwaan bekeken, nieuwere theologische concepten worden snel overgenomen, sociale structuren en vormen blijven intact • Onkritische houding ten opzichte van seculiere waarden en normen; doet mee in publiek debat, nauwelijks aantrekkingskracht op nieuwe mensen.
IV. <i>Progressief</i>	• Verstoring met name in de richting van transcendentie • Traditionele structuren en vormen worden snel overboord gegooid • Gevoelig voor de laatste intellectuele trends.

Het is goed voor te stellen dat in kerken, die schuw naar de maatschappij kijken, een taboe ligt op seksualiteit of dat seksualiteit vooral benaderd wordt vanuit de traditie. Seksualiteit kan ondanks dat het niet besproken wordt toch aandacht hebben. Als seksualiteit een taboe is ontvangen kerkleden daarmee ook een boodschap. De kerken die klassiek conservatief zijn zullen niet snel het thema seksualiteit ineens gaan bespreken als dit voorheen niet werd gedaan. Er is een grote weerstand tegen veranderingen in deze kerken. Een thema als seksualiteit maakt de verandering nog een keer extra moeilijk. Voor kerken die progressief zijn is het hoogstwaarschijnlijk gemakkelijker om over het thema seksualiteit te spreken. In de maatschappij is het namelijk een thema waar we bijna niet aan ontkomen. Het kan ook zijn dat het thema relaties en seksualiteit meer in teken staat van het voorleven dan het nadrukkelijk te benoemen.

Waarom is het belangrijk dat seksualiteit wordt besproken in de kerk?

Ik heb kort uiteengezet wat een kerk is, wat haar taak is en wat voor soort type kerken we grofweg kunnen onderscheiden. De taak en rol van de kerk is een onderwerp op zich. Ik heb daarom geprobeerd het zo beknopt mogelijk te houden. Maar we blijven voor de vraag staan waarom kerken seksualiteit bespreekbaar moeten maken. Is het werkelijk nodig? Er zijn logische redenen te

⁵¹ Erwich, R., *Veel kleurig verlangen. Wegen van missionair gemeente-zijn* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2008) pag. 126

bedenken waarom een kerk besluit seksualiteit niet te bespreken. Een aantal voorbeelden wil ik hier puntsgewijs benoemen:

- Seks is iets tussen man en vrouw en dat moeten zij samen ontdekken. De kerk moet zich daar niet mee bemoeien.
- Je kunt niet aan elk onderwerp aandacht geven
- Vanwege dat seksualiteit een intiem onderwerp is durven predikanten dit thema niet te bespreken. Of zij ervaren zelf problemen. Als een predikant bijvoorbeeld zelf naar porno kijkt, lijkt het me lastig om daar een preek over te houden.
- De gemeente bestaat uit mensen die er geen behoefte aan hebben (bijvoorbeeld ouderen).

Het is begrijpelijk als kerken er (bewust of onbewust) voor kiezen om seksualiteit niet te bespreken. Seksualiteit is een gevoelig en complex onderwerp. Toch merk ik bij mijzelf een mate van onbegrip. Vooral voor kerken die de moraal van geen seks voor het huwelijk opleggen, maar hier vervolgens niks meer mee doen. In sommige kerken moeten mensen, die (zichtbaar) over de grens zijn gegaan, deze zonden aan de kerk belijden. Het gevolg kan zijn dat deze mensen zich veroordeeld voelen. In het ergste geval jagen we hiermee mensen de kerk uit. Hoe kunnen kerken dat doen wanneer zij verder geen aandacht besteden aan het thema seksualiteit. Als jongeren niet begrijpen dat seks voor het huwelijk niet mag of als er andere redenen zijn waardoor ze seks hebben gehad, hoe kunnen wij dan verwachten dat ze zich aan deze regel houden, als we zelf geen moeite erin stoppen om jongeren hierin te begeleiden? In het hoofdstuk over de pornificatie heb ik duidelijk proberen te maken in wat voor maatschappij we leven. Ik geloof niet dat we als kerk onbeschermd zijn tegen deze invloeden als wij zelf er niks tegenoverzetten. Esther de Kaper schrijft in een blog op Staatgeschreven iets over deze invloed⁵²:

“Laten we niet vergeten dat het seksuele vrijheid-blijheid-verhaal vaker en sterker bij christelijke jongeren binnenkomt dan de wekelijkse preek en bijeenkomst van de jeugdvereniging. Bovendien durf ik te beweren dat de invloed van de dominee vele malen kleiner is dan van sexy popartiesten en andere celebrities.”

Uit verschillende boeken⁵³ die ik heb gelezen blijkt dat jongeren behoefte hebben aan een duidelijke uitleg dat seks voor het huwelijk niet mag. Een paar Bijbelverzen aanhalen volstaat niet meer aangezien we de Bijbel verschillend kunnen interpreteren. Er staat niet in de Bijbel ‘gij zult geen seks hebben voor het huwelijk’. Het is voor jongeren niet duidelijk wat nu wel en niet mag. Dit is misschien wel één van de meest gestelde vragen van christelijke jongeren over seksualiteit.⁵⁴ Uit onderzoek blijkt dat de grenzen van jongeren verschuiven zodra zij verkering krijgen.⁵⁵ Daarnaast blijkt dat er steeds meer jongeren uit de kerk gaan samenwonen.⁵⁶ Vanwege deze redenen kunnen kerken mij niet overtuigen met een verklaring ‘het is niet nodig, jongeren zoeken het zelf maar uit zolang ze maar geen seks voor het huwelijk hebben’. We hebben als kerk de taak om elkaar op te bouwen, om elkaar te helpen en om dagelijks Jezus na te volgen. Jan Hoek beschrijft niet voor niets

⁵² De kaper, E. (2013), *Maagd zijn is geen handicap*, <http://www.staatgeschreven.nl/2013/05/16/esther-kaper-maagd-zijn-is-geen-handicap/>

⁵³ Het gaat hierover meerdere boeken die ik heb gelezen. In de bibliografie kunt u de desbetreffende boeken vinden die ik rondom dit thema heb gelezen. ‘Belangrijkste’ boeken die dit aan hebben gegeven zijn: De Kaper, E., *Hot Issues. Eerlijk over seks* (Heerenveen: Medema, 2011) 192 pp. Borger, A., *In gesprek over seks. Voor een nieuwe kijk op gezonde seksualiteit* (Amsterdam: Ark Media, 2013) 160 pp.

⁵⁴ Borger, *In gesprek over seks*, pag. 17

Dit komt ook aantal keer terug in het boek van Esther de Kaper, *Hot issues*.

⁵⁵ Borger, *In gesprek over seks*, pag. 126

Arjet benoemt kort in haar boek een onderzoek dat gedaan is door Aukelien van Abbema

⁵⁶ Bol, S. en Bruins, G., *Samenwonen sluipt binnen in kerken van orthodox-gereformeerden* (Onderzoek uitgevoerd door Nederlands Dagblad, 17 november 2012)

als kerntaak; verkondiging in leer en leven. We hebben het nodig om elkaar op te bouwen in ons leven als christen. Het is daarom belangrijk om als kerk relevant te zijn. Als een kerk niet relevant is dan hebben de kerkleden vrij weinig aan de kerk. Het is belangrijk dat de boodschap die de kerk overbrengt begrijpbaar en toepasbaar is in het dagelijks leven van de hoorders. Waarom zou een onderwerp als seksualiteit daar niet bij horen? Seksualiteit hoort bij het leven. Of we nu wel of niet seksueel actief zijn, ieder mens heeft seksuele gevoelens. Het thema seksualiteit wordt in de Bijbel niet verzwegen. Er is zelfs een heel Bijbelboek gewijd aan liefde en erotiek. In het Nieuwe Testament wordt er zo nu en dan ook over seksualiteit gesproken. Zo lezen we in 1 Korintiërs 7 dat mannen en vrouwen elkaar niet de gemeenschap moeten onthouden. Deze boodschap heb ik zelf nog nooit gehoord in de kerk. Ik blijf met de vraag zitten waarom kerken huiverig zijn om dit soort thema's gerelateerd aan seksualiteit te bespreken.

We leven in een tijd waarin één op de drie huwelijken strandt. Tijdens het tv-programma 'De Wereld Draait Door'⁵⁷ kwam naar voren dat geen (of slechte) seks één van de meest voorkomende redenen is waarom mensen gaan scheiden. Als Paulus ons wijst op het belang van seks hebben (als je getrouwd bent) waarom zouden wij nu als kerk die boodschap niet mogen meegeven? De kerk gebruikt de invloed die zij kan hebben naar mijn mening niet voldoende. Wat zou het mooi zijn als kerken een positieve boodschap kunnen overbrengen over seksualiteit die voor iedereen bereikbaar is; zodat niet alleen de media invloed heeft.

Ik denk dat er vrij weinig kerken zijn die zeggen dat God en seks niks met elkaar te maken hebben. Alleen al om het feit dat God seksualiteit heeft geschapen kunnen we een lijn trekken tussen God en seksualiteit. Seks is niet zoiets als auto's die mensen zelf (dankzij de kennis en mogelijkheden van God) hebben bedacht, het is iets menselijks, iets natuurlijks. Ik ben niet de enige die van mening is dat seksualiteit besproken mag worden in de kerk. Er zijn inmiddels heel wat boeken geschreven over seksualiteit. Door de boeken heen klinkt een boodschap dat het belangrijk is dat er ruimte is om seksualiteit te bespreken in de kerk. In het ene boek staat het nadrukkelijker dan in het andere, maar vooral voor de jongeren geven schrijvers aan dat het belangrijk is dat er aandacht is voor dit thema.⁵⁸ Het Centrum Dienstverlening voor Gereformeerde Kerken heeft speciaal een website opgericht om handvatten aan kerken te kunnen geven om in gesprek te gaan over seks met jongeren.⁵⁹ Er zijn dus steeds meer mensen (en kerken) die het belang inzien dat er aandacht is voor dit kwetsbare onderwerp. Ik wil als voorbeeld twee schrijvers aanhalen:

- Tim Keller⁶⁰: *"Een dergelijke gemeenschap wordt ook gekenmerkt door mensen die vrij en open laten zien welke rol het Bijbelse perspectief op seks speelt in hun leven en hun relaties."*
Het is belangrijk dat er mensen zijn die een voorbeeldrol op zich nemen. Vooral jongeren hebben behoefte aan voorbeeldrollen. Een persoonlijk verhaal heeft veel meer invloed dan droge stof over waarom seks niet mag voor het huwelijk.
- Arjet Borger⁶¹: *"We hebben met elkaar zo'n belangrijke rol: we kunnen op een nieuwe manier praten over seksualiteit. Dan is het niet de samenleving die aan kinderen en jongeren leert hoe ze met seks om moeten gaan, maar zijn wij het die hen een gezonde kijk op seksualiteit meegeven."*
Arjet Borger schrijft dit boek niet alleen voor ouders, maar voor iedereen die in gesprek (met jongeren) wil gaan over seksualiteit. Ook voor jeugdleiders en voorgangers.⁶²

⁵⁷ De wereld draait door is een programma dat wordt uitgezonden door de VARA. Deze desbetreffende uitzending werd uitgezonden op 22-05-2013

⁵⁸ Het gaat hierover meerdere boeken die ik heb gelezen. In de bibliografie kunt u de desbetreffende boeken vinden die ik rondom dit thema heb gelezen.

⁵⁹ <http://www.ingesprekoverseks.nl/>

⁶⁰ Keller, T., en Keller, K., *Het huwelijk. Gods wijsheid over gevende liefde* (Franeker: van Wijnen, 2012) pag. 253

⁶¹ Borger, *In gesprek over seks*, pag. 14.

⁶² Borger, *In gesprek over seks*, pag. 27

De kerk zou een goede plaats zijn om seksualiteit te bespreken. Zij beschikt over de tijd, ruimte en (meestal) de kennis. We kunnen het spreken over seksualiteit niet altijd aan ouders overlaten. Soms weten ouders niet hoe ze hun kinderen seksuele voorlichting moeten geven. Als ouders zelf niet over seks kunnen praten hoe kunnen we dan verwachten dat het hen wel lukt om op een open manier dit te bespreken met hun kinderen. Daarnaast zal niet iedere jongeren of volwassenen hun eigen seksualiteit bespreken met hun ouders. Ik geloof dat Paulus niets voor niets een opmerking maakte over geslachtsgemeenschap. Ook in deze tijd hebben getrouwde mensen het nodig om te horen wat een gezonde seksuele relatie inhoudt. Seks in het huwelijk is niet altijd rozengeur en maneschijn. Ook in het huwelijk kan er een ongezond beeld over seks zijn, bijvoorbeeld dat een man seks mag opeisen te allen tijde van zijn vrouw. Als we seksualiteit willen bespreken komen we eerst uit op de vraag wat voor kerk willen we zijn? Als we God, de ander en onszelf werkelijk lief moeten hebben mogen we dan selectief zijn in onderwerpen die we aanbod laten komen in de kerk? Natuurlijk moeten we keuzes maken wanneer we wat gaan bespreken. Maar waarom zou seksualiteit het enige onderwerp zijn wat we niet bespreken? Willen we een kerk zijn waarin we elkaar echt opbouwen? De kerk is de plek waar we kunnen laten zien dat er een verbinding is tussen God en seksualiteit. Wat is het jammer als we dit laten liggen. Seksualiteit hoort bij alle andere thema's die besproken kunnen worden in de kerk. Het is een thema dat bij het leven hoort. Het is een thema dat aandacht verdient door de kwetsbaarheid ervan. Het kan heel mooi zijn, maar seks kan ook levens beschadigen. Mensen hebben het nodig om een gezond en positief beeld mee te krijgen van seks. Kiezen we ervoor om seks niet te bespreken? Dan moeten we als kerk ook de consequenties ervan nemen dat we niet bijdragen aan een positief beeld over seksualiteit, maar de negatieve kant of de ongezonde kant instant houden.⁶³

⁶³ Uit onderzoek uit de Verenigde Staten blijkt dat bij seksuele voorlichting waar alleen nadruk ligt op geen seks voor het huwelijk dit vrijwel geen invloed heeft op het seksuele gedrag van jongeren. Wanneer jongeren seksuele voorlichting krijgen waarin onder andere aandacht is op het uitstellen van geslachtsgemeenschap met een vaste partner en voorbehoedsmiddelen, dat deze jongeren ouder zijn wanneer zij voor het eerst seks hebben, minder seksuele partners heeft (gehad) en meer gebruik maakt van anticonceptie. Het echt over seks hebben blijkt uit dit onderzoek een positieve invloed te hebben. Het zou daarmee niet vreemd zijn dat als kerken echt over seks gaan hebben, dus breder dan geen seks voor het huwelijk dit een positieve uitwerking kan hebben op het beeld van seksualiteit en uiteindelijk het gedrag.
Borger, *In gesprek over seks*, pag. 128-129

2.5 Conclusie

In deze literatuurstudie heb ik naar voren willen laten komen dat seksualiteit bij het leven hoort. Of je nu wel of niet seksueel actief bent iedereen is geboren met een seksuele component. Seksualiteit is geschapen door onze Schepper, we mogen daarvan genieten. Ik zie dat vanuit de maatschappij de visie op hoe God seksualiteit bedoeld heeft bedreigd wordt. Dat maakt dat naast dat seksualiteit gewoon bij het leven hoort het een onderwerp is (geworden) waar we iets mee moeten doen als we ons aan onze moraal willen houden. Als we seksualiteit proberen te negeren en het daarmee een taboe wordt is seksualiteit ook op een manier aanwezig. Mensen krijgen ook dan een boodschap mee over seksualiteit. Het zou mij niet verbazen dat de kans groter is dat mensen uit een omgeving waarin seksualiteit genegeerd wordt gevoeliger zijn om de beelden van de maatschappij over te nemen, aangezien er geen ander beeld wordt meegegeven dan dat seks niet mag voor het huwelijk. Ik vind dat we als kerk niet om het thema seksualiteit heen kunnen. Alleen al om het feit dat God de Schepper is van seksualiteit en het een thema is wat naar voren komt in de Bijbel, vind ik dat kerken er op één of andere manier aandacht aan mogen geven. Daarnaast vind ik het belangrijk dat juist in deze tijd kerken er aandacht aanbesteden vanwege de invloed die de media heeft op seks. Als kerk kunnen we een positief en gezond beeld meegeven over seksualiteit. Waarom zouden we dat niet doen? Dat seksualiteit een onderwerp is waarover tot een bepaalde hoogte openlijk over gepraat mag worden, zal een overtuiging moeten zijn die van binnen uitkomt. Je kunt het niemand opdringen; ook kerken niet. Toch hoop ik dat mensen bewust zijn waarom zij de keuze maken om het niet te doen. Ik hoop in ieder geval dat ze dan jongeren zelf de ruimte geven om keuzes te maken. In de volgende hoofdstukken geef ik de uitslag van mijn kwantitatieve en kwalitatieve onderzoek weer.

3. Kwantitatief onderzoek: enquête

Om de behoefte van christenen te onderzoeken heb ik gekozen om mensen online een enquête te laten invullen.⁶⁴ Via mails, Facebook en de nieuwsbrief van de theologie afdeling op de Christelijke Hogeschool Ede heb ik mensen gevraagd om de enquête in te vullen en deze zoveel mogelijk te verspreiden onder christenen die ouder dan 18 jaar zijn. Vanuit de resultaten van de enquête wil ik antwoord geven op de volgende deelvragen:

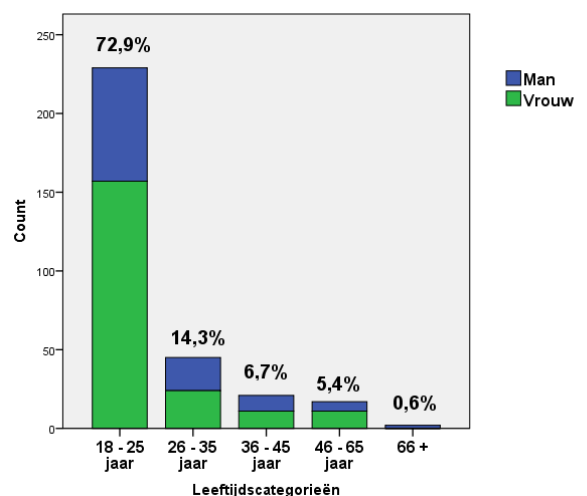
3. Wat wordt er momenteel aangeboden in de prediking, onderwijs en pastoraat om het onderwerp seksualiteit bespreekbaar te maken?
6. Hoe waarderen christenen het aanbod in de prediking, onderwijs en pastoraat waarin gesproken wordt over seksualiteit?
7. Waar hebben christenen behoefte aan wat betreft de manier hoe seksualiteit besproken wordt in de prediking, onderwijs en pastoraat?
8. Is er een verschil tussen het aanbod van de kerk en de behoefte van christenen?

Voordat ik de resultaten wil delen licht ik eerst een aantal dingen toe. Volgens de data van thesistools hebben 338 respondenten de enquête ingevuld. Van deze 338 mensen heb ik respondenten moeten verwijderen die vanaf vraag 1 niet hebben gereageerd en respondenten die hebben aangegeven atheïstisch te zijn. Uit eindelijk bleef er een groep van 318 respondenten over. Deze respondentengroep heeft de enquête niet consequent ingevuld. 48 respondenten zijn na de vraag over de kerkelijke achtergrond afgehaakt. Daarnaast verschilt het aantal respondenten per vraag relatief veel van elkaar. Het is dus van belang om de cijfers te lezen in het licht van het aantal respondenten. Mede door het hoge 'no respons' gehalte zijn de cijfers volgens SPSS niet voldoende betrouwbaar. SPSS gaat uit van een betrouwbaarheidsinterval van 95%. Dit houdt in dat als het onderzoek een aantal keer herhaald zou worden er een afwijking van 5% in mag zitten. De meerderheid van de respondenten zijn tussen de 18 en 25 jaar. De cijfers die ik publiceer zijn daarom niet representatief voor alle christenen boven de 18 jaar. De cijfers geven een indruk hoe christenen tussen de 18 en 25 jaar ervaren hoe seksualiteit bespreekbaar wordt gemaakt en waar zij behoefte aan hebben. In de bijlage zijn de vragen van de enquête te vinden met de antwoorden in grafieken, de open antwoorden en een aantal kruistabellen.

3.1 Resultaten van de enquête

Doelgroep – respondenten

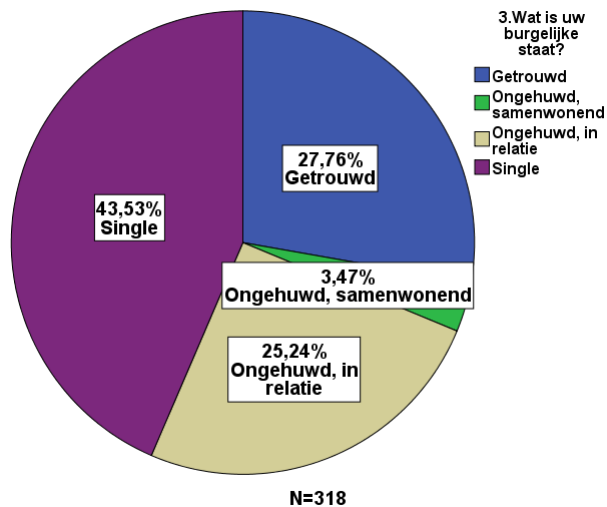
Van de 318 respondenten bestaat de meerderheid uit vrouwen namelijk 64,2%. De meerderheid van de respondenten is tussen de 18 en 25 jaar namelijk 72,9%. Deze 72,9% bestaat voor 50% uit vrouwen en voor 22,9% uit mannen. Dit kunt u zien in de grafiek hiernaast. De percentages die boven de balken staan zijn het totaal van alle respondenten. De percentages van de man-vrouw verhoudingen zijn niet vermeld. Het geeft u alleen een indruk (precieze cijfers zijn te vinden in de kruistabellen⁶⁵). Een mogelijke verklaring van het feit dat de enquête voornamelijk is ingevuld door christenen tussen de 18 en 25 jaar is dat de verspreiding via het internet is verlopen. Facebook heeft hierin een grote rol gespeeld. Respondenten van deze leeftijd hebben meegewerkt aan het delen van mijn oproep waardoor de kans groter is dat

⁶⁴ www.thesistools.com

⁶⁵ Zie bijlage: kruistabellen; 1

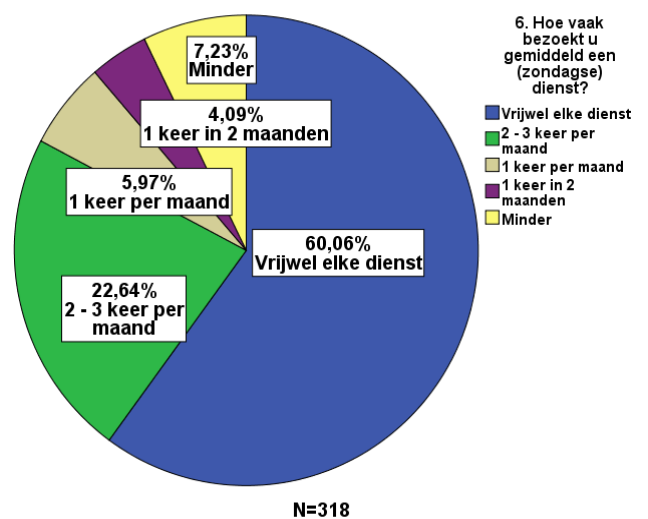
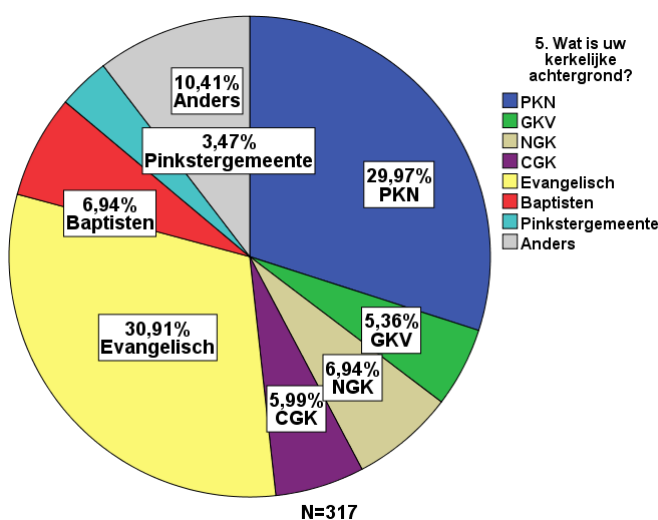
de verspreiding van mijn oproep binnen deze leeftijdsgroep is gebleven. Daarnaast heb ik gemerkt aan de groep 40-plussers dat zij meer schroom hadden om de enquête – vanwege het onderwerp – door te sturen naar anderen.

Hiernaast is te zien hoe de verdeling is van de burgerlijke staat van de respondenten. Een grote groep respondenten is single. Van alle respondenten tussen de 18 en 25 jaar is 51,3% single; 31,6% heeft een relatie; 14,0% is getrouwd; en 3,1% woont samen.⁶⁶ In de verdere verhoudingen van leeftijd en burgerlijke staat is te zien, dat naarmate men ouder wordt getrouwd zijn de meest voorkomende burgerlijke staat is. Dit komt overeen met wat ik gelezen heb in de literatuur.⁶⁷

De grootste groep wat betreft de kerkelijke achtergrond is evangelisch vervolgens PKN. De burgerlijke staat is in vergelijking met de kerkelijke achtergrond redelijk gelijk verdeeld.⁶⁸ Er zijn wel verschillen te vinden maar die zijn te verklaren vanuit de percentages van de kerkelijke achtergrond. In totaal hebben elf mensen aangegeven samen te wonen. Vier van deze mensen hebben een evangelische achtergrond. In verhouding wonen er minder mensen samen vanuit de PKN, namelijk twee mensen. Het is logisch dat de kans dat er meer mensen samenwonen met een evangelische of PKN achtergrond aangezien er meer respondenten zijn met deze achtergrond. Er kan geen conclusie getrokken worden dat er meer mensen uit evangelische kerken samenwonen. Daarvoor is het aantal respondenten te laag.

De meerderheid van de respondenten 60% bezoekt vrijwel elke (zondagse) dienst. Dit wordt opgevolgd met 22,6% van de respondenten die twee tot drie keer per maand een kerkdienst bezoeken.

⁶⁶ Zie bijlage: kruistabellen; 2

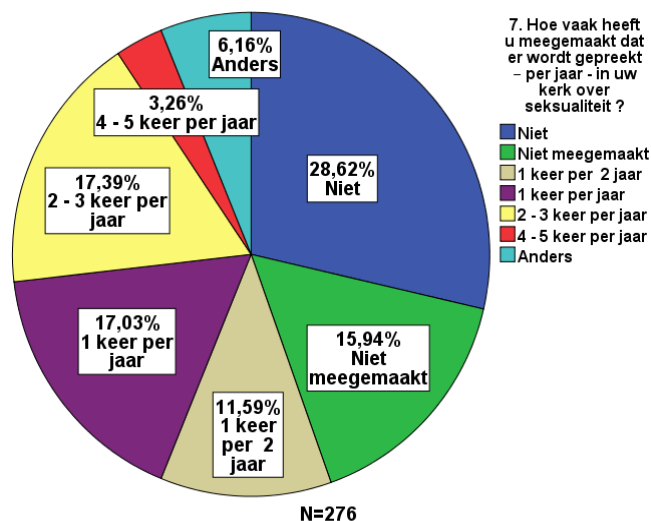
⁶⁷ Gijs, *Seksuologie*, pag. 166

⁶⁸ Zie bijlage: kruistabellen; 3

Wat is het aanbod in de prediking, onderwijs en pastoraat in de kerken van de respondenten met betrekking tot het thema seksualiteit?

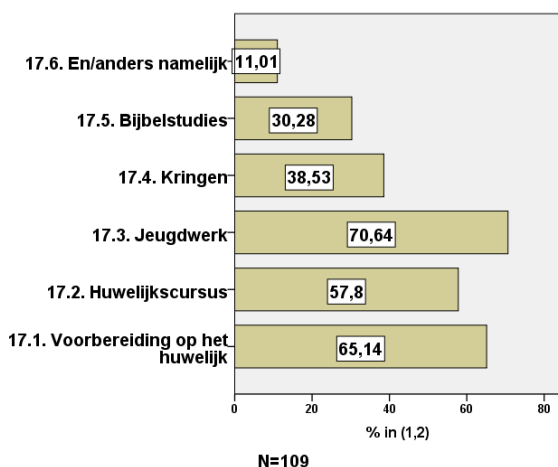
Aanbod prediking

In totaal geeft 44,6% aan dat er niet over het thema seksualiteit wordt geprekeerd in de kerk of dat ze het niet hebben meegemaakt. In de meerderheid van de kerken van de respondenten wordt in meer of mindere mate wel eens geprekeerd over seksualiteit. De frequentie van het aantal preken per jaar ligt vrij verschillend. De grootste groep van de respondenten die aan hebben gegeven dat er wordt geprekeerd over seksualiteit geeft aan dat er twee tot drie keer per jaar het thema seksualiteit aan bod komt. Vervolgens is één keer per jaar het meest gegeven antwoord. Bij de meeste antwoorden van 'anders namelijk' komt naar voren dat seksualiteit wel aan bod komt maar niet als een op zichzelf staand onderwerp.⁶⁹

Aanbod onderwijs

Een krappe meerderheid geeft aan dat er geen onderwijs met betrekking tot seksualiteit wordt aangeboden. Bij 46,6% van de kerken wordt in één of andere vorm onderwijs aangeboden waarin het thema seksualiteit naar voren komt. Op de vraag in welke onderwijs activiteiten komt het thema seksualiteit wel eens aanbod komt is te zien dat seksualiteit het meest besproken wordt in het jeugdwerk (70,6%). Dit wordt opgevolgd door een huwelijksvoorbereidingscursus en een huwelijkskursus. Bijbelstudies worden het minst aangegeven als activiteit. Bij de antwoorden 'anders namelijk' geven respondenten antwoorden die ook te plaatsen vallen binnen de gemaakte categorieën.⁷⁰ Zo komt catechisatie en jongerenavonden/diensten een aantal keren terug en dit valt wat mij betreft onder jeugdwerk. Ook geven meerdere mensen studieavonden aan, die te plaatsen zijn onder Bijbelstudies.

In vraag 18 heb ik gevraagd over welke onderwerpen er onderwijs wordt gegeven die gerelateerd zijn aan seksualiteit.⁷¹ Daaruit kwam naar voren dat de meeste aandacht gegeven wordt aan hoe God seksualiteit heeft bedoeld (82,1%). Aan het huwelijk wordt relatief gezien ook veel aandacht besteed, zowel in de voorbereiding en tijdens het huwelijk zelf. Kerken benaderen daarnaast onderwerpen over seksualiteit vanuit een bepaalde problematiek (50%). Van de ruim 100 respondenten is er in hun kerken ook ruimte in het onderwijs om te praten of te discussiëren over dit thema (47,2%). Verder wordt er onderwijs gegeven – variërend van 12 tot 35 procent – over single zijn,

samenlevingsvormen, de ethische kant, voortplanting en hoe kunnen ouders seksuele voorlichting geven. Het minst wordt er aandacht besteed aan kennis over hoe je een seksuele relatie kunt verbeteren en over seksuele klachten. In de 'anders namelijk' antwoorden blijkt onder andere dat er kerken zijn die in het onderwijs over homoseksualiteit spreken.

⁶⁹ Zie bijlage: antwoorden op open vragen en anders namelijk; vraag 7

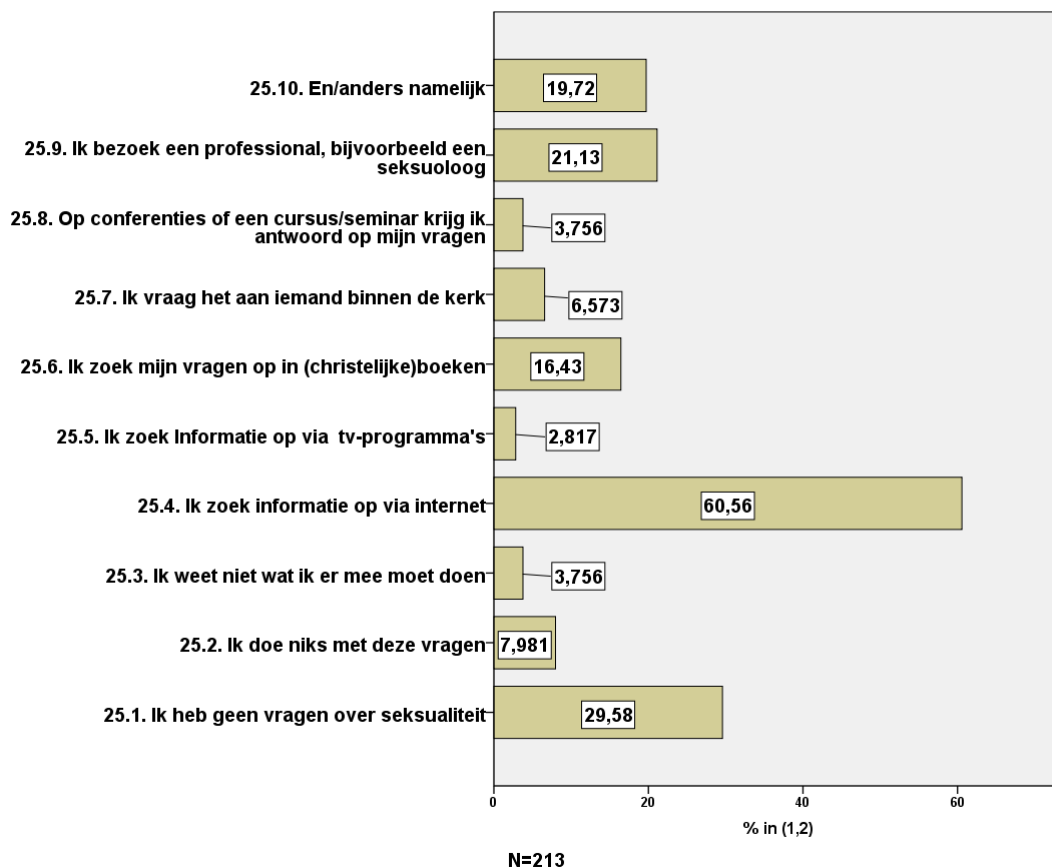
⁷⁰ Zie bijlage: antwoorden op open vragen en anders namelijk; vraag 17

⁷¹ Zie bijlage: Grafieken; vraag 18

Aanbod pastoraat

Op het gebied van pastoraat geeft 24,4% aan wel eens een pastoraal gesprek te hebben gehad waarin het thema seksualiteit naar voren is gekomen.⁷² De meerderheid van ongeveer 50 respondenten (60%) geeft aan zelf hiervoor het initiatief te hebben genomen. Ook blijkt dat vanuit de predikant of pastoraal werker het initiatief kan komen om over seksualiteit te praten (25,5%) Het initiatief komt het minst vanuit de partners van de respondenten (14,6%) De helft van de respondenten die aangeeft wel eens een pastoraal gesprek te hebben over seksualiteit is getrouwd.⁷³ De respondenten die single zijn is daarna procentueel gezien de grootste groep die een pastoraal gesprek hebben gehad. (31,5%)

De één na laatste vraag gaat over wat mensen doen met eventuele vragen over seksualiteit. Van de 213 respondenten die deze vraag hebben ingevuld geeft 60,6% aan zijn of haar vragen via het internet op te zoeken. In vergelijking hebben ongeveer evenveel mannen als vrouwen aangegeven hun vragen via het internet op te zoeken.⁷⁴ Van de respondenten die vragen hebben over seksualiteit wordt naast het internet het meest gebruik gemaakt van een professional. In de antwoorden van 'anders namelijk' gaven vijf mensen aan de huisarts te bezoeken.⁷⁵ Verder blijkt uit de antwoorden dat respondenten hun vragen bespreken met vrienden en of familieleden.

⁷² Zie bijlage: Grafieken; vraag 20

⁷³ Zie bijlage: kruistabel; 4

⁷⁴ Zie bijlage: kruistabel; 5

⁷⁵ Zie bijlage: open antwoorden en anders namelijk; vraag 25

Hoe waarden de respondenten het aanbod in de prediking, onderwijs en pastoraat waarin gesproken wordt over seksualiteit?

Waardering prediking

Ongeveer 150 respondenten hebben antwoord gegeven op de vraag hoe zij de preek waarden. In vier vragen konden de respondenten aangeven of zij de stelling met onvoldoende, voldoende of goed waarden. 46% geeft aan het aantal preken onvoldoende te vinden.⁷⁶ De meerderheid van de respondenten die aan heeft gegeven dat in hun kerk er één keer per twee jaar of één keer per jaar wordt gepreekt over seksualiteit geeft aan de frequentie onvoldoende te vinden.⁷⁷ Van de respondenten die aan hebben gegeven dat er twee keer of meer per jaar wordt gepreekt over seksualiteit waardeert de meerderheid dit als voldoende. De mensen die aan hebben gegeven dat ze de frequentie als goed waarden behoren allemaal tot de groep respondenten waarbij er twee tot drie keer per jaar gepreekt wordt over seksualiteit.

Seksualiteit wordt heel makkelijk gemeden. Het is erg lastig om daar in deze tijd een richting aan te geven. Je merkt dat dominees dat niet durven/willen. Zaken als seks voor het huwelijk maar ook pornografie worden angstvallig weggelaten in de preek. Een heel enkel keer hoor je zoiets voorbij komen. Als het aan bod komt, wordt er weinig handen en voeten aan gegeven en wordt het niet praktisch toegepast.

De meerderheid waardeert de variatie in preken als onvoldoende (50,3%). De enige groep waarbij de meerderheid aangeeft de variatie voldoende te vinden zijn de respondenten met een kerk die twee tot drie keer per jaar preekt over seksualiteit. Bij de overige groepen van een aantal preken per jaar waardeert de meerderheid de variatie als onvoldoende. Van de respondenten die de variatie als goed hebben gewaardeerd behoort

54,5% tot de groep waarbij er twee tot drie keer per jaar wordt gepreekt. Het lijkt er op dat de meeste respondenten iets hebben gehad aan de preken over seksualiteit. 48% geeft aan dat de mate waarin ze iets hebben gehad aan de preek voldoende te vinden. 13,2% waardeert dit met goed. De meeste onvoldoendes worden gegeven door de respondenten waar de kerk één keer per twee jaar (27,1%) of één keer per jaar preken (35,6%) over seksualiteit. De voldoende (46,3%) en onvoldoendes (43%) liggen niet ver uit elkaar als het gaat om hoe de respondenten ervaren hebben of in de preek aanbod is gekomen wat zij wilden horen. In vergelijking met het aantal preken is de waardering vrij gelijkmatig verdeeld. Wel valt op dat in vergelijking met de andere groepen (van het aantal preken per jaar), de respondenten waar in hun kerk twee tot drie keer per jaar gepreekt wordt over seksualiteit, de meerderheid het als voldoende waardeert wat ze in een preek hadden willen horen over seksualiteit.

In vraag 10 heb ik gevraagd naar of er een bepaalde teneur naar voren komt in de preek. Hieruit kwam naar voren dat de boodschap van seksualiteit;⁷⁸

- Waarschuwend is volgens 74,7%
- Stimulerend is volgens 48,3%
- Een positieve boodschap is volgens 75,7%
- En een negatieve boodschap is volgens 35,6%

Ik vind dat het preken over seksualiteit niet zo moeten zijn als een thema wat een keer aan bod komt en waar dan een onderdeel aan gekoppeld wordt, maar dat het regelmatig terug zou moeten komen. Gewoon als onderdeel van het christelijk leven.

In een open vraag heb ik doorgevraagd of mensen kunnen uitleggen waarom wel of niet aanbod is gekomen wat de respondenten graag hadden willen horen in een preek over seksualiteit.⁷⁹ De meerderheid die een antwoord heeft ingevuld heeft een punt van kritiek. Meerdere malen komt naar

⁷⁶ Zie bijlage: grafieken: vraag 8.1 t/m 8.4

⁷⁷ Zie bijlage: kruistabel; 6

⁷⁸ Zie bijlage grafieken: vraag 10.1 t/m 10.4

⁷⁹ Zie bijlage: antwoorden op open vragen en anders namelijk; vraag 9

voren dat mensen ervaren dat er nog een taboe op seksualiteit ligt. Dat er veel nadruk ligt op geen seks voor het huwelijk en dat predikanten geneigd zijn om als het ware rond het onderwerp seksualiteit heen te draaien. Verder blijkt dat een aantal respondenten hun twijfels hebben of de preek een goede plek is om seksualiteit te bespreken.

Waardering onderwijs

Rond de 100 respondenten hebben hun waardering aangegeven over het onderwijs.⁸⁰ De meerderheid 54,2% geeft aan de frequentie voldoende te vinden. 40,2% waardeerde de frequentie als onvoldoende. De variatie in het onderwijs over seksualiteit vindt de meerderheid onvoldoende 58,1%. De overige groep vindt de variatie wel voldoende (37,1%) of goed (4,8%). Het verschil tussen

Het onderwijs is te simplistisch, het idee van 'zo werkt het' en 'hier moet je niet aan toegeven voor je trouwt'. Ik had meer over de struggle en praktijk willen horen. En daarnaast ook meer openheid en goede ondersteunende support.

voldoende (44,2%) en onvoldoende (49,1%) lag vrij dicht bij elkaar als het gaat om de waardering van de betekenis ervan voor het eigen leven. Tenslotte heb ik in vraag 14 gevraagd naar de waardering van de behoefte oftewel hebben de respondenten gehoord wat zij nodig hebben of wat zij willen horen in het onderwijs over seksualiteit? De meerderheid 52,9% geeft aan dit onvoldoende te waarderen. Overige 47,1% geeft aan dit wel voldoende of goed te vinden.

De vraag naar de teneur in de boodschap over seksualiteit in het onderwijs verschilt niet veel in vergelijking met de teneur in de prediking.⁸¹ Het gaat om kleine procentuele verschillen.

De respondenten vonden de boodschap;

- Waarschuwend is volgens 67,7%
- Stimulerend is volgens 46,1%
- Een positieve boodschap is volgens 73,5%
- En een negatieve boodschap is volgens 42,6%

Te eenzijdig en voorspelbaar, m.n. gekoppeld aan huwelijk en samenlevingsvormen

In de open vraag over de waardering van het onderwijs komt naar voren dat wanneer mensen onderwijs over seksualiteit als positief ervaren dat dit komt door de openheid en door de gesprekken die er zijn geweest.⁸² De meerderheid van de respondenten die een reactie hebben gegeven geeft net zoals bij de waardering van de preek een punt van kritiek. Weer komt naar voren dat er veel nadruk ligt op dat seks voor het huwelijk niet mag. Dit wordt als eenzijdig ervaren. Er is rondom het thema seksualiteit volgens respondenten nog een taboe, veel schroom en men durft niet tot de kern te komen. Het blijft op de oppervlakte met de nadruk dat seks bedoeld is voor in het huwelijk.

Waardering pastoraat

Van de 54 mensen die aan hebben gegeven wel eens een pastoraal gesprek te hebben gehad waarin het thema seksualiteit naar voren kwam heeft rond de 50 respondenten hun waardering aangegeven over de pastorale gesprekken.⁸³ De meerderheid waardeert het aantal gesprekken als voldoende (52,9%). Een kwart van de respondenten waardeert het aantal gesprekken als onvoldoende. De overige vragen over de waarderingen van het gesprek worden allemaal met grote meerderheid gewaardeerd als voldoende en goed. De respondenten hebben dus het gevoel gehad dat er naar hen werd geluisterd, ze voelden zich begrepen, konden hun verhaal kwijt en kregen voldoende antwoorden op hun vragen.

⁸⁰ Zie bijlage: grafieken 14.1 t/m 14.4

⁸¹ Zie bijlage: grafieken 16.1 t/m 16.4

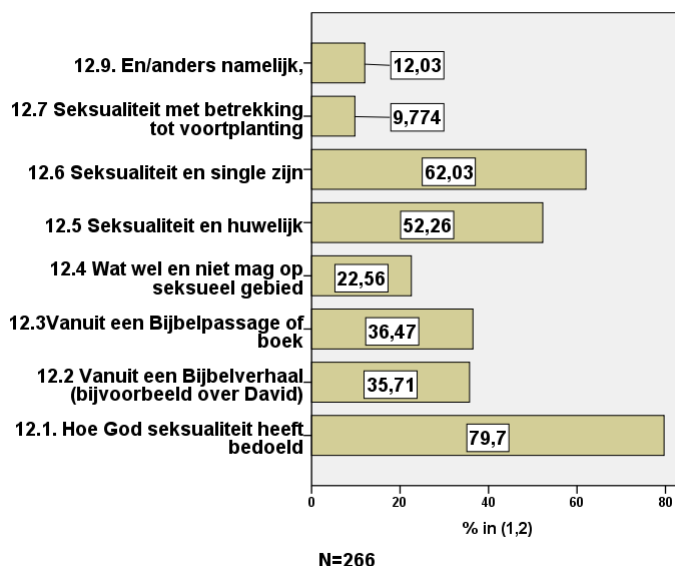
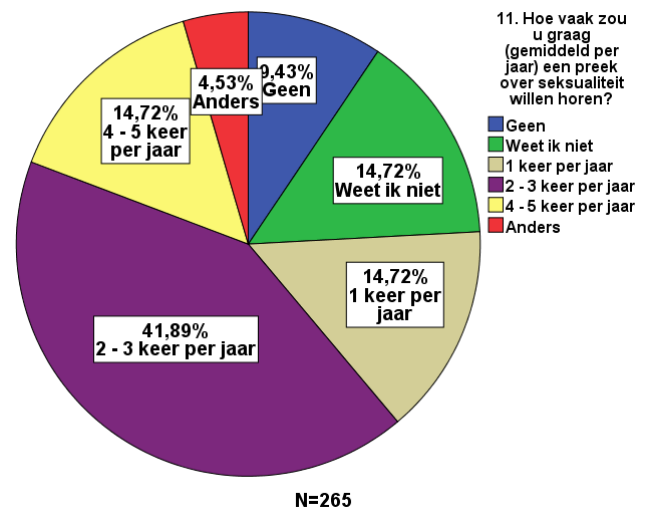
⁸² Zie bijlage antwoorden op open vragen; vraag 15

⁸³ Zie bijlage: grafieken 22.1 t/m 22.5

Waar hebben de kerkleden behoefte aan wat betreft de manier hoe seksualiteit besproken wordt in de prediking, onderwijs en pastoraat?

Behoeft prediking

Hiernaast kunt u zien wat de voorkeur is van de respondenten als het gaat om hoe vaak er gepreekt mag worden over seksualiteit. Bij elkaar opgeteld betekent het dat minstens 71,3% van de respondenten elk jaar – variërend tussen de één en vijf keer per jaar – een preek wil horen over seksualiteit. Van de respondenten die antwoord hebben gegeven op deze vraag met 'anders'⁸⁴ geven meerdere respondenten aan dat elke maand een goede frequentie is en sommige respondenten vinden dat preken over seksualiteit niet specifiek als onderwerp zelf naar voren hoeft te komen maar als een onderdeel in het geheel.

Van de 266 respondenten die aan hebben gegeven welke onderwerpen zij willen horen in een preek over seksualiteit hebben de meesten voorkeur voor het onderwerp hoe God seksualiteit heeft bedoeld. In vergelijking met de burgerlijke staat geven meer getrouwde mensen (87%) voorkeur voor het thema hoe God seksualiteit heeft bedoeld.⁸⁵ Van de respondenten die single zijn heeft 63,3% aangegeven een preek te willen horen over seksualiteit en single zijn.⁸⁶ Respondenten die getrouwd zijn of een relatie hebben vinden het ook belangrijk dat er wordt gepreekt over seksualiteit en single zijn. Daarnaast vindt deze groep respondenten het in vergelijking met

respondenten met een andere burgerlijke staat, het meest belangrijk dat er gepreekt wordt over seksualiteit en het huwelijk.⁸⁷ De respondenten die 'anders namelijk' als antwoord hebben gegeven (12%)⁸⁸ benoemen onderwerpen als pornografie, homoseksualiteit, misbruik, zelfbevrediging, omgaan met verleidingen en ze willen graag horen dat seks voor het huwelijk wel mag.

Ik denk dat het belangrijk is dat er ook met respect wordt omgegaan met mensen die er niet hetzelfde over denken, omdat seksualiteit heel persoonlijk is. En ik denk dat er wel meer aandacht mag worden besteed aan homoseksualiteit en dat die mensen ook te horen krijgen dat ze er mogen zijn en dat er plaats voor hen is binnen de kerk.

⁸⁴ Zie bijlage: antwoorden op open vragen; vraag 11

⁸⁵ Zie bijlage: kruistabellen; 8

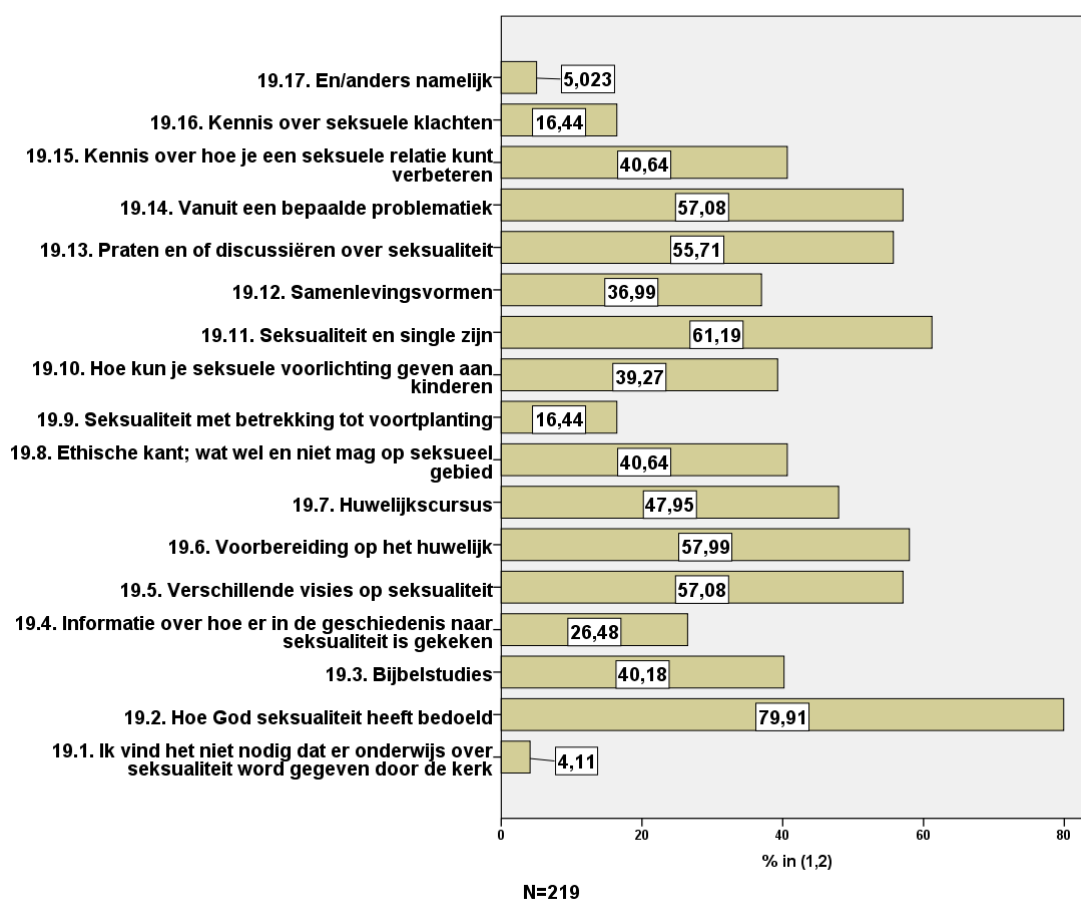
⁸⁶ Zie bijlage: kruistabellen; 9

⁸⁷ Zie bijlage: kruistabel; 10

⁸⁸ Zie bijlage: open antwoorden en anders namelijk; vraag 12

Behoefte onderwijs

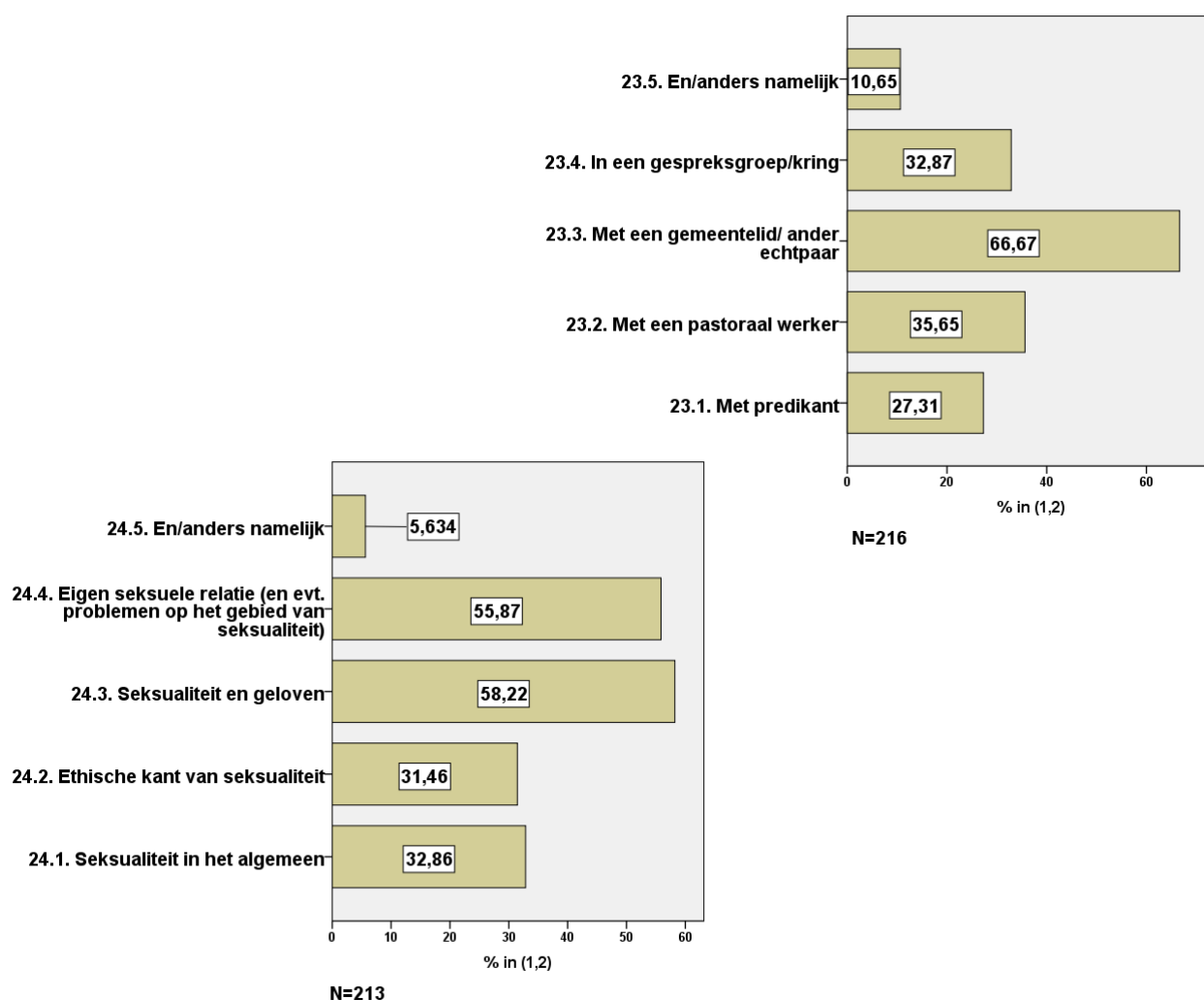
Om er achter te komen waar christenen onderwijs over willen horen - gerelateerd aan seksualiteit – konden respondenten aangeven welke onderwerpen zij belangrijk vinden of waar zij onderwijs over willen horen. Er waren 17 opties waarbij respondenten meerdere antwoorden mochten geven. Hieronder vindt u de grafiek met alle onderwerpen en hoeveel procent van de respondenten hun voorkeur hiervoor hebben gegeven. Met kop en schouders – net zoals bij de thema's van de preek – steekt er boven uit dat 79,9% van de 219 respondenten het belangrijk vindt dat er onderwijs is over hoe God seksualiteit heeft bedoeld. Hoe God seksualiteit heeft bedoeld heeft ook te maken met verschillende visies op seksualiteit, Bijbelstudies en het huwelijk. Dit is terug te zien in de onderstaande grafiek. Er is veel vraag naar om onderwijs over te krijgen. Uit deze grafiek komt naar voren dat de respondenten onderwijs willen over allerlei onderwerpen gerelateerd aan seksualiteit. Maar 4,1% vindt het niet nodig dat er onderwijs over seksualiteit wordt gegeven.

Wat bijna altijd naar voren komt in preken over seksualiteit is dat seks voor het huwelijk niet mag en de redenen hiervoor. De grootste ergernis voor mij is dat er verder nooit iets over wordt gezegd. Er wordt niet gezegd dat het heel moeilijk is om geen seks te hebben voor het huwelijk, er wordt niet gezegd hoe je dat dan het beste kunt volhouden, er wordt niet gezegd naar wie je toe kan gaan wanneer het niet lukt om het vol te houden, enzovoorts. Het enige wat de hele kerk hoort is seks voor het huwelijk is slecht, maar verder is er geen enkele openheid in de hele kerk om erover te praten.

Behoefte pastoraat

Duidelijk naar voren komt dat de respondenten hun voorkeur hebben om een gesprek over seksualiteit te voeren met een gemeentelid en of een ander echtpaar (66,7%). De overige voorkeuren kunt u zien in de grafiek hieronder. In de antwoorden van 'anders namelijk' (10,7%)⁸⁹ komt als meest gegeven antwoord naar voren dat men het liefst praat over seksualiteit met vrienden of familieleden (binnen of buiten de kerk). Ook geven meerdere mensen aan niet over seksualiteit te willen praten met andere. De meerderheid van de mensen zou in een pastoraal gesprek over seksualiteit, het over seksualiteit en geloven (58,2%) willen hebben en hun eigen seksuele relatie (55,9%). Gekeken naar het geslacht hebben iets meer mannen (26%) een pastoraal gesprek dan vrouwen (23,6%).⁹⁰ Aangezien er meer vrouwelijke respondenten zijn is in totaal 15,5% vrouw die een pastoraal gesprek voert (totaal is 24,4%).

Ik denk dat er veel meer behoefte is aan pastorale begeleiding op dit vlak dan men denkt, in bladen als Eva lees ik regelmatig over pornoverslaving, overspel, onvrede met de eigen relatie etc. onder christenen. Veel kerken laten dit toch een beetje liggen.

⁸⁹ Zie bijlage: antwoorden op open vragen en anders namelijk; vraag 24

⁹⁰ Zie bijlage: kruistabellen; 11

Eerlijk zijn, kwetsbaar durven zijn. Niet te vermanend, maar ook op 'gelijk niveau' komen met de gemeente.

In de laatste vraag heb ik gevraagd: of er nog iets is waarvan u vindt dat kerken zouden moeten weten of doen op het gebied van seksualiteit? Hierin kwam naar voren dat de respondenten er behoefte aan hebben dat er openheid en eerlijkheid in de kerk komt om op een niet

veroordelende manier seksualiteit te bespreken. Er is nog veel schroom en een taboe op het thema seksualiteit in de kerk. De mooie kant van seksualiteit mag meer benadrukt worden. Er zou meer aandacht in het pastoraat en onderwijs moeten zijn voor thema's als single zijn, pornografie, zelfbevrediging en (omgaan met) andere geaardheden zoals homoseksualiteit. Ook is er een verlangen dat er minder nadruk komt op het geen seks voor het huwelijk mogen hebben. Sommige respondenten hebben behoefte aan een meer diepgaand gesprek over hoe je met seksualiteit omgaat in een relatie.

Is er een verschil tussen het aanbod van de kerk en de behoefte van christenen?

Verskil prediking

Op het gebied van prediking is er een verschil in aanbod en behoefte. Er zit voornamelijk verschil in de kerken die minder dan één keer per jaar of helemaal niet preken over seksualiteit. Maar 9,4% van de respondenten geeft aan geen behoefte te hebben aan een preek over seksualiteit. Dat betekent dat de overgrote meerderheid van de respondenten wel in meer of mindere mate minstens een preek over seksualiteit wil horen.

Verskil onderwijs

Bij 53,5% van de respondenten wordt er in hun kerk geen onderwijs aangeboden over seksualiteit. Dit is een groot verschil met het aantal respondenten die aan hebben gegeven geen behoefte te hebben aan onderwijs over seksualiteit, namelijk 4,1%. De overgrote meerderheid van de respondenten vindt het belangrijk dat er onderwijs wordt gegeven. De onderwerpen waar op dit moment onderwijs over gegeven wordt daar is ook behoefte aan. Exact vergelijken met het aanbod en behoefte is lastig door het verschil in het aantal respondenten. Wel is te zien dat aan de onderwerpen die relatief het meest aanbod komen ook bij de behoefte het meest aangegeven wordt. Aan een aantal onderwerpen hebben mensen meer behoefte dan dat er nu wordt aangeboden. De volgende onderwerpen verschillen meer als twintig procent van het aanbod: verschillende visies op seksualiteit; hoe kun je seksuele voorlichting geven aan kinderen; seksualiteit en single zijn; kennis over hoe je een seksuele relatie kunt verbeteren.

Verskil in pastoraat

Mensen die een pastoraal gesprek voeren over seksualiteit zijn daar over het algemeen tevreden over. De groep die een pastoraal gesprek hebben gevoerd is relatief klein namelijk 24,4%. Uit de enquête blijkt dat er grote behoefte is aan meer openheid en gesprekken.

Accepteren dat het er is, dat mensen daar van alles bij voelen en accepteren dat het er bij hoort, en niet wordt gezien als iets slechts.

3.2 Een ander relevant onderzoek

Aan het begin van dit hoofdstuk heb ik beschreven dat deze cijfers alleen een indruk geven hoe jongeren tussen de 18 en 25 jaar het aanbod van de kerk ervaren met betrekking tot het onderwerp seksualiteit en wat zij daarover zouden willen horen. Mijn cijfers kan ik helaas niet vergelijken met soortgelijke onderzoeken. Er zijn wel meerdere onderzoeken gedaan die meer gericht zijn op de beleving van seksualiteit. Desondanks is het wel nuttig om nog naar een ander onderzoek te kijken. Uit mijn enquête is naar voren gekomen dat de respondenten behoefte hebben aan preken, onderwijs en gesprekken over seksualiteit. Een mogelijke verklaring hiervoor is hoe deze doelgroep seksualiteit beleeft. Daarom wil ik kort het onderzoek aanhalen van Being Real.

Being Real⁹¹

Hans van Dijk, van de Tilburg University en oprichter van Being Real heeft onderzoek uitgevoerd onder ongeveer 1500 christelijke studenten. De doelgroep die zij hebben onderzocht valt onder de categorie 18 – 25 jaar. Dit onderzoek is meer gericht op de beleving van seksualiteit van jongeren dan op de behoefte van die jongeren. De resultaten die uit het onderzoek van Being Real komen geven inzicht in hoe seksualiteit leeft onder deze doelgroep. Dit zou een mogelijke verklaring kunnen zijn van de antwoorden van de enquête uit mijn onderzoek.

Dat seks mag. Met jezelf, met iemand van hetzelfde geslacht, voor het huwelijk, etc.

De belangrijkste conclusies uit het onderzoek van Being Real zijn:

1. 90% van de mannen heeft wel eens pornografie bekeken. Van deze groep bekijkt 56% variërend van minder dan één keer per maand tot elke dag pornografie. De vrouwen die mee hebben gedaan aan dit onderzoek kijken in verhouding minder naar pornografie. 30% van de vrouwen heeft ervaring met het kijken naar pornografie waarvan 9% van één keer per maand tot meerdere keren per week naar pornografie kijkt.
2. De vraag of de studenten volgens hun eigen definitie seks hebben gehad beantwoord zowel de mannen als de vrouwen (afgerond) met 40% ja.
3. De mannelijke studenten geven aan dat 94% aan zelfbevrediging heeft gedaan of dit nog steeds in meer of mindere mate doet. Daar tegenover staat dat 59% van de vrouwen aan zelfbevrediging doet of heeft gedaan.
4. De meerderheid van de studenten vinden het niet prettig hoe zij omgaan met pornografie. Ook met zelfbevrediging is niet iedereen tevreden. Hoe studenten omgaan met zelfbevrediging wordt iets minder negatief beoordeeld. Ongeveer 20% van de studenten geeft aan dat ze het heel prettig of prettig vinden hoe zij omgaan met zelfbevrediging.
5. De meerderheid van de christelijke studenten die porno kijken of aan zelfbevrediging doen hebben geprobeerd hiermee te stoppen. Zo heeft 87% van de mannen in meer of mindere mate geprobeerd te stoppen met porno kijken. Vrouwen hebben in verhouding minder pogingen gedaan om te stoppen met het kijken naar pornografie namelijk 65%.

De conclusie van dit onderzoek is dat de 60% van de mannen en 25% van de vrouwen die pornografie bekijken geprobeerd hebben te stoppen maar dit niet is gelukt. Ze praten hier zelden over en wanneer de studenten seks hebben is dat lang niet altijd een weloverwogen keuze geweest. Jongeren hebben daarom belang bij openheid en bewustwording.

Wat kunnen we met dit onderzoek

Uit dit onderzoek komt naar voren dat het voor christelijke jongeren niet vanzelfsprekend is om geen seks voor het huwelijk te hebben. Sommige jongeren zullen wel achter deze visie staan, maar in de praktijk blijkt het anders te lopen. Als kerk kunnen we op basis van deze cijfers niet zeggen: 'bij ons in de kerk gebeurt dit niet'. Uit het onderzoek van Being Real komt naar voren dat de studenten die naar pornografie kijken of aan zelfbevrediging doen daar niet allemaal tevreden mee zijn. Een grote groep van deze studenten heeft geprobeerd te stoppen maar dit is hen niet gelukt. Deze jongeren hebben het nodig om open over seksualiteit te praten. Dit komt overeen met mijn onderzoek waarin naar voren komt dat respondenten behoefte hebben aan preken, onderwijs en gesprekken over seksualiteit. De invulling daarvan varieert, maar duidelijk komt naar voren het punt van hoe God seksualiteit heeft bedoeld. Blijkbaar hebben jongeren behoefte aan een duidelijke boodschap wat seks inhoudt.

⁹¹ Onderzoek verricht door Being Real, cijfers gepresenteerd op de studiedag Seksualiteit

3.3 Conclusie kwantitatief onderzoek

In de resultaten van de enquête heeft u allerlei cijfers kunnen lezen. U hebt kunnen lezen wat er aangeboden wordt in de kerken van de respondenten om het thema seksualiteit te bespreken, hoe zij dit waarderen en waar de respondenten behoefte aan hebben. Aangezien de meerderheid van de respondenten tussen de 18 en 25 jaar zijn is het belangrijk om daarmee rekening te houden met het lezen van de conclusies. De conclusie die ik trek hebben dus vooral betrekking op deze leeftijdsgroep. Het zou goed kunnen dat oudere leeftijdscategorieën ergens anders behoefte aan hebben.

Mijn vermoeden dat er in steeds meer kerken op één of andere manier aandacht is voor het thema seksualiteit, lijkt vanuit mijn resultaten zich te bevestigen. De meerderheid van de kerken van de respondenten preekt wel eens over dit thema. Tegelijkertijd moeten we niet vergeten dat er kerken zijn die niet preken of onderwijs bieden over seksualiteit. Ik wil in deze conclusie van de enquête eerst nog een aantal punten aanhalen die mij zijn opgevallen en tenslotte wil ik puntsgewijs de belangrijkste resultaten van de enquête benoemen.

Moeilijk, ik blijf het moeilijk vinden of ik dit onderwerp in de preek uitgebreid wil horen, terwijl onze kinderen naast ons zitten en vragen stellen.

Het is een terechte opmerking die meerdere respondenten hebben gemaakt, of de preek de plek is om seksualiteit te bespreken. Desondanks geeft de meerderheid van de respondenten aan het wel belangrijk te vinden dat er wordt gepreekt over seksualiteit. Prediking alleen is denk ik ook

niet voldoende. Preken heeft zijn beperkingen. Je krijgt als spreker vaak niet direct respons; het is eenrichtingsverkeer. Daarnaast heeft een predikant of spreker vaak te maken met een gevarieerde doelgroep. In een aantal reacties op de enquête kwam naar voren dat men vooral voor kinderen en bejaarden als hinderlijk wordt gezien om over seksualiteit te preken. Het is belangrijk om aan te sluiten bij de doelgroep maar ik heb het vermoeden dat (de meeste) kinderen en bejaarden zelf het niet als hinderlijk ervaren. Ouders zijn misschien bang voor alle vragen die ze krijgen van hun kinderen. In de literatuurstudie kwam naar voren dat op ouderen mensen het stigma ligt dat zij aseksueel zijn. Ook oudere kunnen in meer of mindere mate bezig zijn met seksualiteit. Het zou goed kunnen dat de reacties van ouderen mensen voortkomen uit het feit dat zij niet gewend zijn dat er openlijk over seksualiteit wordt gepraat.

Zorgelijk en opvallend vind ik dat 60,6% aangeeft vragen over seksualiteit op te zoeken via internet. 60,9% van alle 18 – 25 jarige zoekt zijn of haar vragen op via het internet. Van de 26 – 35 jaar en 36 – 65 jaar ligt dit percentage nog iets hoger namelijk rond de 70%. In de literatuurstudie heb ik geschreven over de pornificatie van de maatschappij. Ik vraag me af hoe groot de kans is dat deze groep respondenten (per ongeluk) pornografie tegenkomen op het internet? Myrthe Hilken geeft in haar boek verschillende voorbeelden hoe makkelijk het is om via het internet pornografische beelden binnen te krijgen (zonder bewust te zoeken). Daarnaast is de vraag hoe betrouwbaar is de informatie die deze respondenten binnen krijgen? De maatschappij ziet seks steeds meer los van relatie; hoe groot is de kans dan dat mensen beïnvloed worden met deze denkbeelden?

Ik vind dat het minimaal aanbod moet komen in de dienst. Er zitten kinderen in de kerk, en van sommige bejaarden hoor ik geschokte reacties als het ter sprake komt. Er zijn. Nadere plaatsen waar je dit beter kunt bespreken.

De belangrijkste resultaten van de enquête zijn:

- De meerderheid van de respondenten heeft behoefte aan één of meerdere preken per jaar over seksualiteit.

- Twee tot drie keer per jaar preken over seksualiteit heeft de meeste voorkeur voor de respondenten. Dit is niet alleen terug te vinden in de behoefte naar, maar ook in de waardering van de gehouden preken over seksualiteit. Binnen de kerken die twee tot drie keer per jaar preken over seksualiteit waardeert de meerderheid van deze respondenten de preken - op alle punten - als voldoende of goed.
- De preken en het onderwijs over seksualiteit worden verschillend gewaardeerd. Bijna de helft van de respondenten geeft aan bij de vragen over de waardering van de prediking en het onderwijs het onvoldoende te vinden.
- De boodschap over seksualiteit in het onderwijs en de prediking lijkt meerdere facetten te hebben; het is waarschuwend, stimulerend en er wordt een positieve boodschap meegegeven over seksualiteit.
- De belangrijkste onderwerpen waar respondenten een preek over willen horen zijn
 - o Hoe God seksualiteit heeft bedoeld
 - o Seksualiteit en het huwelijk
 - o Seksualiteit en single zijn
- Naast prediking heeft de meerderheid van de respondenten behoefte aan onderwijs over seksualiteit. De belangrijkste onderwerpen waar respondenten onderwijs over willen (en waar relatief veel verschil in zit met het aanbod) zijn:
 - o Hoe God seksualiteit heeft bedoeld (incl. verschillende visies)
 - o Seksualiteit rondom het huwelijk
 - o Praten en of discussiëren over seksualiteit
 - o Vanuit een bepaalde problematiek
 - o Seksualiteit en single zijn
 - o Hoe kun je seksuele voorlichting geven aan kinderen
 - o Kennis over hoe je een seksuele relatie kunt verbeteren
- De respondenten die over seksualiteit zouden willen praten, doen dit het liefst met een ander echtpaar of gemeentelid.
- Internet wordt gebruikt om vragen over seksualiteit op te zoeken
- Meerdere malen is naar voren gekomen uit de open en 'anders namelijk' antwoorden, dat respondenten ervaren dat er nog een taboe is in de kerk over seksualiteit. Er klinkt een frustratie doorheen. Men is het zat om als het gaat om seksualiteit constant te horen dat seks voor het huwelijk niet mag. Blijkbaar sluit het verhaal over geen seks hebben voor het huwelijk onvoldoende aan.

De overgrote meerderheid van de respondenten heeft er op één of andere manier behoefte aan dat seksualiteit wordt besproken in de kerk. Deze behoefte is mogelijk te verklaren vanuit de onderzoeken hoe jongeren seksualiteit beleven. Jongeren hebben behoefte aan meer openheid ten aanzien van seksualiteit. In de enquête is de kant van de christenen, de kerkleden naar voren gekomen, hoe zij het aanbod ervaren en waar ze behoefte aan hebben. In het volgende hoofdstuk kunt u de kant van de predikant en de professional lezen.

Vergeet niet dat 'de kerk' ook een slecht imago heeft op gebied van seksualiteit naar de 'buitenwereld'. het gaat niet alleen om seks en geloven wat mij betreft. maar ook om het verbeteren van onze houding jegens niet-christenen. wij zijn afkeurend geweest, arrogant en ondertussen worden er steeds meer gruwelverhalen bekendgemaakt van misbruik in 'de kerk'. Daar moeten WIJ wat aan doen ! :)

4. Kwalitatief onderzoek: interviews

Om meer inzicht te krijgen in wat het aanbod is van kerken op het gebied van seksualiteit en hoe predikanten dit ervaren, heb ik drie predikanten en één oudste geïnterviewd. In mijn zoektocht naar predikanten heb ik als criteria gesteld dat het predikanten moeten zijn die wel eens geprekeerd hebben over seksualiteit. Daarnaast heb ik nog twee interviews gedaan met professionals die binnen een organisatie iets doen met het thema seksualiteit. De interviews zijn bedoeld om antwoord te geven op de volgende deelvragen:

2. Hoe is het proces verlopen waardoor de predikant of professional heeft besloten om seksualiteit bespreekbaar te maken?
3. Wat wordt er momenteel aangeboden in de prediking, onderwijs en pastoraat om het onderwerp seksualiteit bespreekbaar te maken?
4. Hoe ervaart de voorganger of professional het om het thema seksualiteit bespreekbaar te maken?
5. Wat zijn de verwachtingen van de voorganger(s) over in hoeverre het aanbod aansluit bij wat de kerkleden zouden willen of nodig hebben op het gebied van het bespreekbaar maken van seksualiteit?

Belangrijk om rekening mee te houden met het lezen van de interviews is dat het een beeld geeft van predikanten en professionals die ervaring hebben met een vorm van het bespreekbaar maken van seksualiteit. Het gegeven dat sommige kerken of predikanten het niet nodig vinden of vanwege andere redenen geen aandacht besteden aan het thema seksualiteit komt hierin dus niet naar voren. De interviews heb ik eerst uitgeschreven in een verbatim.⁹² Vervolgens heb ik een boomstructuur gemaakt om de kernpunten uit het interview te halen.⁹³ Deze boomstructuur en een uitgeschreven samenvatting (op basis van de boomstructuur) kunt u lezen in de bijlage. In dit hoofdstuk geef ik antwoord op de deelvragen en een aantal extra vragen. Per deelvraag geef ik eerst een overkoepelend antwoord uit alle interviews en vervolgens geef ik per interview aan wat daaruit naar voren is gekomen.

4.1 Resultaten van de interviews

Wie zijn de geïnterviewde predikanten/professionals?

Seksualiteit is een gevoelig onderwerp. Daarom heb ik besloten de interviews van de predikanten anoniem te houden. De predikanten en professionals hebben zelf aangegeven het geen probleem te vinden als hun naam wordt genoemd in dit onderzoek. Desondanks heb ik besloten het anoniem te houden vanwege de waardeoordelen die er kunnen ontstaan en dat het zou kunnen dat kerkleden van de desbetreffende kerk het niet prettig vinden. Ik neem daarom geen risico om mensen tegen het zere been te schoppen. Voor de duidelijkheid codeer ik de predikanten met letters. De predikanten zijn aan de volgende plaatsen verbonden: Maassluis (ds. A), Amstelveen (ds. B), Utrecht (ds. D) en Hardinxveld-Giessendam (oudste C). Het aantal leden/bezoekers per kerk varieert van rond de 150 tot 450 leden. De professionals die ik heb geïnterviewd vanuit organisaties die zich bezighouden met het thema seksualiteit benoem ik wel bij naam. Deze personen zijn onlosmakelijk verbonden aan de organisaties waardoor het lastig is om anoniem te blijven. Lienke Hoek werkt bij Being Real. Being Real verzorgt workshops voor jongeren (studenten) waarin voorlichting wordt gegeven over seksualiteit en leren jongeren over hun eigen seksualiteit te praten. Hanna en Marije hebben samen GroeJmee opgezet. Ze doen onderzoek binnen kerken naar de seksuele opvoeding en geven in die gemeentes een ouderavond om zo kennis over te brengen en het gesprek op gang te brengen met ouders over seksuele voorlichting.

⁹² De verbatims zijn niet opgenomen in het adviesrapport vanwege de omvang. Bent u geïnteresseerd in de verbatims dan kunt u deze bij mij opvragen.

⁹³ Zie bijlage: analyse interviews

Hoe is het proces verlopen waardoor de predikant of professional besloten heeft om seksualiteit bespreekbaar te maken?

In de interviews komt naar voren dat het besluit om seksualiteit te bespreken, voortkomt uit het besef dat het een belangrijk thema is.

Interview ds. A: In het interview vertelt ds. A dat vanaf het begin dat hij predikant is, hij het belangrijk vindt dat er aandacht wordt besteed aan het thema relaties en seksualiteit.

Interview ds. B: Ds. B vertelt dat hij er achter is gekomen dat het belangrijk is dat preken relevant zijn. Er is namelijk een kloof tussen de Bijbel en de samenleving van nu. Geïnspireerd door Tim Keller wilde hij aandacht geven aan de thema's waar Jezus zelf veel over sprak. Seks en relaties is zo'n thema.

Interview oudste C: De bewustwording om te gaan preken over seksualiteit ontstond doordat er in de kerk van oudste C meerdere stellen gingen samenwonen. Oudste C leek het mede hierdoor een goed idee om eens nadrukkelijk over seksualiteit te preken zodat de gemeenteleden en bezoekers (weer) bewust zijn van de visie die deze kerk heeft op seksualiteit.

Interview ds. D: Een aantal jaar geleden heeft de kerk van ds. D in Utrecht besloten dat relaties en seksualiteit in een hoog plan moet staan binnen de kerk. Hij geeft als een mogelijke verklaring hiervoor dat deze vrij jonge kerk grotendeels bestaat uit mensen tussen de 20 en 45 jaar.

Being Real: Being Real is ontstaan doordat bij een christelijke studentenvereniging een aantal meiden zwanger raakte (zonder vaste relatie). Een aantal oudere leden vonden dat hier iets mee gedaan moest worden.

Interview GroeImee: Hanna en Marije merkten een aantal jaar geleden op toen bij hun in de kerk iemand werd ingehuurd voor een ouderavond, dat iemand inhuren eigenlijk niet nodig is. Er zijn voldoende mensen binnen hun eigen kerk die over kennis beschikken om zelf ouderavonden te geven. Hanna heeft Godsdienst Pastoraal werk gestudeerd en Marije orthopedagogiek. Dit bracht Hanna en Marije op inspiratie om hier professioneel mee aan de slag te gaan.

Wat wordt er momenteel aangeboden in de prediking, onderwijs en pastoraat om het onderwerp seksualiteit bespreekbaar?

In alle kerken waaraan de geïnterviewde predikanten verbonden zijn wordt aandacht besteed aan het thema seksualiteit binnen de prediking. Op het gebied van onderwijs bieden alle kerken van de geïnterviewde predikanten een huwelijksvoorbereidingscursus aan. Uit de interviews lijkt naar voren te komen dat in het jeugdwerk seksualiteit de meeste aandacht krijgt. Alle predikanten voeren in meer of mindere mate pastorale gesprekken waarin het thema seksualiteit naar voren komt.

Interview ds. A: Ds. A legt aan mij uit dat hij elk jaar probeert een keer over relaties en seksualiteit te preken. Het is niet zo dat het ook elk jaar gebeurt. Door de hoeveelheid onderwerpen waar hij over kan en wil preken, komt het dus ook voor dat hij besluit het een jaar over te slaan. In de preken over relaties en seksualiteit heeft hij in de afgelopen jaar vooral de kant van het huwelijk toegelicht. Hij heeft gemerkt dat het belangrijk is om ook andere kanten te benaderen. *"Ik heb nu heel veel, na ja regelmatig over het huwelijk gepreikt. En nu ga ik maar eens de andere dingen er bij halen, zoals alleenstaanden, en pornoverslaving is echt een issue. Echt mega."* Deze kerk vindt het belangrijk dat er voldoende aandacht is in het jeugdwerk voor seksualiteit, bijvoorbeeld tijdens catechisatie. Ds. A vertelt dat het de laatste jaren wel meer op de achtergrond is geraakt. Achteraf gezien had hij meer willen investeren in het thema hoe je komt tot goede relatievorming. De premarriage course die wordt aangeboden loopt goed. Er is elk jaar weer vraag naar. De huwelijkskursus verloopt echter

stroef. Ds. A vermoedt dat er misschien de misvatting bestaat dat je problemen moet hebben in het huwelijk om deze cursus te gaan volgen. In het pastoraat komt het thema seksualiteit zo nu en dan naar voren. Ds. A geeft aan dat het vaak niet over seksualiteit zelf gaat, maar om de problemen er om heen. Als iemand seksueel misbruikt is leven er vragen als hoe moet ik om gaan met...

Interview ds. B: Voor 2012 heeft ds. B zo nu en dan wat over seksualiteit gezegd binnen het thema relaties, maar het was wel een ondergeschikt thema. In 2012 besloot ds. B echt vanuit het thema seksualiteit te gaan preken. Hij ontdekte dat lichamelijke de sleutel is. Op het gebied van onderwijs biedt deze kerk in Amstelveen een premarriage course aan met een eigen aanvulling; waarom trouwen in de kerk. Ds. B hoopt dat er in de huiskringen ook aandacht is voor relaties en seksualiteit.

Interview oudste C: Vorig jaar heeft oudste C twee preken gehouden die gerelateerd zijn aan het thema relaties en seksualiteit. In het verleden heeft een gastspreker ook een keer hier over gepreikt. In het jeugdwerk hoopt oudste C dat er zo nu en dan aandacht is voor seksualiteit. Het is voor hem niet helemaal duidelijk wat er precies op dat terrein gebeurt in het jeugdwerk. De premarriage course wil deze kerk weer opnieuw gaan aanbieden. Het heeft even stil gelegen vanwege dat er geen leiders voor waren om het te leiden. Oudste C vertelt in het interview dat hij zelf geen pastorale gesprekken voert. Hij hoopt dat er in de huiskringen een sfeer is waarin mensen dingen durven te delen, ook onderwerpen gerelateerd aan seksualiteit. Deze kerk biedt het programma van Celebrate Recovery aan. Dit is een pastoraal zelfhulp programma. Via onderwijs en gesprekken in groepen en een persoonlijke coach kunnen mensen werken aan bepaalde problemen. Het thema seksualiteit kan hier naar voren komen. Het is volgens Oudste C een laagdrempelige manier om over dit soort zaken te spreken.

Interview ds. D: Minimaal één keer per jaar preekt ds. D over seksualiteit. Twee jaar geleden en dit jaar is er in deze kerk een themamaand gehouden over seksualiteit. In deze maand wordt naast elke week een preek over relaties en seksualiteit, elke dag aan de gemeenteleden (en eventuele bezoekers) een mail gestuurd met een challenge. De challenge bestaan uit opdrachten, bijvoorbeeld dat partners naar elkaar een romantisch gedicht moeten schrijven. Op deze praktische manier hopen ze mensen er bij te betrekken zodat relaties op een hoger niveau komen. Ds. D benoemt twee onderwijs activiteiten waarin seksualiteit wordt besproken: de huwelijkskursus en de connectgroepen (huiskringen). In de huwelijkskursus gebruiken ze het materiaal van de premarriage course en hebben ze een eigen aanvulling die het wat spannender maakt. Er wordt explicieter over seks gepraat, bijna plat. Bijvoorbeeld over wat vinden mannen en vrouwen fijn. In de connectgroepen wordt ook over seksualiteit gepraat. In de connectgroep waar de Ds. D bij betrokken is wordt openlijk over pornografie gesproken. Het is de bedoeling dat binnen de connectgroepen er ruimte is om je eigen verhaal te vertellen en dat mensen elkaar helpen en voor elkaar bidden. Ds. D heeft regelmatig pastorale gesprekken waarin het thema seksualiteit naar voren komt. Regelmatig bezoekt hij zijn mannenleiders en vraagt dan op de man af hoe het met hun seksleven gaat.

Interview Being Real: Being Real biedt een programma aan voor studentenvereniging en voor jeugdgroepen in de kerk. Van te voren moeten de studenten/jongeren een enquête invullen om mee te mogen doen met de workshop. Het doel van de avond is bewustwording en openheid creëren zodat jongeren over hun eigen seksualiteit kunnen praten en uiteindelijk daarin bewuste keuzes kunnen maken. Tijdens de workshop geeft Being Real relevante informatie bijvoorbeeld over wat seks met de hersenen doet. Naast kennis en ervaringen delen zijn de gesprekken in groepjes een belangrijk deel van de avond. De gesprekken worden opgestart vanuit de resultaten van het onderzoek binnen de studentenvereniging of jeugdgroep.

Interview GroeJmee: GroeJmee onderzoekt binnen kerken naar de behoefte van ouders op het gebied van seksuele voorlichting geven aan kinderen. Doormiddel van het onderzoek kunnen Hanna

en Marije aansluiten bij de ouders waar zij kennis over willen hebben, daarnaast gaan ouders met elkaar in gesprek.

Hoe ervaart de voorganger of professional het om het thema seksualiteit bespreekbaar te maken?

Ondanks dat seksualiteit een beladen en intiem onderwerp is ervaren de predikanten en professionals het over het algemeen positief om seksualiteit te bespreken.

Interview ds. A: Preken over seksualiteit vindt ds. A niet moeilijk. Benoemen ziet hij als simpel. Het gaat volgens hem veel meer om wat je er daarna mee doet. De en dan... vraag. Uiteindelijk hoopt hij als predikant dat mensen gaan handelen, dat maakt het ingewikkeld niet het preken zelf. Ds. A vertelt dat hij blij is dat hij geen technische vragen over seksualiteit krijgt. Dat zijn vragen die volgens hem meer thuis horen bij een arts of seksuoloog.

Interview ds. B: ds. B heeft mij verteld dat hij een dubbelgevoel had bij het preken vanuit het thema seksualiteit. Hij vond het aan de ene kant tof maar aan de andere kant ervoer hij dat hij bezig was met de vraag; kan ik dit wel zeggen? Daarnaast vond ds. B het preken over dit thema vermoeiend. Hij merkte de emoties onder de mensen.

Interview oudste C: Moeilijk vond oudst C het niet om over het thema relaties en seksualiteit te spreken. Hij heeft het als boeiend ervaren om zich te kunnen verdiepen in dit onderwerpen. Oudste C vond het belangrijk om Gods motieven en waarden te laten zien.

Interview ds. D: Volgens ds. D is seks net zoals praten over eten waardoor hij het niet moeilijk vindt om over dit thema te preken.

Wat zijn de verwachtingen van de voorganger(s) over in hoeverre het aanbod aansluit bij wat de kerkleden zouden willen of nodig hebben op het gebied van het bespreekbaar maken van seksualiteit?

De predikanten verwachten dat zij redelijk goed door hebben wat er onder de gemeenteleden speelt en waar zij behoefte aan hebben.

Interview ds. A: ds. A vertelt dat hij een vermoeden kan krijgen dat een bepaald onderwerp een issue is. Dit vermoeden had hij ook bij het thema pornografie, nadat hij een preek over pornografie heeft gehouden werd dit vermoeden door de reacties bevestigd. Ik vroeg ds. A of hij zou weten waar de 55-plussers behoefte aan hebben. Hij vertelt dat hij dat niet zou weten en dat niet alle onderwerpen relevant zijn om over te preken.

Interview ds. B: Doordat ds. B in gesprek gaat met gemeenteleden heeft hij een antenne gekregen om te zien wat er leeft onder de mensen. Hij beseft ook dat zijn preken niet voor iedereen op dat moment een issue is, daarom heeft hij de preken van 2012 op papier gezet zodat mensen het op een later moment terug kunnen lezen als zij daar op dat moment behoefte aan hebben.

Interview oudste C: Over de behoefte van de gemeenteleden vertelt oudste C dat het belangrijk is dat er minimaal één keer per jaar voor de jongeren aandacht is voor het thema seksualiteit. Hij geeft ook aan dat niet elke setting geschikt is om seksualiteit te bespreken. De kerk hoeft dat volgens hem niet altijd zelf aan te bieden. Mensen kunnen zelf ook boeken lezen of naar een conferentie gaan.

Interview Being Real: Lienke geeft aan dat jongeren behoefte hebben aan eerlijke en open voorbeeldpersonen. Het is belangrijk dat deze personen uitleven waar zij voorstaan als het gaat om

seksualiteit. Daarnaast is het volgens Lienke belangrijk dat er open en eerlijke gesprekken ontstaan, bijvoorbeeld tussen jeugdleiders en jeugdleden. Jongeren hebben er veel meer aan als leiders eerlijk zijn over hun eigen seksualiteit dan dat er een droog verhaal wordt verteld over seksualiteit.

Interview GroeJmee: Hanna en Marije hebben in hun eigen kerk gemerkt dat er behoefte is aan gesprekken over seksualiteit bijvoorbeeld in gespreksgroepjes. Tegelijkertijd geven zij aan dat het lastig is om dit vorm te geven omdat het moeilijk is om voor een langere tijd een vaste groep mensen bij elkaar te houden.

Beeld dat de predikanten en professionals mee willen geven over seksualiteit

Interview ds. A: Hij wil een beeld meegeven dat seksualiteit iets moois is maar dat er ook een mysterie inzit. Ds. A benadert daarom het thema seksualiteit en het huwelijk vanuit de kunst van het weglaten. In deze maatschappij wordt er niks meer weggelaten en daarmee gaan ook dingen verloren. Het idee dat seks een mysterie, een geheim tussen een man en vrouw is, heeft ook iets moois het kan namelijk veiligheid bieden. Seksualiteit is een sensitief en beladen onderwerp, daar probeert hij rekening mee te houden.

Interview ds. B: Seksualiteit en relaties gaat over ons allemaal, we zitten allemaal in het veld dat relaties heet. In de preken vanuit het thema seksualiteit wilde ds. B laten zien dat seks en God veel met elkaar te maken hebben. Er is een lijn van het lichaam naar God.

Interview oudste C: Oudste C benadert seksualiteit vooral door punten aan te halen waarom het belangrijk is dat seksualiteit bedoeld is voor binnen het huwelijk. Een aantal punten die hij benoemd heeft in het interview zijn: Genesis 2; essentie van toewijding; publieke element van trouwen met getuige erbij en seksualiteit bevestigt het huwelijk en niet andersom.

Interview ds. D: Het beeld dat ds. D wil meegeven aan mensen over seksualiteit is dat het essentieel deel is van het leven dat bedoeld is voor mensen die bedoeld zijn voor elkaar. Huwelijken waarbij God betrokken is kunnen de meest erotische en spannende huwelijken zijn. Seks is het fundament onder een goed huwelijk. Het is communicatie op zielsniveau het is daarom van belang dat het van goed en hoog niveau is. Seks is niet bedoeld als een toiletbezoek of waarin je eigenlijk dingen tegen je wil in doet of gerommel onder de lakens.

Heeft u nog dromen met betrekking tot het thema seksualiteit?

Ik heb de predikanten gevraagd of zij nog dromen hebben die te maken met het thema seksualiteit. Hieronder geef ik citaten van de predikanten weer.

Interview ds. A: "Nou dat is discipelschap, discipelschap staat ook rondom het gebied van relaties en seksualiteit dat hebben we niet. Zou toch leuk zijn als jong getrouwde en oud getrouwd toch dan af en toe met elkaar in gesprek gaan.... *Nou die vragen gewoon gesprek over die hele praktische dingen, dat hebben we bijna niet. Dat is gewoon heel hard nodig gewoon die eenvoudige vragen.*"

Interview ds. B: "Mijn droom is dat onze kerk een plek wordt waar kerkleden hun niet christelijke vrienden en burennamen meenemen als er over seksualiteit en relaties wordt gepreekt. En dat wat wordt gezegd dat het zo relevant is voor iedereen. Dat is mijn uitdaging. Seks en God te verbinden en dat het een verhaal is het trouwen dat niet alleen over christenen gaat maar ook over niet christenen. Dus dat niet christenen denken hé dat is interessant."

Interview oudste C: "Ik zou het wel fijn vinden meer nog dan voorheen dat men daar meer openlijk over durft te spreken. Ook jongeren dat die met vragen durven te komen zowel naar elkaar maar ook

naar gemeenteleden toe en dat men ook... ik hoop dat we dat uitstralen dat ze zich niet veroordeelt voelen als ze andere weg gaan of met dingen worstelen. Dat ze daarmee durven te komen en dat wij daar ook op een positieve manier hen kunnen begeleiden, kunnen helpen, in gesprek gaan."

Interview ds. D: *"Ik zou heel graag willen dat er vanuit de kerk er een goed geluid uitgaat. Dus dat mensen, dus als we het hebben over huwelijken dat ze weten naar die kerk moet je gaan want daar leer je over goede huwelijken... Maar dat we weten van hé dat, dat niet het enige is dat wat er uit de media komt. Maar dat er ook nog iets is als goed onderwijs is een goed geluid uit kerken. Dat bovenal relaties die het gewoon heel goed doen."*

Belemmeringen in het bespreekbaar maken van seksualiteit.

Ik heb geen vragen gesteld over belemmeringen in het bespreekbaar maken van seksualiteit. Wel wil ik aantal punten aanhalen die de predikanten en professionals hebben aangegeven waar de predikanten en professionals tegen aanlopen in hun eigen werk of dat zij zien bij andere kerken.

Interview ds. A: Ds. A loopt er tegenaan dat na het preken er een belangrijke vraag open blijft liggen; en dan? Volgens hem is er nog geen infrastructuur om activiteiten te kunnen opzetten om het thema seksualiteit verder te gaan bespreken. Activiteiten opzetten zoals een gespreksgroep kost veel tijd, tijd die een predikant niet zomaar heeft. Daarnaast is het lastig dit goed te organiseren. Als je kijkt hoe huiskringen nu georganiseerd zijn, een variatie aan mensen (bijvoorbeeld mensen met kinderen en mensen die ongewild kinderloos zijn). Als er iets opgezet moet worden moet dat gemeentebreed opkomen. Ds. A geeft aan dat hij nog niet gepreekt heeft over homoseksualiteit Dit gaat volgens hem maar over een kleine doelgroep. Relaties en seksualiteit is een thema dat voor vrijwel iedereen van toepassing is.

Interview ds. B: Ds. B heeft een aantal punten van kritiek namelijk dat er in kerken een cultuur heerst van Bijbelse en burgerlijke principes, hierdoor wordt bijvoorbeeld het huwelijk als ideaal gezien. Het is een eenzijdige benadering van het thema relaties en seksualiteit. Het huwelijk wordt geromantiseerd en vaak worden Bijbelteksten selectief gebruikt mede hierdoor is/was single zijn het ondergeschoven kindje. De werkelijkheid ligt vaak anders dan er wordt gepreekt. Ds. B vraagt zich af hoe er vorm gegeven kan worden aan het bespreken van seksualiteit en waar de grenzen liggen. Je kunt niet van iemand verwachten dat hij of zij zomaar iets over haar eigen seksleven gaat zeggen. In huiskringen seksualiteit bespreken zou mogelijk zijn maar is lastig. Er is een cultuur van openheid voor nodig. Deze cultuur proberen hij en zijn medecollega's te stimuleren. Een klimaat dat mensen voor elkaar zorgen.

Interview ds. D: Ds. D ziet in andere kerken dat seksualiteit nog steeds een taboe is, waarschijnlijk vanwege de calvinistische invalshoek. Ds. D vindt het erg belangrijk dat kerken aandacht aan dit onderwerp besteden en zegt dat kerken die seksualiteit niet bespreken geen toekomst meer hebben omdat het zo'n elementair deel is van het leven. Als kerk ben je er om voor elkaar te zorgen en elkaar te voeden, dit voeden bestaat dus ook uit elementaire delen als seksualiteit.

Interview Being Real: Lienke irriteert zich eraan dat veel kerken nadruk leggen op geen seks voor het huwelijk. Maar wanneer mensen eenmaal getrouwd zijn bemoeit de kerk zich er niet meer mee.

Interview GroeImee: Hanna geeft aan wanneer kerken het thema seksualiteit negeren dat ze dan problemen kunnen gaan verwachten.

Overige punten en punten waarvan andere kerken iets van kunnen leren

Uit meerdere interviews komt naar voren dat de behoefte – met betrekking tot het thema seksualiteit - van gemeenteleden te ontdekken is door met elkaar in gesprek te gaan. Bijvoorbeeld door met elkaar te brainstormen. Daarnaast komt naar voren dat predikanten het verlangen hebben dat echtparen en oudere gemeenteleden in gesprek gaan met jongeren.

Interview Ds. A: Ds. A heeft ter voorbereiding van een preek over relaties en seksualiteit een aantal gemeenteleden gemaild met daarin de vraag wat zij van een bepaalde gerelateerde Bijbeltekst vinden. Deze reacties heeft hij ter inspiratie gebruikt in zijn preek over seksualiteit.

Interview ds. B: Ds. B vertelt dat als we over seksualiteit gaan praten de vraag is of we dan ook echt iets over seksualiteit mogen zeggen en mag iedereen mee praten. Dit zou betekenen dat je het ook over lichamelijkheid hebt en dat mensen met andere geaardheden ook mee mogen praten. Je kunt van mensen met homoseksuele gevoelens geen andere dingen verwachten dan van hetero's. In het pastoraat is het volgens ds. B belangrijk om als predikant alert te zijn. Seksueel misbruik in pastorale relaties komt voor. Pastoranten kunnen gevoelens projecteren op de predikant, als de predikant hier onvoldoende alert op is kan hij hier op in gaan. Het is daarom belangrijk om als predikant bewust te zijn van je eigen verleidingen. Ds. B ziet het liefst dat er meer coaching komt vanuit de opleidingen. Het is belangrijk dat predikanten na hun opleiding gecoacht worden en kunnen spreken met andere predikanten over hun verleidingen.

Oudste C: Het programma Celebrate Recovery biedt een laagdrempelige manier om over onderwerpen als seksualiteit te praten. Door eerst onderwijs te geven en vervolgens uit één te gaan in aparte groepen (van mannen en vrouwen) om door te spreken over bepaalde onderwerpen geeft dit programma een kans om open in gesprek te gaan met elkaar.

Interview ds. D: In deze kerk heerst een cultuur van openheid waardoor er openlijk over seksualiteit gesproken kan worden. Doordat deze kerk nog een vrij jonge kerk is hebben ze zelf een standaard kunnen bepalen. Openheid en niet veroordelen is hierin erg belangrijk. Deze cultuur kan er alleen zijn in andere kerken als de dominee het ziet zitten en het duurt vrij lang om zo'n cultuur te creëren. Als advies aan andere kerken geeft hij mee dat kerken na moeten denken over een visie en het bespreken in de kerkenraad. Als predikant is het belangrijk om er open over te zijn, dit kan bijvoorbeeld door iets te publiceren in het kerkblad of een twitter bericht met daarin een berichtje waarin je als predikant laat zien dat je ook hormonen hebt. Als seksualiteit niet lukt om te bespreken binnen een zondagse dienst adviseert ds. D om het dan wel te laten bespreken in de huiskringen.

Interview Being Real: Lienke geeft als advies aan kerken dat seksualiteit niet genegeerd moet worden. Vooral als leiders is het volgens haar belangrijk om open over seksualiteit te zijn. Daarin dus ook eerlijk te zijn over eigen ervaringen op seksueel gebied. Bijvoorbeeld dat een leider eerlijk verteld dat het niet gemakkelijk was om geen seks voor het huwelijk te hebben. Verder geeft ze nog als idee aan kerken om een keer een stuk te schrijven over seksualiteit in bijvoorbeeld het kerkblad. Being Real helpt studenten (en jongeren) om te leren praten over hun eigen seksualiteit. Praten over je eigen seksualiteit kan jongeren helpen om bewuste keuzes te maken op seksueel gebied.

Interview GroeImee: In het interview met Hanna en Marije komt naar voren dat het belangrijk is om onderwijs te geven over hoe je als ouders kinderen seksueel kunt voorlichten. Als ouders op tijd en goed hun kinderen seksueel voorlichten kan dit veel invloed hebben op hoe kinderen later omgaan met keuzes rondom seksualiteit (deze kinderen worden later seksueel actief en zijn minder promiscue). Hanna en Marije merken dat ouders vragen hebben rondom seksuele voorlichting aan kinderen, zoals op welke leeftijd vertel je welke dingen en hoe pak je dat aan.

4.2 Conclusie van de interviews

In de resultaten heb ik antwoord gegeven aan de hand van de deelvragen en een aantal overige vragen. Uit de interviews komt verschillende informatie naar voren. Voor overige informatie kunt u kijken in de samenvattingen van de interviews. In de conclusie wil ik u mee nemen naar de belangrijkste punten uit de interviews.

- De predikanten en professionals zijn gaan preken of onderwijs gaan geven over seksualiteit omdat zij het belang daarvan in hebben gezien.
- Als kerken seksualiteit willen gaan bespreken is daarvoor het bewustzijn nodig dat seksualiteit een belangrijk thema is. Seksualiteit hoort bij het leven we kunnen het daarom volgens de predikanten en professionals niet negeren.
- De predikanten die preken over seksualiteit ervaren het over het algemeen niet als moeilijk.
- De moeilijke kant van preken is wat er daarna meegedaan wordt. Als predikant hoop je dat mensen iets met je boodschap kunnen doen. Dit proces kun je stimuleren door activiteiten aan te bieden waarin verder door gesproken kan worden over seksualiteit. Het kost tijd om de juiste infrastructuur hiervoor te creëren.
- Als we als kerk met elkaar over seksualiteit willen praten is daar een cultuur van veiligheid en openheid voor nodig. Het is belangrijk dat kerken tijd investeren om deze cultuur te creëren waarin een veilige en open sfeer is waarin mensen dingen durven te delen.
- Om achter de behoefte te komen van de kerkleden is het belangrijk om als predikant of als leiders met de gemeenteleden in gesprek te gaan. Door met elkaar in gesprek te gaan kun je naar de behoefte vragen van kerkleden; wat zouden zij willen met betrekking tot het thema seksualiteit.
- Het is belangrijk dat predikanten en leiders als voorbeeldfiguur functioneren. Daarom zouden predikanten en leiders open en eerlijk moeten zijn over hun eigen seksualiteit. (Dit hoeft natuurlijk niet in detail, maar bijvoorbeeld eens toegeven dat het wachten met seks best moeilijk was).

5. Conclusie

Voordat ik de aanbevelingen geef wil ik een eindconclusie geven. Mijn onderzoek naar de vraag: Hebben christenen (18-plussers) behoefte aan preken, onderwijs of pastorale gesprekken met betrekking tot het thema seksualiteit in de kerk en hoe kunnen kerken in deze behoefte voorzien, ben ik begonnen met een literatuurstudie. Het bewust maken dat seksualiteit een belangrijk onderwerp is. Eén van de vele belangrijke onderwerpen waar binnen in de kerk over gepraat kan worden. Seksualiteit is een thema waar we niet om heen kunnen. We worden als seksueel wezen geboren. De Schepper van seksualiteit heeft ons zo gemaakt. Alleen al om dit feit vind ik dat we seksualiteit niet kunnen negeren. Ook al willen we het negeren we communiceren daar nog steeds iets mee. Mensen kunnen hier allerlei boodschappen uit oppikken zoals dat seks verboden is of waar we niet van mogen genieten. Een taboe zegt dus iets. Ik heb geprobeerd te laten zien doormiddel van het hoofdstuk pornificatie van de maatschappij dat er een noodzaak is om iets te doen met het thema seksualiteit. Uit verschillende onderzoeken blijkt dat jongeren kunnen worstelen met pornografie kijken en zelfbevrediging. Geen seks voor het huwelijk hebben is niet (meer) vanzelfsprekend onder christelijke jongeren. Uit de literatuur en uit mijn onderzoek blijkt dat jongeren behoefte hebben aan meer openheid over seksualiteit. Ze zijn op zoek naar antwoorden waarom mag seks voor het huwelijk niet en wat mag dan wel. De kerk kan de mogelijkheid bieden om over deze vragen in gesprek te gaan met jongeren. Als jongeren geen antwoorden krijgen zullen zij antwoorden ergens anders gaan zoeken of de moraal van de kerk naast zich neerliggen. Dat is de consequentie als seksualiteit niet wordt besproken in de kerk. We kunnen er niet vanuit gaan dat ouders of scholen dit wel doen. Natuurlijk hebben ouders en scholen hier een taak in maar de kerk kan een juiste aanvulling aanbieden. Als kerk hebben we de tijd, ruimte en kennis om een positief en gezond beeld van seksualiteit mee te geven. Doen we dit niet dan zal de maatschappij met de media steeds meer invloed krijgen. De vraag is waarom zouden we niet bij willen dragen aan een gezond beeld over seksualiteit?

Seksualiteit is op vele manieren bespreekbaar te maken. Uit de enquête en uit interviews blijkt dat er een behoefte is dat seksualiteit een bespreekbaar onderwerp is binnen de kerk. Er is behoefte aan preken en onderwijs over seksualiteit. De meerderheid van de respondenten heeft aangegeven dat er één of meerdere keren per jaar gepreekt mag worden over seksualiteit. Volgens de respondenten is twee tot drie keer per jaar de meest ideale frequentie (dit blijkt uit de waardering van de preken en uit de behoefte van de respondenten). De belangrijkste thema's die de respondenten aan hebben gehaald zijn: hoe God seksualiteit heeft bedoeld; seksualiteit en het huwelijk; seksualiteit en single zijn; en vanuit een bepaalde problematiek. Naast allerlei onderwerpen lieten de respondenten weten dat zij over seksualiteit willen praten in een onderwijsvorm of meer op pastoraal gebied. In de interviews is naar voren gekomen dat het bespreekbaar maken van seksualiteit begint bij het bewust zijn van de predikant. De predikant zal zelf tot de conclusie moeten komen dat het belangrijk is om het thema seksualiteit aan de orde te brengen. Het lijkt de predikanten een goed idee als mensen met elkaar in gesprek gaan. Oudere echtparen met jongeren echtparen, van elkaar kunnen we leren. De respondenten willen af van dat seksualiteit een taboe is. Dat is denk ik de kern waar de behoefte van christenen ligt. Dat het taboe op seksualiteit er steeds meer af gaat. Dat het een thema is wat we mogen uitleven en waar we het over mogen hebben in wat voor kerkelijke activiteit dan ook. Buiten de kerk is er allerlei informatie te vinden over seksualiteit. De kerk kan informatie verstrekken die gerelateerd is aan het geloof. Uit de enquête blijkt dat er een behoefte is dat er gesproken wordt over hoe seksualiteit is bedoeld. De bedoeling van seksualiteit is op allerlei manieren in te vullen. Ik vermoed dat deze behoefte is ontstaan doordat de media een ander beeld over seks geeft dan de kerk. Dit levert misschien verwarring op. Vooral als mensen niet meer kunnen voldoen aan de normen (al dan niet bewust of onbewust) die de kerk geeft op het gebied van seksualiteit. Er is een behoefte aan licht op het thema seksualiteit, een andere kijk dan de maatschappij heeft. De kijk hoe God seksualiteit heeft bedoeld: namelijk het verbinden met elkaar.

Als kerk zijn we het Lichaam van Christus. Alles wat we als kerk doen zou bij moeten dragen in de opbouw van de kerk. We hebben de taak om onze naaste lief te hebben en elkaar op te bouwen in ons leven als gelovigen. Daarbij horen alle facetten van het leven. Kiezen we ervoor seksualiteit niet te bespreken dan moeten we ook de consequentie accepteren dat we als kerk niet een bijdrage leveren aan een positief beeld over seksualiteit. De kans dat ook christenen seks gaan zien als snack wordt daarmee vergroot. Als kerk hebben we de taak om het evangelie te verkondigen. In de Bijbel is seksualiteit niet een onderwerp dat omzeild wordt. Een heel Bijbelboek, Hooglied is er aangewijd. Waarom zouden wij als kerk het dan wel negeren? Waarom zouden wij als kerk toelaten dat de media verkeerde boodschappen meegeeft over seksualiteit?

Het pleidooi dat kerken seksualiteit op één of andere manier moet bespreken om zo in de behoefte te voorzien eindigt hier. Wat kerken zouden kunnen doen behandel ik in de aanbevelingen.

6. Aanbevelingen

Er resteert nog één vraag: Hoe kan de kerk voorzien in de behoefte van haar kerkleden en hoe kan Marc Angenent aansluiten in de behoefte van christenen. Ik maak in dit hoofdstuk onderscheid in de aanbevelingen voor Marc Angenent en voor de kerken. Dit onderzoek is bedoeld voor Marc Angenent om meer inzicht te krijgen wat er leeft onder christenen en hoe hij zou kunnen aansluiten bij christenen met de zorg en producten die hij aanbiedt. Aangezien de hoofdvraag vraagt hoe kerken in de behoefte kunnen voorzien kan ik er niet omheen om ook een aantal aanbevelingen te schrijven voor kerken. De aanbevelingen voor kerken kan Marc Angenent inzicht geven waar kerken aan zouden kunnen werken in het bespreekbaar maken van seksualiteit.

Aanbevelingen voor Marc Angenent

1. Deel informatie bijvoorbeeld via het internet, een cursus of een boek over wat jongeren zouden moeten weten over seksualiteit

In de literatuurstudie heb ik geschreven over de pornificatie van de maatschappij. Vanwege deze tendens geloof ik dat jongeren verkeerde beelden en informatie binnen kunnen krijgen over seksualiteit. U zou hier iets mee kunnen doen. Jongeren hebben behoefte aan eerlijke en betrouwbare informatie over seksualiteit.

2. Help kerken in het bedenken van thema's die gerelateerd zijn aan seksualiteit om over te preken of onderwijs over te geven.

Respondenten hebben aangegeven dat ze het vervelend vinden dat er veel nadruk ligt op 'geen seks voor het huwelijk'. Er is behoefte aan meer variatie in preken en onderwijs over seksualiteit. Dit blijkt door de verschillende onderwerpen die gerelateerd zijn aan seksualiteit, waar de respondenten preken of onderwijs over zouden willen horen. Vanuit uw ervaringen als predikant kunt u andere predikanten helpen in het bedenken van preek thema's. Het zou goed kunnen dat predikanten niet weten hoe zij breder over het thema seksualiteit kunnen preken (dan seksualiteit gerelateerd aan het huwelijk). Wellicht zou u predikanten kunnen helpen in het out of de box denken tijdens het maken van een preek over seksualiteit. U zou dit kunnen doen door middel van uw eigen site of sites als linked in en twitter.

3. Bedenk laagdrempelig onderwijs over seksualiteit en single zijn.

Respondenten geven aan dat ze graag iets willen horen over single zijn en seksualiteit. Het kan zijn dat voor predikanten het lastiger is om hier over te preken omdat het huwelijk als ideaal wordt gezien. Het is de vraag of singles een e-cursus zouden volgen maar vanwege de vragen die er rondom leven zou u wellicht op één of andere manier iets voor hen kunnen betekenen.

4. Help en ondersteun kerken in het bespreekbaar maken van seksualiteit.

Er zijn nog steeds kerken die seksualiteit niet bespreekbaar maken. Uit de interviews komt naar voren dat het bespreekbaar maken van seksualiteit begint bij het bewustzijn van, dat seksualiteit een thema is dat aanbod mag komen. Daarom is belangrijk dat steeds meer predikanten hier bewust van worden.

5. Het komt grotendeels aan op PR.

Ik denk dat het grotendeels aankomt op PR. U biedt verschillende cursussen en workshops aan die aan zouden kunnen sluiten bij de behoefte die er leeft onder christenen. Uit de enquête blijkt dat ongeveer 60% van de respondenten gebruikt maakt van het internet om vragen op te zoeken. Uw e-cursussen en e-coaching sluiten hier haarfijn op aan.

Ik heb vijf suggesties gedaan die u zou kunnen doen om nog meer aan te sluiten bij christenen. De kant waar christenen behoefte aan hebben die al jaren getrouwd zijn is helaas onderbelicht gebleven. Deze doelgroep laat zich blijkbaar nog niet gemakkelijk onderzoeken. De kans dat dit naar boven komt als er per kerk gekeken wordt naar de behoefte is groter. Helaas bleek die ingang voor mij niet gemakkelijk te zijn. Uiteindelijk zullen kerken zelf moeten beslissen iets te gaan doen met het thema seksualiteit.

Aanbevelingen voor kerken

1. Wees bewust dat het thema seksualiteit een thema is dat bij het leven hoort.

Uit de conclusies van de interviews is naar voren gekomen dat het bespreekbaar maken van seksualiteit begint bij het bewustzijn, dat seksualiteit een thema is waar aandacht aan besteed mag worden. Het is een thema waar ieder mens op één of andere manier mee te maken heeft. Als seksualiteit genegeerd wordt geef je als kerk ook een boodschap mee. We leven in een tijd waarin seksualiteit nadrukkelijk aanwezig is in de media. Wees als kerk bewust dat we een taak hebben om een positieve boodschap over seksualiteit mee te geven. Het zou mooi zijn als kerken boven het geschreeuw van de media uit komt.

2. Wees bewust dat de moraal die de kerk mee wilt geven niet exact overheen komt met de realiteit.

Steeds meer jongeren gaan samenwonen of maken de keuze om niet te wachten met seks tot het huwelijk. Als we als kerk dit negeren zal de positieve boodschap over seksualiteit niet meer overkomen. Meerdere respondenten geven in de openvragen antwoorden aan dat ze zich ergeren aan de herhalende boodschap dat seks voor het huwelijk niet mag. Deze benadering werkt blijkbaar niet. Benader daarom seksualiteit uit meerdere facetten, zoals hoe seksualiteit werkt in de hersenen.

3. Wees bewust dat mensen beelden mee krijgen vanuit de media, over seksualiteit, die niet overeen hoeven te komen met de werkelijkheid.

In de literatuurstudie is beschreven hoe dat de media invloed heeft op het beeld van seksualiteit. Zoals dat seks gemakkelijk en helemaal geweldig is. De kant dat seksualiteit niet altijd gemakkelijk, leuk en fijn is komt vrijwel niet naar voren. Jongeren nemen deze beelden (onbewust) mee in hun beeldvorming over seksualiteit. Dit kan een flinke domper voor ze zijn wanneer blijkt dat de werkelijkheid niet zo in elkaar zit.

4. Probeer elk jaar over seksualiteit te preken bij voorkeur twee tot drie keer per jaar.

Uit de vragen over de behoefte van de respondenten blijkt dat de meerderheid behoefte heeft aan preken over seksualiteit. De meeste voorkeur ligt bij twee tot drie keer per jaar. Respondenten geven aan preken te willen horen over: Hoe God seksualiteit heeft bedoeld, seksualiteit en het huwelijken en seksualiteit en single zijn.

5. Ga in gesprek met gemeenteleden van verschillende leeftijden.

Meerdere predikanten hebben aangegeven dat het belangrijk is om met kerkleden in gesprek te gaan. Hierdoor kunnen kerken er achterkomen wat de behoefte is van de kerkleden. Alleen door in gesprek te gaan kun je als kerk weten wat er leeft onder de mensen. Vraag wat kerkleden zouden willen met betrekking tot het thema seksualiteit. Dit kan per kerk verschillen daarom kan ik daar geen kant-en-klaar antwoord voor geven. Wees als kerk bereidt om te luisteren naar de ander.

6. Biedt naast preken over seksualiteit ook onderwijs aan.

Een grote meerderheid van de respondenten geeft aan behoefte te hebben aan onderwijs over seksualiteit. Hierbij is het belangrijk om rekening te houden waar kerkleden behoefte aan hebben. Als u overweegt om onderwijs aan te bieden is het verstandig om eerst in gesprek te gaan met kerkleden. Niet alle onderwerpen die naar voren zijn gekomen hoeven relevant te zijn voor alle kerken. Uit de conclusie van de enquête is naar voren gekomen dat respondenten behoefte hebben aan onderwijs over de volgende onderwerpen: Hoe God seksualiteit heeft bedoeld (incl. verschillende visies); seksualiteit rondom het huwelijk; praten en of discussiëren over seksualiteit; vanuit een bepaalde problematiek; seksualiteit en single zijn; hoe kun je seksuele voorlichting geven aan kinderen en kennis over hoe je een seksuele relatie kunt verbeteren.

7. Biedt een huwelijksvoorbereidingscursus aan.

In de vorige aanbeveling heb ik nog een keer de onderwerpen aangehaald waar behoefte aan is om onderwijs over te krijgen. Seksualiteit en het huwelijk komt hierin ook naar voren. Ik vind dat kerken tenminste een huwelijksvoorbereidingscursus aan zouden moeten bieden. Als dit vanwege bepaalde redenen niet mogelijk is, kunnen kerken wel wijzen op een interkerkelijke huwelijksvoorbereidingscursus. In deze cursus is het belangrijk om verschillende facetten van het huwelijk te benaderen, seksualiteit hoort daarbij.

8. Leer jongeren praten over hun eigen seksualiteit

Uit het interview met Lienke Hoek komt naar voren dat Being Real in gesprek gaat met jongeren. Het doel is om jongeren bewust te leren zijn van hun eigen seksualiteit. Het is belangrijk dat jongeren bewust keuzes maken. Als jongeren van te voren weten waar hun eigen grenzen liggen, is het gemakkelijker om zich aan die eigen grenzen te houden dan wanneer zij daar nog niet over nagedacht hebben.

9. Wees als predikant of leider een voorbeeld voor de gemeente

Als predikant of als leider ben je een voorbeeldfiguur. Het is belangrijk om bewust te zijn dat mensen kijken hoe je als leider functioneert. Komen de woorden die je spreekt overeen met wat je doet. Uit de interviews blijkt dat vooral jongeren behoefte hebben aan een voorbeeldfiguur. Als leiders eerlijk en open vertellen over hun eigen worstelingen op het gebied van seksualiteit, komt dat meer over dan alleen maar kort weg te zeggen dat iets niet mag. Maar ook voor oudere gemeenteleden is het belangrijk dat leiders zich als een voorbeeld gedragen, dat leiders ook mensen zijn met gevoelens. Tegelijkertijd is het belangrijk dat predikanten en leiders gemeenteleden bewust maken dat zij ook als voorbeelden kunnen leven voor elkaar.

10. Stimuleer als predikant en leiders een cultuur van openheid en acceptatie.

Als er een cultuur is van openheid en acceptatie zullen mensen eerder komen met problemen en kunnen gemeenteleden elkaar steunen. Doordat er in de kerk van Ds. D een cultuur is van openheid en acceptatie is er ruimte om over seksualiteit te praten. In de conclusie van de enquête heb ik beschreven dat de respondenten aan hebben gegeven het liefst over seksualiteit willen praten met een ander echtpaar of gemeentelid. Door een cultuur te stimuleren van openheid is de kans groter dat mensen daadwerkelijk onderling met elkaar in gesprek gaan.

11. Vraag indien nodig hulp van buiten af aan professionals en organisaties.

Kerken kunnen niet overal gespecialiseerd in zijn. De relevante professionals geven aan dat de kerk voor zichzelf niet een te hoge lat moet leggen. Het is daarom belangrijk dat kerken bereid zijn om hulp in te schakelen. Landelijk worden er van allerlei workshops, cursussen en dergelijke aangeboden, maak daarvan gebruik als dat nodig is. Marc Angenent maar ook andere organisaties bieden allerlei onderwijs programma's aan gerelateerd aan seksualiteit.

12. Maak ouders bewust dat seksuele voorlichting geven aan kinderen belangrijk is.

In de literatuurstudie heb ik de seksuele ontwikkeling beschreven, daarnaast heb ik met Hanna en Marije van GroeJmee het uitgebreid gehad over seksuele voorlichting geven. Het is belangrijk dat ouders hier op tijd mee beginnen (vanaf de geboorte hier open over zijn). Als ouders op tijd en met een open houding seksuele voorlichting geven kan het ervoor zorgen dat de gesprekken over seksualiteit in de puberteit gemakkelijker verlopen en deze kinderen worden vaak later seksueel actief. Ouders zijn echt te laat als kinderen in de puberteit komen. Wees als kerk bereid om ouders hierin te begeleiden. Als een kerk niet over deze kennis beschikt schakel dan een organisatie in zoals GroeJmee.

Bibliografie

- IJf, M., *Sexcounseling. Handleiding voor seksuologische hulpverlening* (Assen: Gorcum B.V., 2006) 216 pp.
- Gijs, M., Gianotten, W., Vanwesenbeeck, I., Weijnenborg, P., (red.) *Seksuologie* (Houten: Bohn Stafleu van Loghum, 2009) 584 pp.
- Zwiep, C., *Wat is wijsheid? Seksuele opvoeding van jonge kinderen* (Amsterdam: SWP, 2010) 104 pp.
- Brons- van der Wekken, S., *Blozen mag. Met kinderen praten over seksualiteit* (Zoetermeer: boekencentrum, 2009) 215 pp.
- Bell, R., *SexGod. Exploring the endless connections between sexuality and spirituality* (Michigan: Zondervan, 2007) pp. 201
- Kamp, W., *Seks zoals God het bedoeld heeft* (Aalten: Crosslight Media, 2012) 180 pp.
- Bakker, B., *Over seks gesproken* (Uitgeverij Podium, 2012) 188 pp.
- Hilkens, M., *McSex. De pornificatie van onze samenleving* (Amsterdam/Antwerpen: L.J. Veen, 2008) 200 pp.
- Borger, A., *In gesprek over seks. Voor een nieuwe kijk op gezonde seksualiteit* (Amsterdam: Ark Media, 2013) 160 pp.
- Keller, T. en Keller, K., *Het huwelijk. Gods wijsheid over gevende liefde* (Franeker: van Wijnen, 2012) 308 pp.
- Grenz, S.J., *Created for community. Connecting Christian Belief with Christian Living* (Grand Rapids: Baker Academic, 1998) 335 pp.
- Hoek, J., *Geroepen in een nieuwe eeuw. Geheim en missie van de gemeente* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2008) 158 pp.
- Erwich, R., *Veel kleurig verlangen. Wegen van missionair gemeente-zijn* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2008) 130 pp.
- Van 't Spijker, W., Balke e.a., *De kerk. Wezen, weg en werk van de kerk naar reformatorische opvatting* (Kampen: de Groot Goudriaan, 1990) 539 pp.
- Ouweneel, W.J., *De kerk van God I* (Heerenveen: uitgeverij Medema, 2010) 560 pp.
- Ouweneel, W.J., *De kerk van God II* (Heerenveen: Medema, 2011) 518 pp.
- Centrum voor Bijbelonderzoek, online versie van de Studiebijbel, <http://web.studiebijbel.nl/>
- Verhoeven, N., *Wat is onderzoek? Praktijkboek methoden en technieken voor het hoger onderwijs* (Den Haag: Boom Lemma uitgevers, 2011) 405 pp.
- Vocht, A., de, *SPSS. Basishandboek SPSS 20. IBM SPSS Statistics* (Utrecht: Bijleveld Press, 2012) 256 pp.

Rutgers WPF (2012), *Onderzoek seks onder je 25^e*,
www.rutgerswfp.nl/press-release/landelijk-onderzoek-seksuele-gezondheid-onder-jongeren

De cijfers van het onderzoek uitgevoerd door Being Real heb ik beschikbaar gekregen via een powerpoint presentatie na afloop van de studiedag seksualiteit (georganiseerd door het (s)experts netwerk). Verschillende kranten hebben een artikel gepubliceerd na aanleiding van het onderzoek bijvoorbeeld:

Reformatorisch Dagblad (2013),
www.refdag.nl/kerkplein/kerknieuws/bijna_40_procent_christelijke_students_heeft_seks_voor_het_huwelijk_1_719662

Bol, S. en Bruins, G., *Samenwonen sluipt binnen in kerken van orthodox-gereformeerden* (Onderzoek uitgevoerd door Nederlands Dagblad, 17 november 2012)

Internetpublicaties:

De kaper, E. (2013), *Maagd zijn is geen handicap*,
<http://www.staatgeschreven.nl/2013/05/16/esther-kaper-maagd-zijn-is-geen-handicap/>

<http://nl.wikipedia.org/wiki/Oxytocine>

<http://www.vumc.nl/afdelingen-themas/communicatie/810194/Liefde-en-liefdesverdriet-p1.pdf>

Overige boeken die ik gelezen heb ter voorbereiding van dit onderzoek

Wagenaar, P., red., *Samen genieten. Gids voor groei in je seksuele relatie* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2006) 199 pp.

Knijff, H.W. de, *Venus aan de leiband. Europa's erotische cultuur en christelijke sexuele ethiek* (Kampen: Kok, 1987) 318 pp.

Velema-Drent, G., *Echtgenoten. Praten over seksualiteit* (Kampen: Kok, 2005) 207 pp.

Ouweneel W.J., *Seks in de kerk* (Vaassen: Medema, 2006) 299 pp.

Kaper, E., *Hot Issues. Eerlijk over seks* (Heerenveen: Medema, 2011) 192 pp.

Dillow, L. en Pintus, L., *Intiem. Gesprekken van vrouwen voor vrouwen: 21 vragen van vrouwen over seks* (Vaassen: Medema, 2006) 334 pp.

Westerduin, T. en Terlouw, I., *Geloven in seks: juist als je nog niet getrouwd bent* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2010) 168 pp.

Chester, T. en Timmis S., *Total church. Evangelie en gemeenschap. Kerk voor het leven van alledag. Een leermodel voor kerken van de toekomst* (Amerongen: Stichting the media Alliance, 2011) 194 pp.

Peters, A., *Gemeente in beweging. Op zoek naar een Bijbelse visie* (Heerenveen: Groen, 2009) 184 pp.

Bijlage

Opzet enquête

Seks in de kerk

Deze anonieme enquête gaat over hoe seksualiteit bespreekbaar wordt gemaakt in de kerk. Seksualiteit is een thema waar we in het leven niet omheen kunnen. De laatste jaren wordt er steeds meer gedaan om seksualiteit bespreekbaar te maken in (christelijk) Nederland. Op conferenties worden steeds meer seminars over seksualiteit gegeven en er worden steeds meer boeken over seksualiteit gepubliceerd. Toch merk ik om mij heen dat seksualiteit een gevoelig onderwerp is waar moeilijk over gepraat wordt. In dit onderzoek ben ik op zoek naar hoe we er nu voor staan in christelijk Nederland. Wat wordt er nu grofweg gedaan om seksualiteit te bespreken in kerken en wat zouden wij nu als christenen willen? Wat verwacht en we van de kerk? Hoe wilt u dat de kerk seksualiteit bespreekbaar maakt? Door dit kenbaar te maken zou eventueel in de toekomst kerken of organisaties hierop in kunnen spelen.

De enquête begint met aantal algemene vragen en vervolgens bestaat de enquête uit drie delen namelijk; prediking, onderwijs en pastoraat. Per deel vraag ik u wat het aanbod nu is in uw kerk en vervolgens wat u daarin zou willen.

Ter verduidelijking de volgende begripsomschrijving (zoals ik ze in deze enquête gebruik)

- Prediking: Dat wat verkondigt wordt in de (zondagse) dienst.
- Onderwijs: Alles wat niet valt onder prediking en pastoraat (te denken aan Bijbelstudies, kringenwerk, jeugdavonden e.d.).
- Pastoraat : Persoonlijke gesprekken met een predikant of pastoraal werker (of iemand anders die met u in gesprek gaat over persoonlijk gebeurtenissen, gevoelens e.d.)
-

Duur van enquête: ongeveer 7 - 10 minuten

Voor vragen of wilt u graag met mij in gesprek n.a.v. deze enquête kunt u mij bereiken op Arieke@sonnemans.org

Met vriendelijke groet,
Arieke Sonnemans-Kazen

1. Wat is uw geslacht?

- ☐ Man
- ☐ Vrouw

2. Wat is uw leeftijd?

3. Wat is uw burgerlijke staat?

- ☐ Gehuwd
- ☐ Ongehuwd
- ☐ Ongehuwd, samenwonend
- ☐ Ongehuwd, in een relatie
- ☐ Single

4. Heeft u kinderen?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

5. Wat is uw kerkelijke achtergrond?

- ☐ PKN
- ☐ GVK
- ☐ NGK
- ☐ CGK
- ☐ Evangelisch
- ☐ Baptisten
- ☐ Pinkstergemeente
- ☐ Anders, namelijk...

6. Hoe vaak bezoekt u gemiddeld een (zondagse) dienst?

- ☐ Vrijwel elke (zondagse) dienst
- ☐ 2 tot 3 keer per maand
- ☐ 1 keer per maand
- ☐ 1 keer in twee maanden
- ☐ Minder dan 1 keer in de twee maanden

7. Hoe vaak heeft u meegemaakt dat er wordt gepreekt – per jaar - in uw kerk over seksualiteit?

- ☐ Wordt niet over gepreekt (ga naar vraag 11)
- ☐ Wordt wel over gepreekt, maar ik heb het zelf nog niet meegemaakt (ga naar vraag 11)
- ☐ 1 keer per twee jaar
- ☐ 1 keer per jaar
- ☐ 2-3 keer per jaar
- ☐ 4-5 keer per jaar
- ☐ Anders, namelijk..

8. De volgende vraag gaat over de preken die u heeft meegemaakt over seksualiteit .

U kunt de vraag beantwoorden door aan te geven hoe u de stelling waardeert.

	Onvoldoende	Voldoende	Goed
1. Het aantal preken per jaar over seksualiteit vind ik...			
2. De variatie in de preken over seksualiteit vind ik...			
3. De mate waarin ik er iets aan heb gehad voor mijn eigen leven (toepasbaarheid) vind ik...			
4. De mate waarin naar voren is gekomen wat ik nodig heb en wil horen in de preken over seksualiteit vind ik...			

9. Kunt u uit leggen waarom er wel of niet aanbod is gekomen wat u graag had willen horen in een preek over seksualiteit? (Zo niet sla vraag over)

10. Aansluitend op de vorige vraag is de vraag of u gemerkt heeft of volgende stellingen aanbod zijn gekomen bij een preek over seksualiteit.

	Ja	Nee	Weet ik niet
Waarschuwend boodschap			
Stimulerend boodschap			
Een positieve boodschap over seksualiteit			
Een negatieve boodschap over seksualiteit			

11. Hoe vaak zou u graag (gemiddeld per jaar) een preek over seksualiteit willen horen?

- ☐ Geen behoefte aan een preek over seksualiteit
- ☐ Weet ik niet
- ☐ 1 keer per jaar
- ☐ 2-3 keer per jaar
- ☐ 4-5 keer per jaar
- ☐ Anders, namelijk...

12. Welke onderwerpen zou u graag willen horen in een preek over seksualiteit?

(meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ Hoe God seksualiteit heeft bedoeld
- ☐ Vanuit een Bijbelverhaal (bijvoorbeeld over David)
- ☐ Vanuit een Bijbelpassage of boek (bijvoorbeeld een vers wat Paulus geschreven heeft)
- ☐ Wat wel en niet mag op seksueel gebied
- ☐ Seksualiteit en huwelijk
- ☐ Seksualiteit en single zijn
- ☐ Seksualiteit met betrekking tot de voortplanting
- ☐ Seksuele voorlichting/kennis over seksuologie
- ☐ En/anders namelijk...

13. Wordt er bij u onderwijs in de kerk aangeboden waarin seksualiteit aanbod komt?

- ☐ Ja
- ☐ Nee (ga naar vraag 19)

14. De volgende vraag gaat over het onderwijs dat u heeft meegemaakt over seksualiteit. U kunt de vraag beantwoorden door aan te geven hoe u de stelling waardeert.

	Onvoldoende	Voldoende	Goed
1. De hoeveelheid waarin er onderwijs wordt gegeven over seksualiteit vind ik...			
2. De variatie in het onderwijs over seksualiteit vind ik...			
3. De mate waarin ik er iets aan heb gehad voor mijn eigen leven (toepasbaarheid) vind ik...			
4. De mate waarin naar voren is gekomen wat ik nodig heb en wil horen in het onderwijs over seksualiteit vind ik...			

15. Kunt u uit leggen waarom er wel of niet aanbod is gekomen wat u graag had willen horen in een onderwijs activiteit over seksualiteit?

16. Kunt u uit leggen waarom er wel of niet aanbod is gekomen wat u graag had willen horen in een onderwijs activiteit over seksualiteit?

	Ja	Nee	Weet ik niet
Waarschuwend boodschap			
Stimulerend boodschap			
Een positieve boodschap over seksualiteit			
Een negatieve boodschap over seksualiteit			

17. In welke activiteiten binnen uw kerk komt het thema seksualiteit aanbod?

(meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ Voorbereiding op het huwelijk (bijv. premarriage course)
- ☐ Huwelijkskursus (bijv. marriage course)
- ☐ Jeugdwerk
- ☐ Kringen
- ☐ Bijbelstudies
- ☐ En/anders namelijk...

18. Welke thema's die gerelateerd zijn aan seksualiteit zijn aanbod gekomen in het onderwijs over seksualiteit? (meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ Hoe God seksualiteit heeft bedoeld
- ☐ Bijbelstudies
- ☐ Informatie over hoe er in de geschiedenis naar seksualiteit is gekeken
- ☐ Verschillende visies op seksualiteit
- ☐ Voorbereiding op het huwelijk (bijv. premarriage course)
- ☐ Huwelijkskursus (bijv. marriage course)
- ☐ Ethische kant; wat wel en niet mag op seksueel gebied
- ☐ Seksualiteit met betrekking tot voortplanting
- ☐ Hoe kun je seksuele voorlichting geven aan kinderen
- ☐ Seksualiteit en single zijn
- ☐ Samenlevingsvormen
- ☐ Praten en of discussiëren over seksualiteit
- ☐ Vanuit een bepaalde problematiek (bijv. pornografie)
- ☐ Kennis over hoe je een seksuele relatie kunt verbeteren
- ☐ Kennis over seksuele klachten
- ☐ En/anders namelijk...

19. De volgende vraag gaat over wat u graag zou willen in onderwijs op het gebied van seksualiteit. Welke thema's die gerelateerd zijn aan seksualiteit vindt u belangrijk dat aanbod komt in het onderwijs over seksualiteit? (meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ Ik vind het niet nodig dat er onderwijs over seksualiteit wordt gegeven door de kerk
- ☐ Hoe God seksualiteit heeft bedoeld
- ☐ Bijbelstudies
- ☐ Informatie over hoe er in de geschiedenis naar seksualiteit is gekeken
- ☐ Verschillende visies op seksualiteit
- ☐ Voorbereiding op het huwelijk (bijv. premarriage course)
- ☐ Huwelijkskursus (bijv. marriage course)
- ☐ Ethische kant; wat wel en niet mag op seksueel gebied
- ☐ Seksualiteit met betrekking tot voortplanting
- ☐ Hoe kun je seksuele voorlichting geven aan kinderen
- ☐ Seksualiteit en single zijn
- ☐ Samenlevingsvormen
- ☐ Praten en of discussiëren over seksualiteit
- ☐ Vanuit een bepaalde problematiek (bijv. pornografie)
- ☐ Kennis over hoe je een seksuele relatie kunt verbeteren
- ☐ Kennis over seksuele klachten
- ☐ En/anders namelijk...

20. Heeft u binnen de gemeente op pastoraal gebied, met een voorganger, ouderling, pastoraal werker, of een ander echtpaar wel eens gepraat over seksualiteit?

- ☐ Ja
- ☐ Nee (ga naar vraag 23)

21. Van wie kwam het initiatief om over seksualiteit te praten? (meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ Van u
- ☐ Uw partner
- ☐ Van de predikant/pastoraal werker
- ☐ Anders, namelijk...

22. Volgende vraag gaat over hoe u deze gesprekken heeft gewaardeerd. U kunt de vraag beantwoorden door aan te geven hoe u de stelling waardeert.

	Onvoldoende	Voldoende	Goed
1. Aantal gesprekken over seksualiteit vind ik...			
2. De mate waarin ik ervaren heb dat er naar me geluisterd is vind ik...			
3. Dat mate waarin ik me begrepen voelde vind ik...			
4. De mate waarin ik mijn verhaal heb kunnen vertellen m.b.t. seksualiteit vind ik...			
5. De mate waarin ik antwoord kreeg op mijn vragen vind ik			

23. Stel u wilt een past oraal gesprek met iemand uit de kerk met wie zou u dat willen/durven te bespreken? (meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ Met predikant
- ☐ Met een pastoraal werker
- ☐ Met een gemeentelid/ ander echtpaar
- ☐ In een gespreksgroep/kring
- ☐ En/anders namelijk...

24. Stel dat u een pastoraal gesprek wilt over seksualiteit. Wat wilt u dat daarin naar voren komt? (meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ Seksualiteit in het algemeen
- ☐ Ethische kant van seksualiteit
- ☐ Seksualiteit en geloven
- ☐ Eigen seksuele relatie (en eventuele problemen op het gebied van seksualiteit)
- ☐ En/anders namelijk...

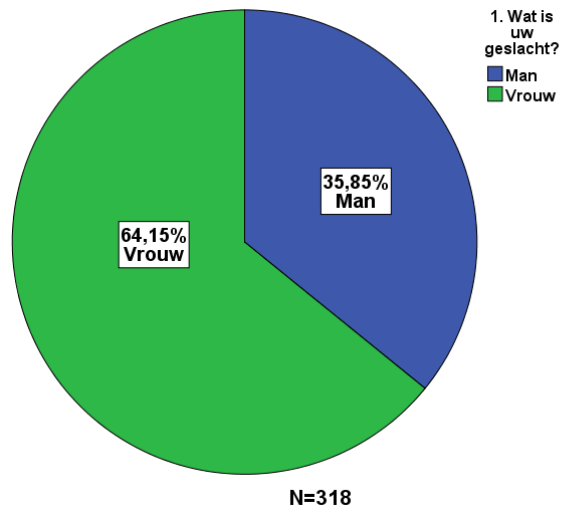
25. Als u vragen heeft over seksualiteit (bijvoorbeeld over seksuele klacht en zoals pijn bij vrijen) wat doet u met deze vragen? (meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ Ik heb geen vragen over seksualiteit
- ☐ Ik doe niks met deze vragen.
- ☐ Ik weet niet wat ik er mee moet doen.
- ☐ Ik zoek informatie op via internet
- ☐ Ik zoek informatie via tv-programma's
- ☐ Ik zoek mijn vragen op in (christelijke) boeken
- ☐ Ik vraag het aan iemand binnen de kerk.
- ☐ Op conferenties of een cursus/seminar krijg ik antwoorden op mijn vragen.
- ☐ Ik bezoek een professional, bijvoorbeeld een seksuoloog
- ☐ En/anders namelijk...

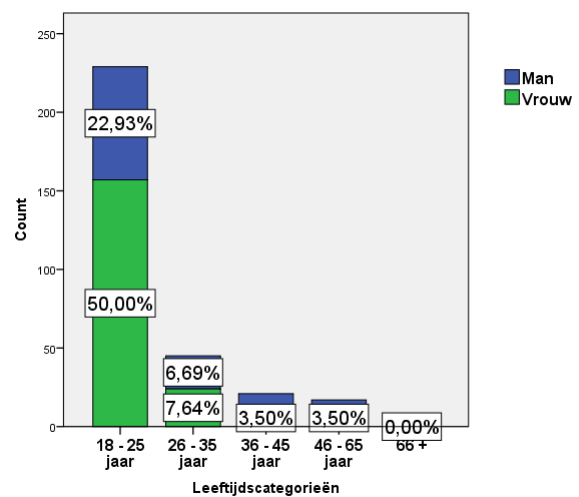
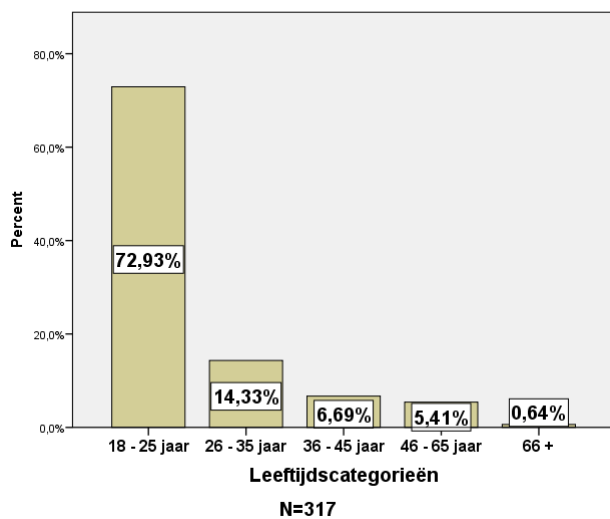
26. Is er nog iets dat u wilt melden wat belangrijk is dat kerken zouden moeten weten of doen op het gebied van seksualiteit?

Resultaten enquête - grafieken

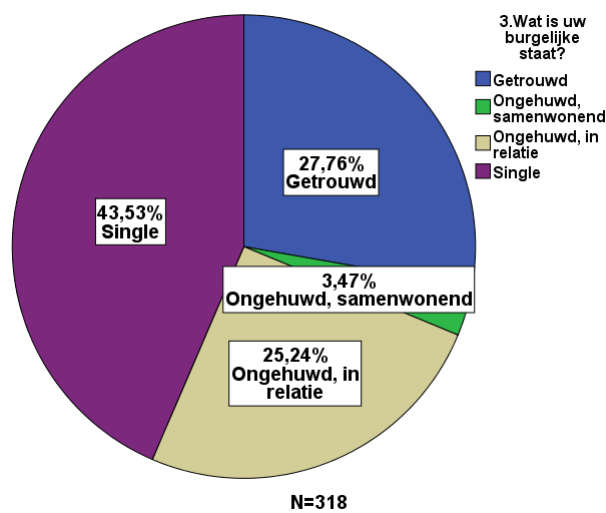
1. Wat is uw geslacht?

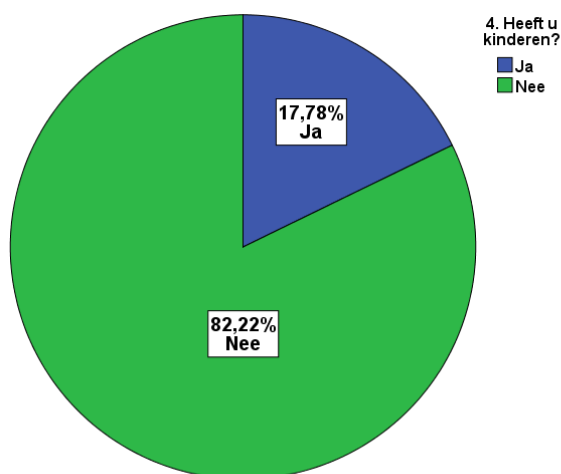
2. Wat is uw leeftijd?

3. Wat is uw burgerlijke staat?

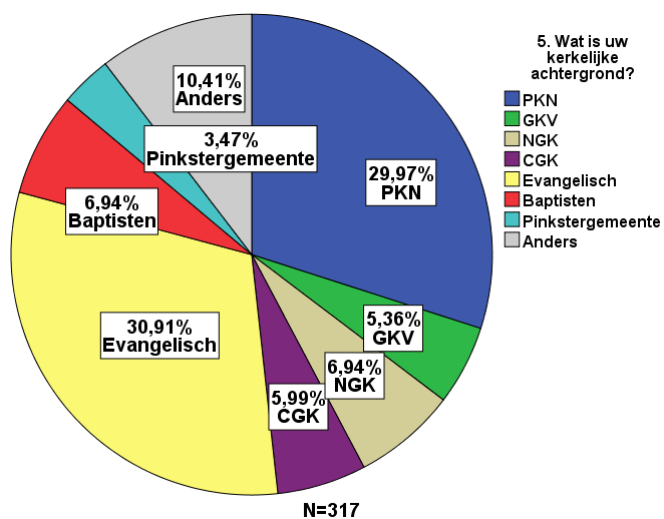

4. Heeft u kinderen?

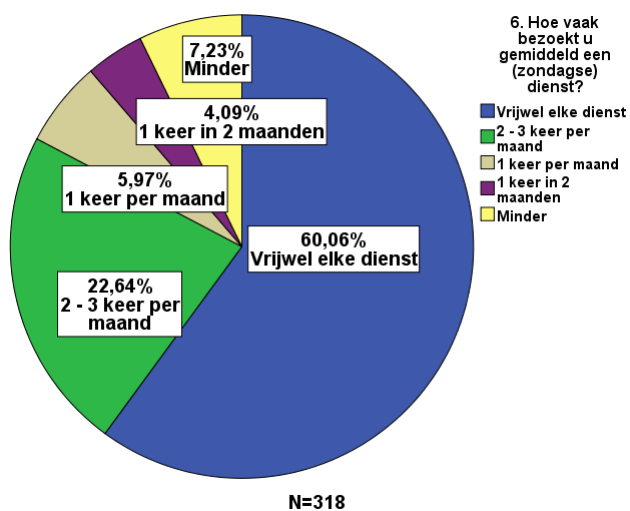
N=315

5. Wat is uw kerkelijke achtergrond?

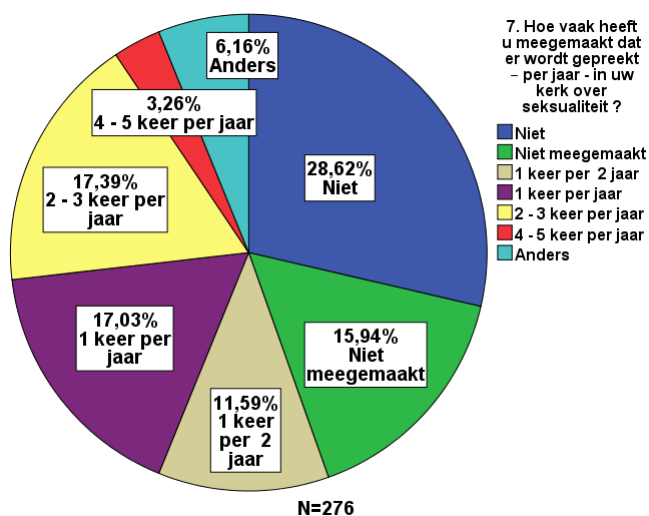
N=317

6. Hoe vaak bezoekt u gemiddeld een (zondagse) dienst?

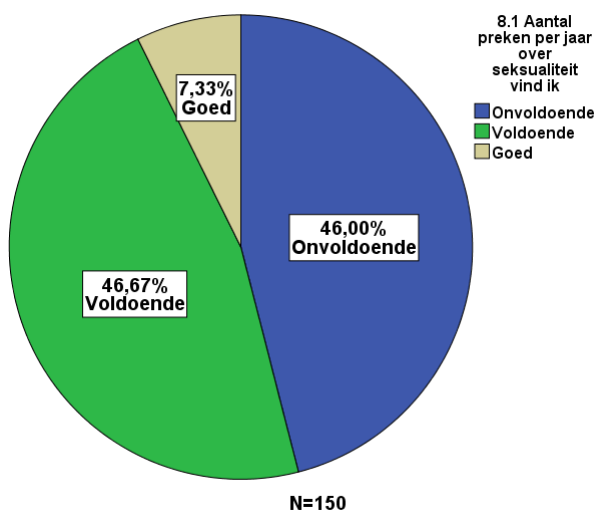
N=318

7. Hoe vaak heeft u meegemaakt dat er wordt geprekt – per jaar - in uw kerk over seksualiteit?

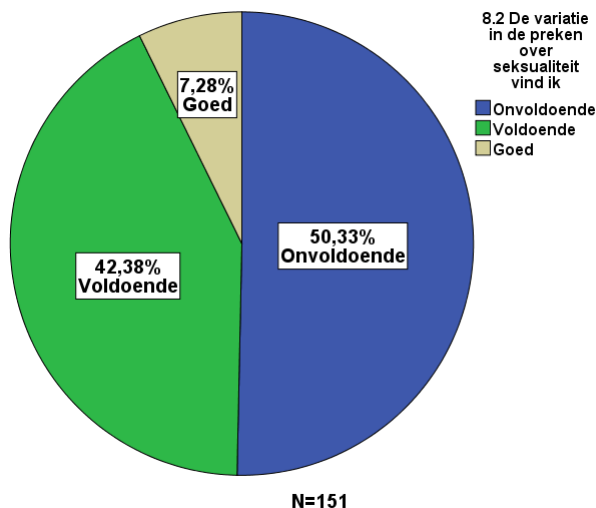

8. De volgende vraag gaat over de preken die u heeft meegemaakt over seksualiteit. U kunt de vraag beantwoorden door aan te geven hoe u de stelling waardeert.

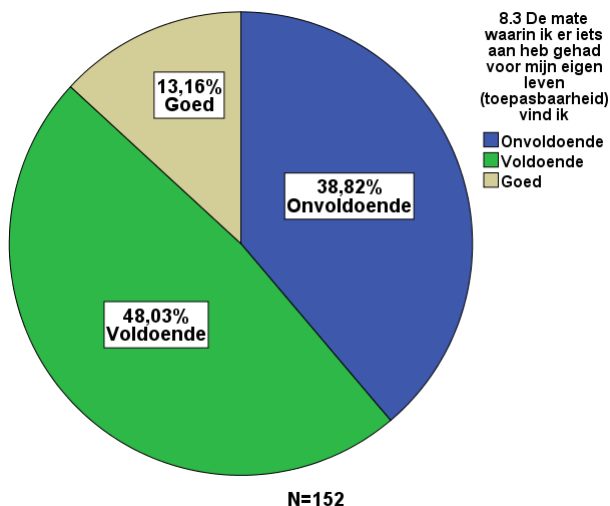
8.1 Aantal preken per jaar over seksualiteit vind ik

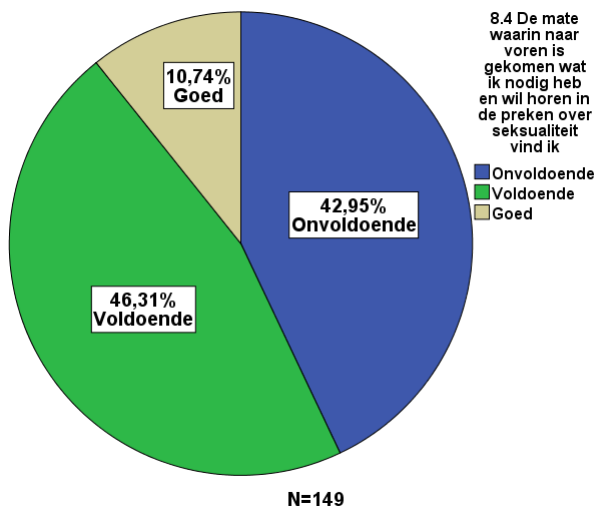
8.2 De variatie in de preken over seksualiteit vind ik

8.3 De mate waarin ik er iets aan heb gehad voor mijn eigen leven(toepasbaarheid) vind ik

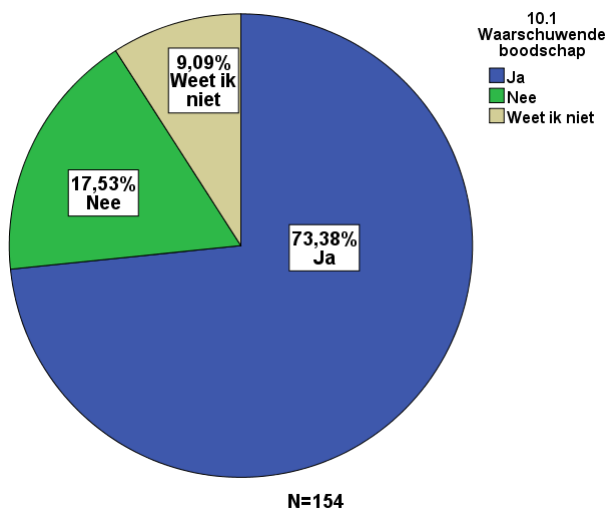

8.4 De mate waarin naar voren is gekomen wat ik nodig heb en wil horen in de preken over seksualiteit vind ik

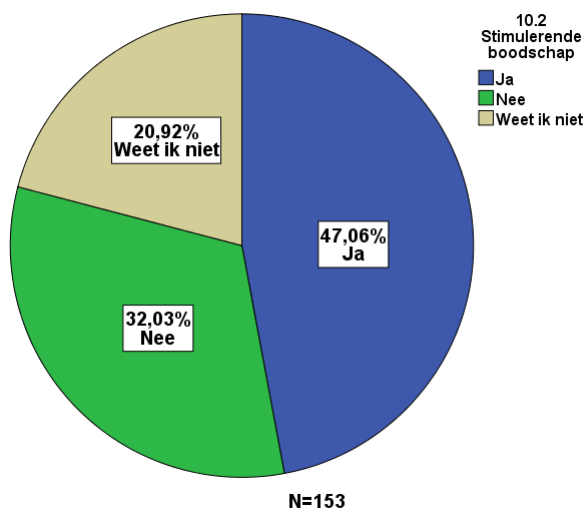

10. Aansluitend op de vorige vraag is de vraag of u gemerkt heeft of volgende stellingen aanbod zijn gekomen bij een preek over seksualiteit.

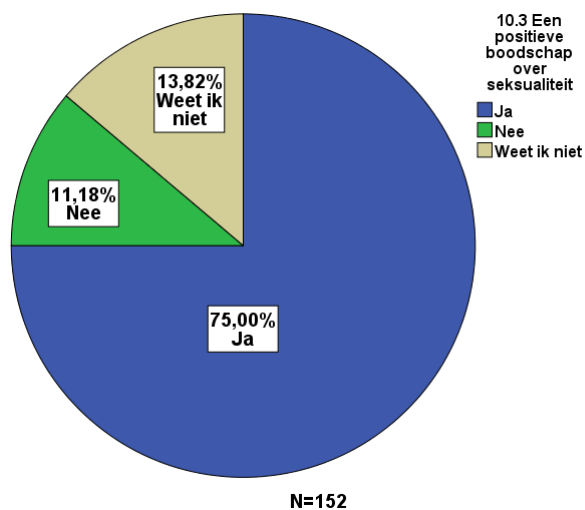
10.1 Waarschuwendende boodschap

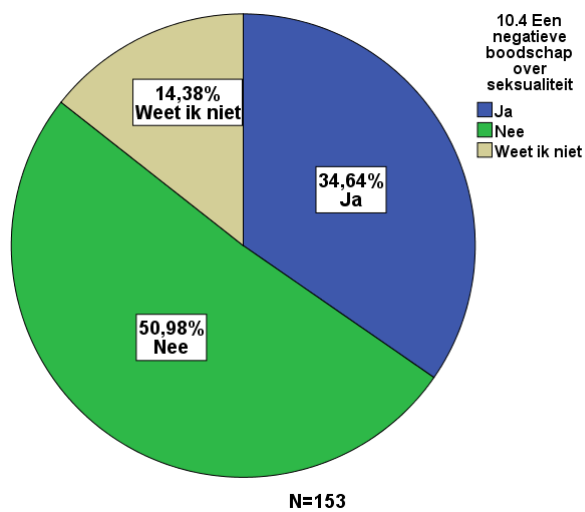
10.2 Stimulerende boodschap

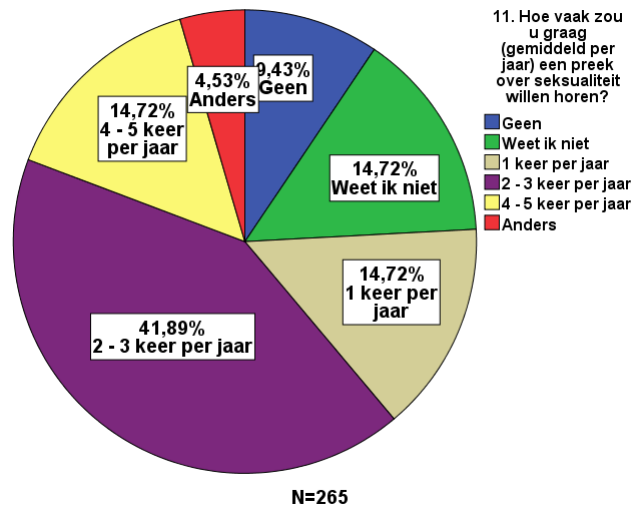
10.3 Een positieve boodschap over seksualiteit

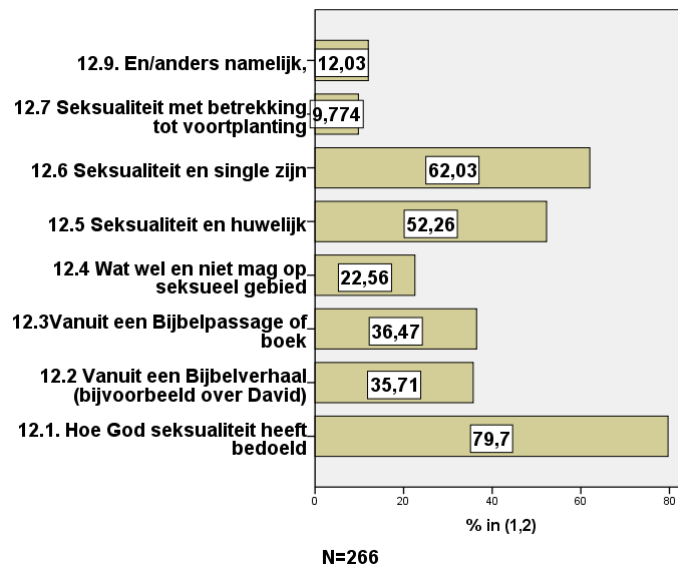
10.4 Een negatieve boodschap over seksualiteit

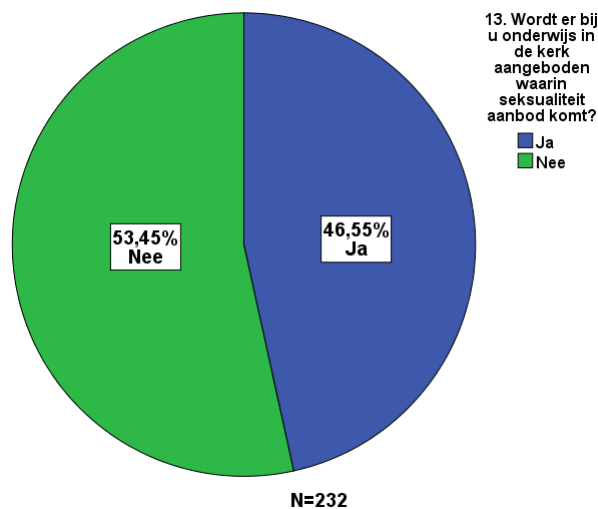
11. Hoe vaak zou u graag (gemiddeld per jaar) een preek over seksualiteit willen horen?

12. Welke onderwerpen zou u graag willen horen in een preek over seksualiteit?

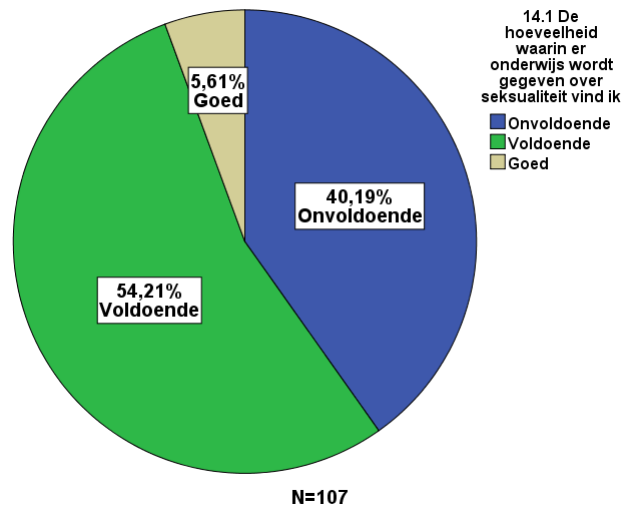

13. Wordt er bij u onderwijs in de kerk aangeboden waarin seksualiteit aanbod komt?

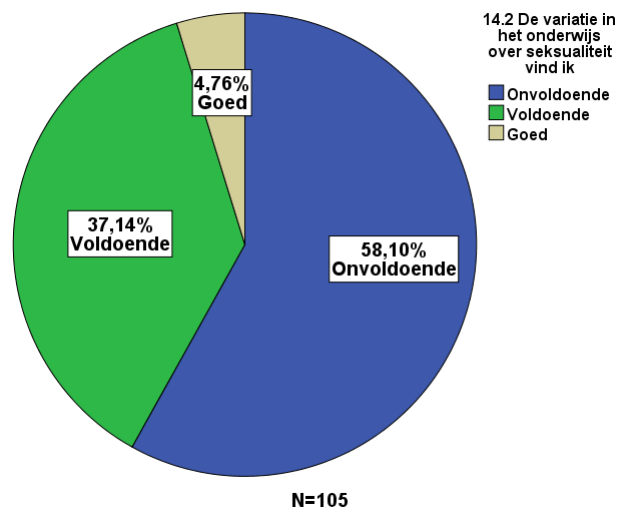

14. De volgende vraag gaat over het onderwijs dat u heeft meegemaakt over seksualiteit. U kunt de vraag beantwoorden door aan te geven hoe u de stelling waardeert.

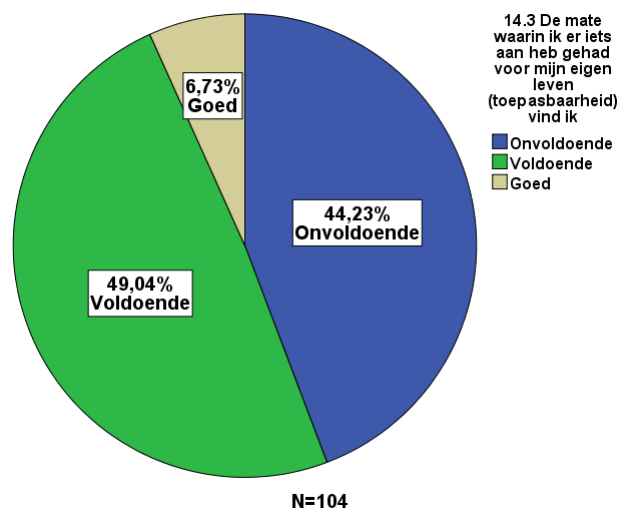
14.1 De hoeveelheid waarin er onderwijs wordt gegeven over seksualiteit vind ik

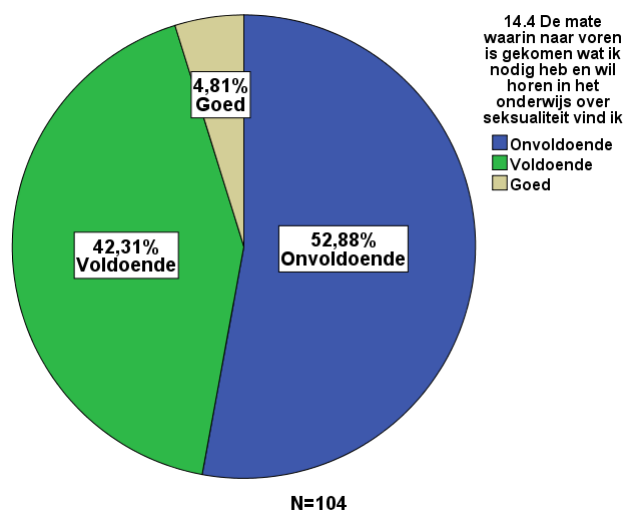
14.2 De variatie in het onderwijs over seksualiteit vind ik

14.3 De mate waarin ik er iets aan heb gehad voor mijn eigen leven(toepasbaarheid) vind ik

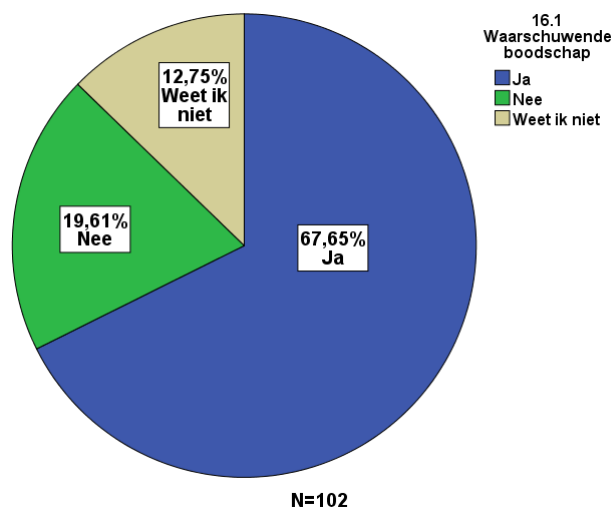

14.4 De mate waarin naar voren is gekomen wat ik nodig heb en wil horen in het onderwijs over seksualiteit vind ik

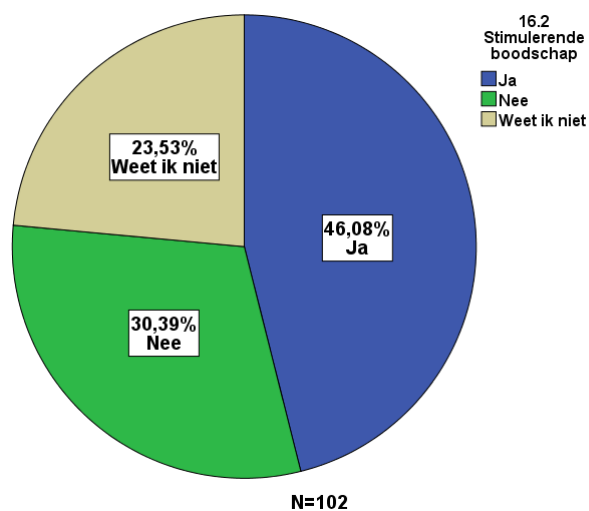

16. Aansluitend op de vorige vraag is de vraag of u gemerkt heeft of volgende stellingen aanbod zijn gekomen bij onderwijs over seksualiteit.

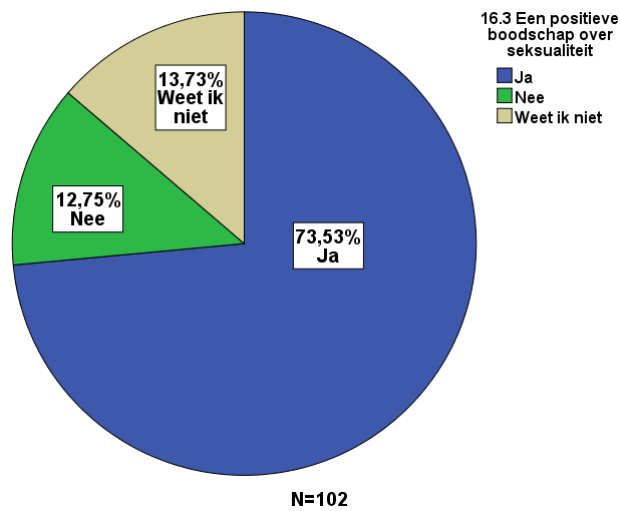
16.1 Waarschuwendende boodschap

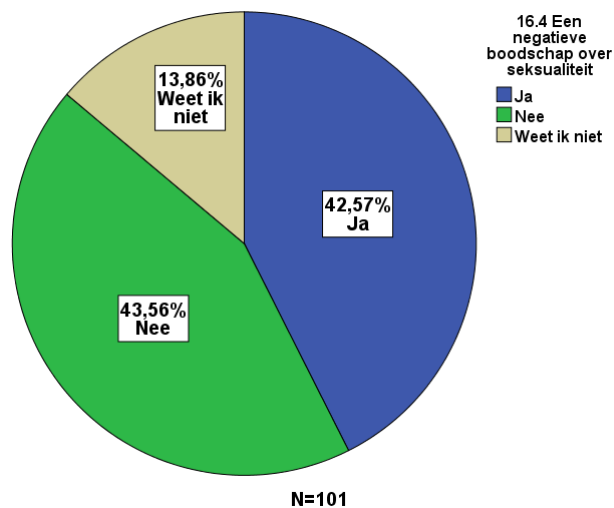
16.2 Stimulerende boodschap

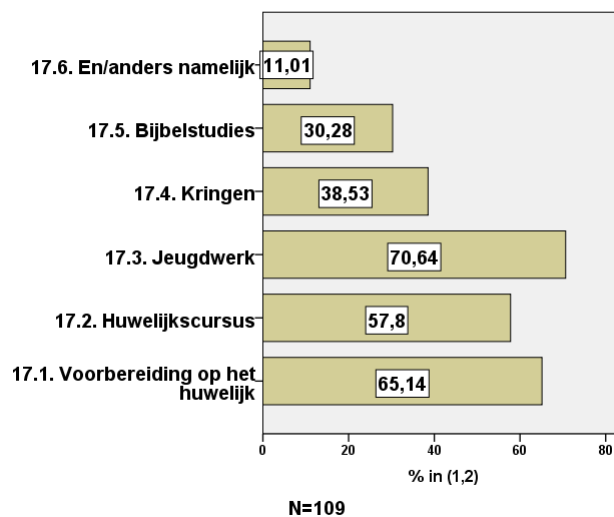
16.3 Een positieve boodschap over seksualiteit

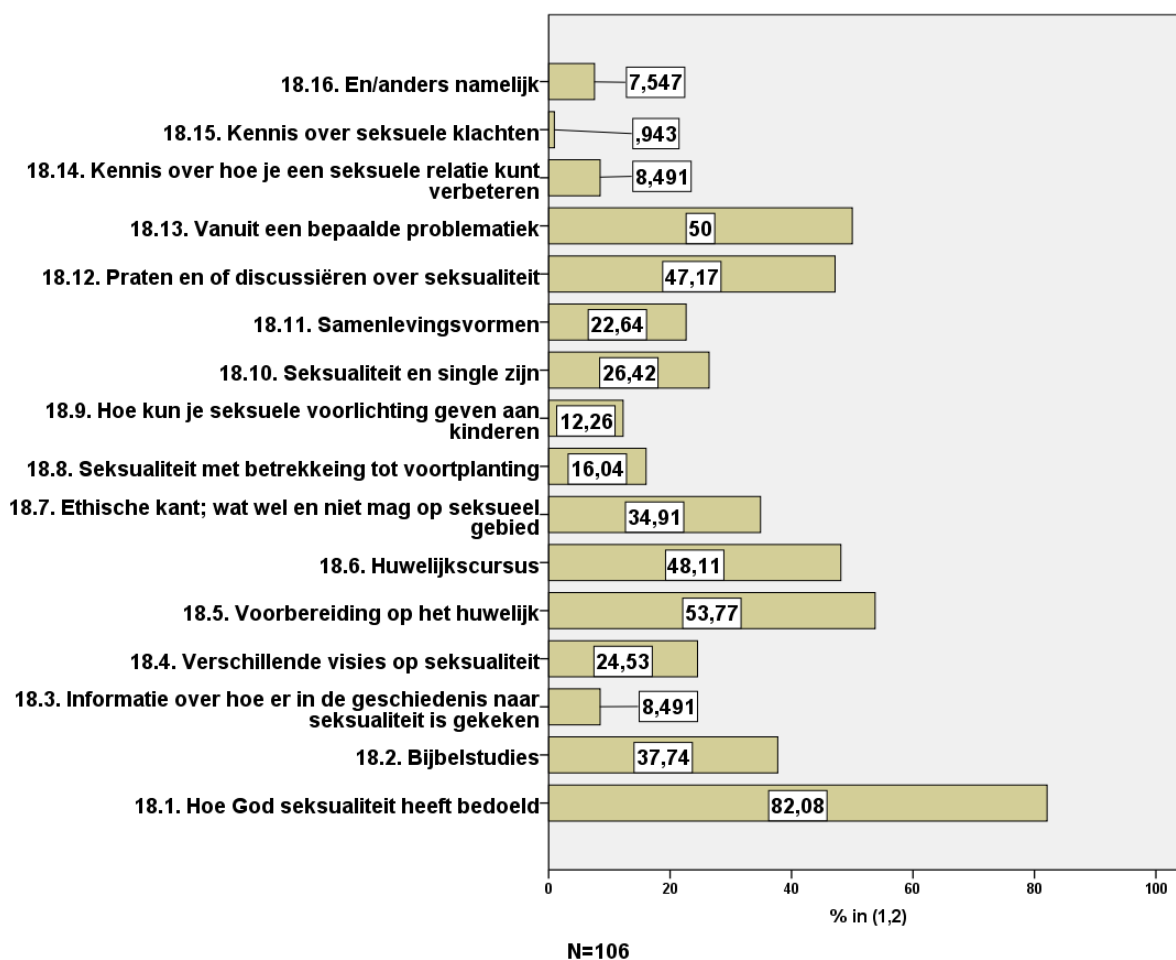
16.4 Een negatieve boodschap over seksualiteit

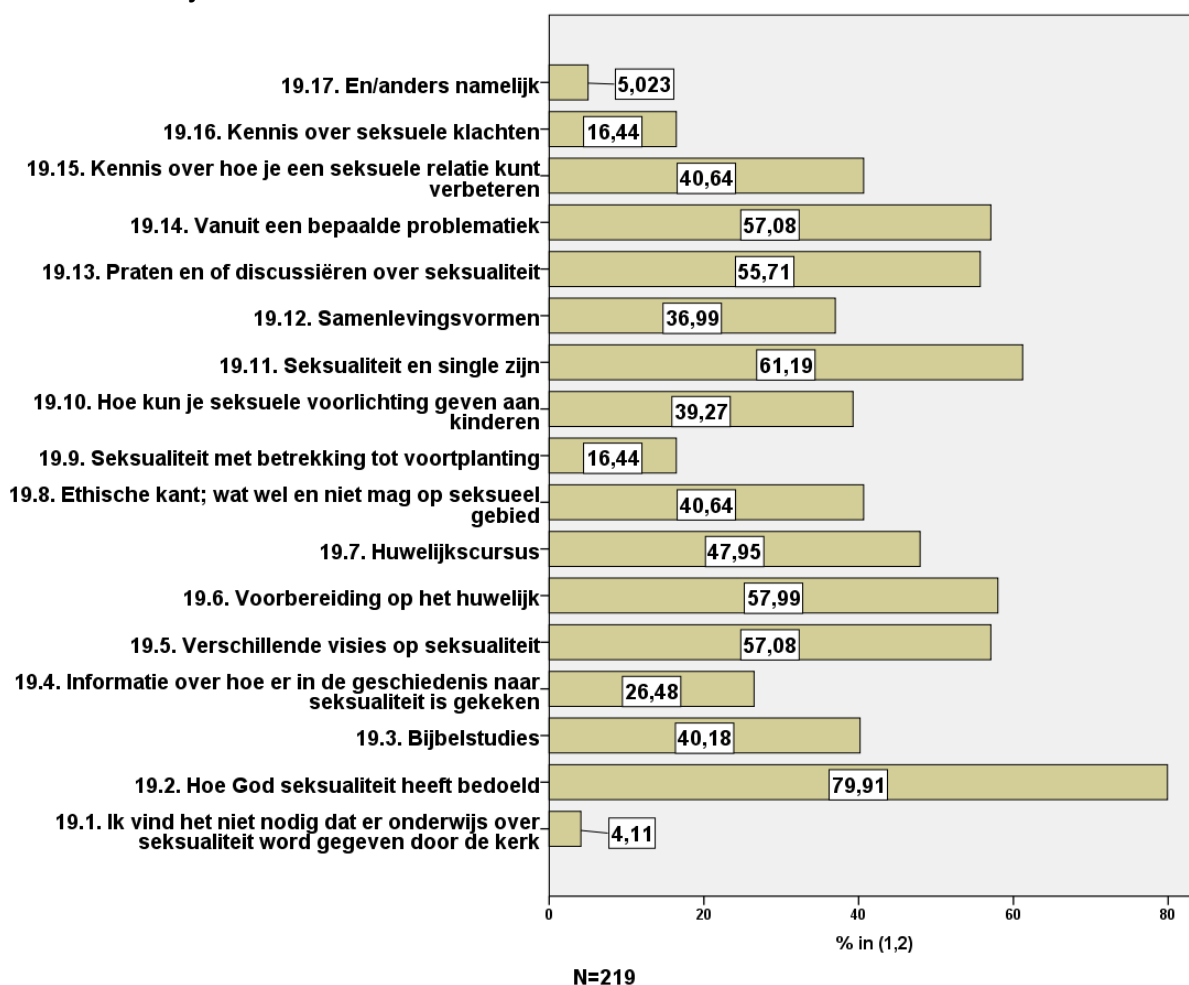
17. In welke activiteiten binnen uw kerk komt het thema seksualiteit aanbod?

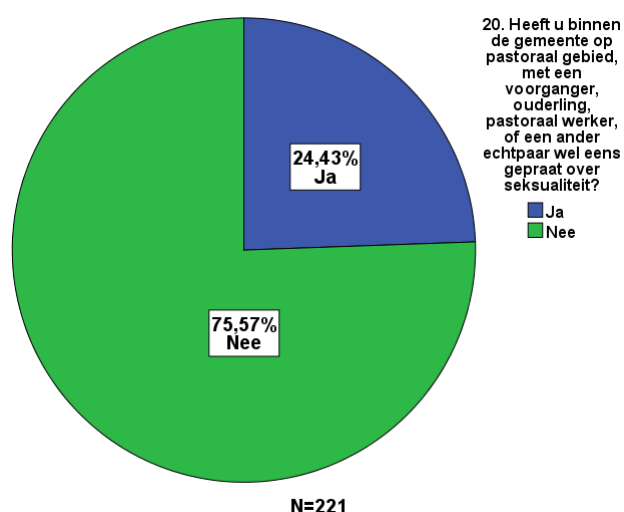
18. Welke thema's die gerelateerd zijn aan seksualiteit zijn aanbod gekomen in het onderwijs over seksualiteit?

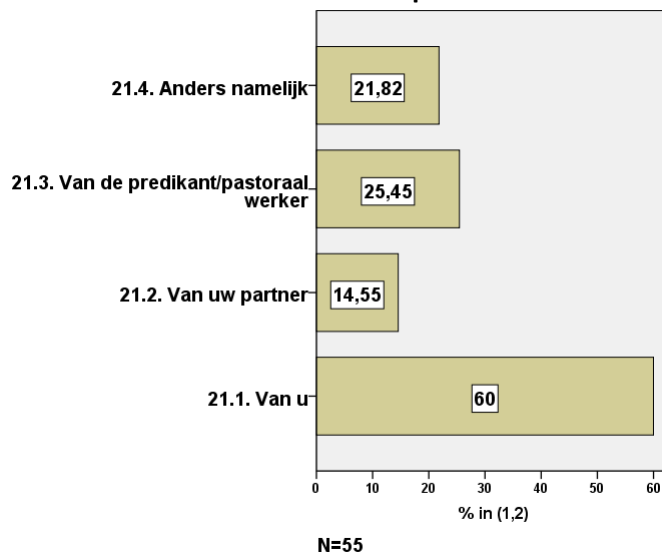
19. De volgende vraag gaat over wat u graag zou willen in het onderwijs op het gebied van seksualiteit. Welke thema's gerelateerd aan seksualiteit vindt u belangrijk dat aanbod komt in het onderwijs over seksualiteit?

20. Heeft u binnen de gemeente op pastoraal gebied, met een voorganger, ouderling, pastoraal werker, of een ander echtpaar wel eens gepraat over seksualiteit?

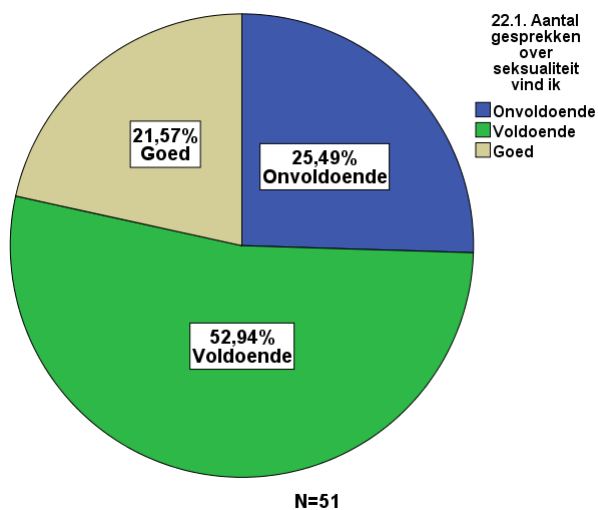

21. Van wie kwam het initiatief om over seksualiteit te praten?

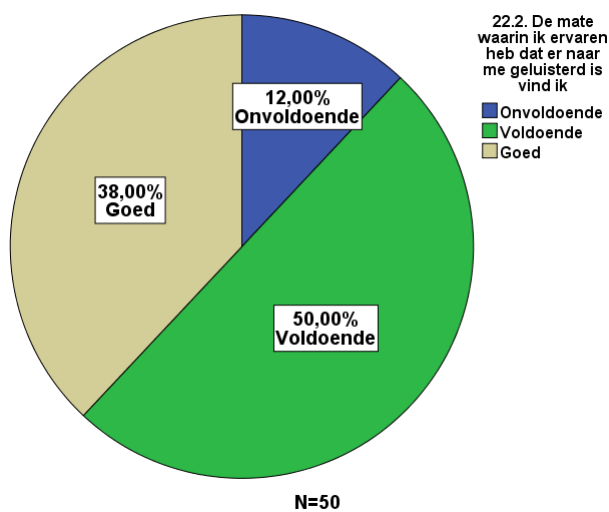

22. Volgende vraag gaat over hoe u deze gesprekken heeft gewaardeerd. U kunt de vraag beantwoorden door aan te geven hoe u de stelling waardeert.

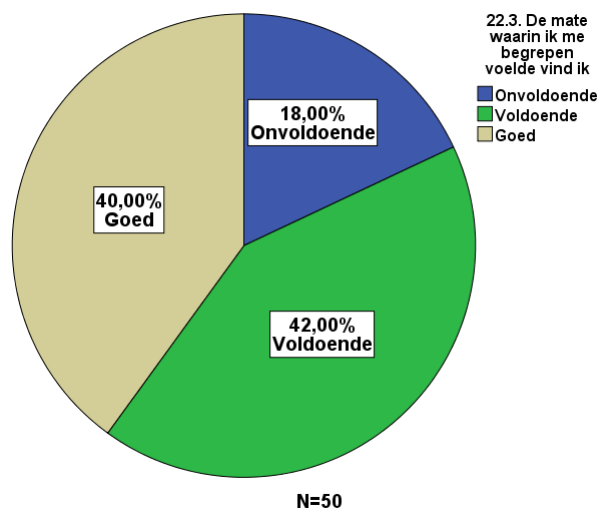
22.1 Aantal gesprekken over seksualiteit vind ik

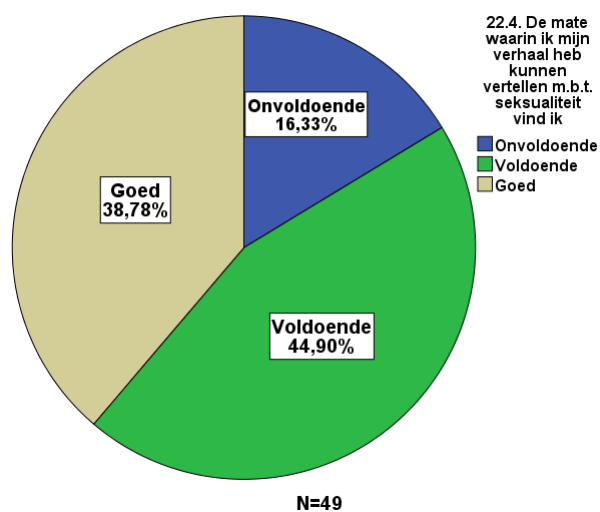
22.2 De mate waarin ik ervaren heb dat er naar me geluisterd is vind ik

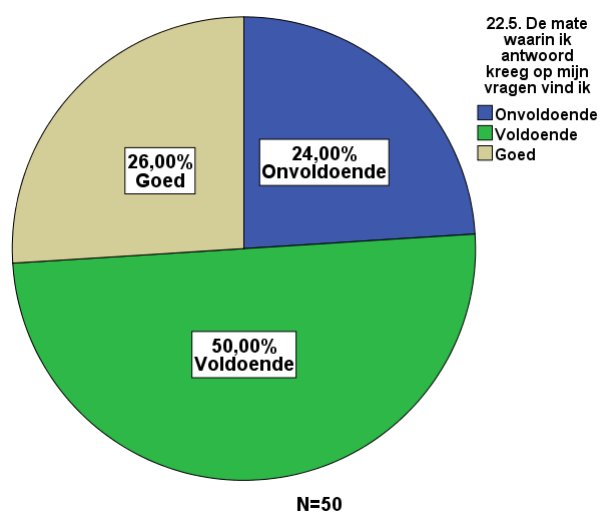
22.3 De mate waarin ik me begrepen voelde vind ik

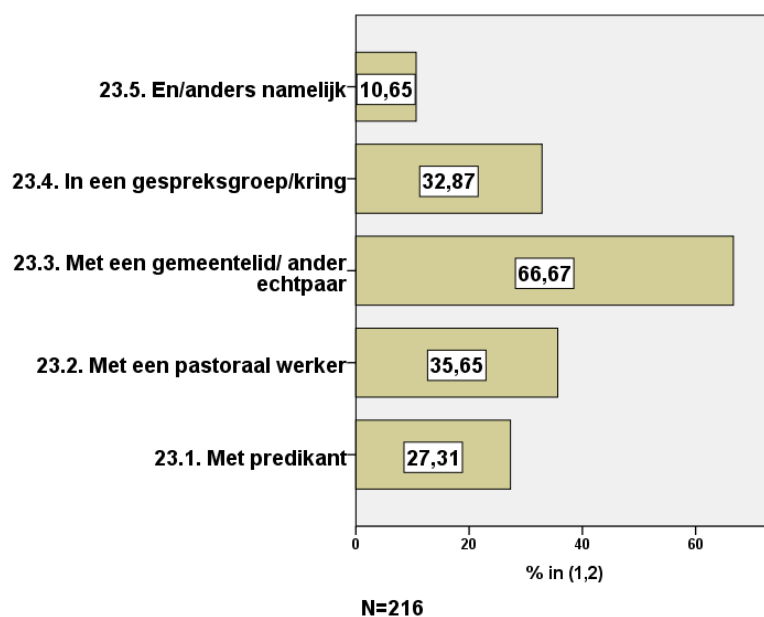
22.4 De mate waarin ik mijn verhaal heb kunnen vertellen m.b.t. seksualiteit vind ik

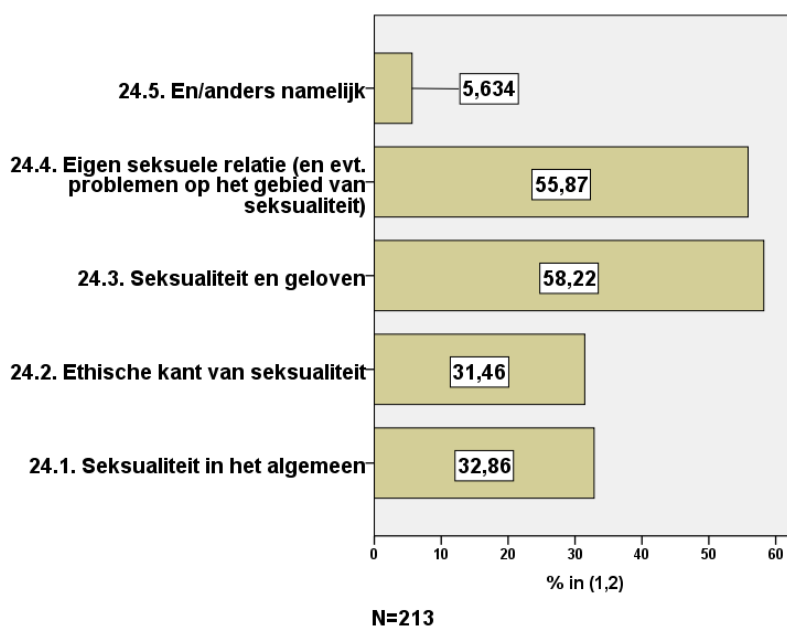
22.5 De mate waarin ik antwoord kreeg op mijn vragen vind ik

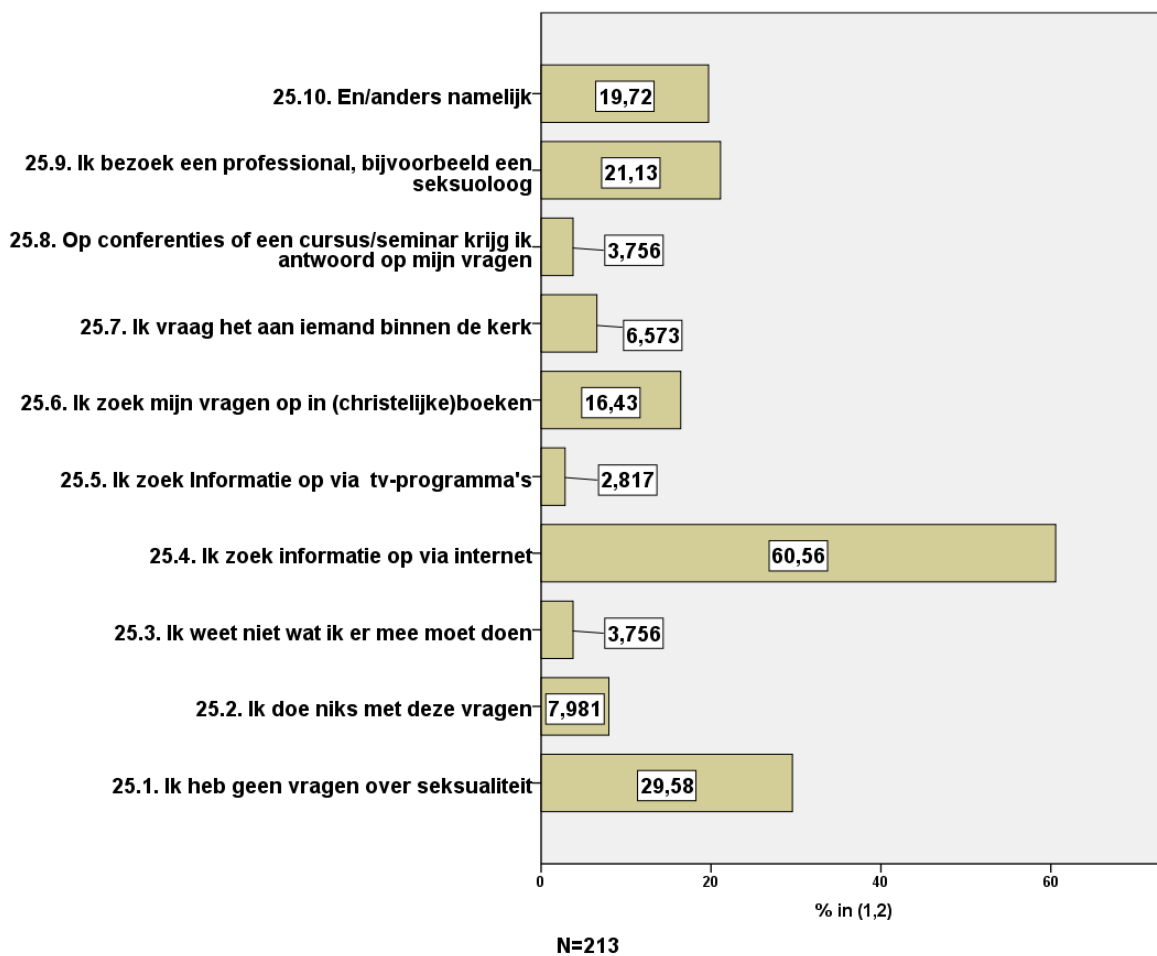
23. Stel u wilt een pastoraal gesprek met iemand uit de kerk met wie zou u dat willen/durven te bespreken?

24. Stel dat u een pastoraal gesprek wilt over seksualiteit. Wat wilt u dat daarin naar voren komt?

25. Als u vragen heeft over seksualiteit (bijvoorbeeld over seksuele klachten zoals pijn bij vrijen) wat doet u met deze vragen?

Resultaten enquête - antwoorden op open vragen en anders namelijk

5. Anders namelijk; kerkelijke achtergrond:

Kerk	Aantal
Hersteld Hervormde Kerk	5
Gereformeerde Gemeente	6
Jong en Vrij	4
Vergadering der Gelovigen	4
Rooms-katholiek	4
Oud Gereformeerde Gemeente	2
ICF	1
Yeshua-following Gentile	1
Huisgemeente	1
Apostolisch	1
Charismatisch	1
Messiaans	1
VEG	1
Vineyard	1

7.Hoe vaak heeft u meegemaakt dat er wordt gepreekt – per jaar - in uw kerk over seksualiteit ?

Weet ik niet	- Ik zou niet weten hoe veel, hou het niet bij om eerlijk te zijn. Maar ben nu evangelisch en wordt wel gewoon over gepraat. - Ik zit pas sinds kort in deze kerk - Ik kan hier geen indicatie van geven aangezien ik al enkele jaren niet wekelijks de prediking bij woon - Weet niet hoe vaak maar hoor het wel voorbij komen zeker,
Wordt regelmatig aangehaald (niet perse als onderwerp op zich)	- Het wordt regelmatig aangehaald, zeker tien keer per jaar. Maar er zijn, voor zover ik weet, geen speciale diensten over. - Niet een heel specifieke preek erover maar wel binnen andere preken wordt er af en toe bij stilgestaan en over gepraat - Het komt regelmatig door preken heen. Twee jaar geleden een reeks preken. - Het wordt steeds vaker benoemd - Seksualiteit wordt zeker besproken en benoemd (gezond huwelijk principes) zonder dat hier een hele preek aan wordt besteed. - Wordt niet over gepreekt, wordt wel regelmatig genoemd in preken - Meestal niet hoofdonderwerp, maar terloops - Als hoofdthema zelden (een keer per jaar?) maar als onderdeel van bredere thematiek: maandelijks.. - Sex komt regelmatig negatief aan de orde
Relatief weinig	- Ik heb het nu 1 keer meegemaakt in de 6 jaar dat ik hier in de gemeente zit. - 1 x per 5 jaar

9. Kunt u uitleggen waarom er wel of niet aanbod is gekomen wat u graag had willen horen in een preek over seksualiteit?

*Aanbod gekomen	- In mijn kerk is de dominee sowieso heel open, ook over seksualiteit. Het is bespreekbaar en wordt vaak benoemd als link in een preek met een ander onderwerp. Op deze manier wordt het in verband gebracht met het gewone leven en alle vragen/dingen die daarbij horen.
*Positief punt	- Er is verschillende keren verwezen naar de hedendaagse thema's in het OT. De scepsis, de opstand, de erotiek, de politiek. - Het ging vooral over het gebod dat je geen echtbreuk mag plegen, ook niet in gedachten.

	Destijds gaf onze dominee een glasheldere uitleg over verleiding en hij sloeg de spijker op de kop met heel concrete voorbeelden hoe we soms onbewust aanleiding ergens toe kunnen geven. - Vaak wordt het onderwerp seksualiteit in de prediking aangehaald, maar gaat niet een hele preek daarover. - De preek ging over het 7e gebod. Daarbij ging het niet (zoals meestal het geval) over 'seks voor het huwelijk' maar juist over seks binnen het huwelijk. Dat je er tijd voor moet maken en dat als er wat dat betreft problemen zijn je daar hulp voor moet zoeken, omdat het niet goed is om lang geen seks te hebben. - Ik heb vorige week 1 preek gehoord over seksualiteit (verder dit jaar niet dat ik me kan herinneren) deze man besprak dat het verschillend was voor man en vrouw en wat er voor beide belangrijk is, hoe God erover denkt en dat het in het huwelijk thuis hoor. Hier was ik het allemaal echt mee eens. - We hebben een maand over relaties in de kerk 1 keer per jaar en alles wat je wilt weten wordt beantwoord in de vraag en antwoord sessie op de laatste zondag van de maand. - De predikant was concreet en direct. Daardoor sprak het ook meer aan.
*Komt niet aanbod	- Ik had wel wat meer willen horen over naja het wel hebben van seks en de gevolgen daarvan. Beetje verwarrende zin misschien, maar gewoon wat mag wel en wat mag niet en gewoon duidelijkheid. Weet niet waar ik aan toe ben.
*Gemist	- De alom bekende vraag, die vaak niet goed wordt uitgelegd: Waarom geen seks voor het huwelijk. Maar ook: wat wordt er volgens de bijbel verstaan onder seks?
*Punt van Kritiek	- Praktische voorbeelden wordt gemist. Niet dat het heel persoonlijk wordt en dat de bedgeheimen van de voorganger op straat moet liggen, maar minder gene om dingen bij het naampje te noemen... - Seksualiteit wordt sowieso bijna nooit open besproken en zeker niet seksualiteit en singles. Hoe zit het met het ontdekken van je seksualiteit, masturbatie etc. - Seksualiteit wordt negatief belicht. Pornografie wordt benoemd, 'uitdagende kleding', e.d. Liever benoemen dat het juist heel mooi bedoeld is. - Men is te voorzichtig met de uitleg - Misschien dat er toch nog een taboe op ligt. Misschien is men bang het open te gooien? Vinden ze het ongeestelijk? - Preken blijven vaag en om de kern heen draaien ofwel er wordt een erg eenzijdige opvatting verkondigd - Er wordt heel weinig over gepreekt (ik heb aangegeven 1x per jaar, maar ik denk dat het minder is), maar dat zijn dan op zich goede verhalen, niet erg expliciet - dat zou best wel wat explicieter mogen. Ik denk dat er weleens wat gezegd zou mogen worden over de problemen die ontstaan als het op een of andere manier niet lukt. Is op mijzelf niet van toepassing maar ik weet dat anderen er erg mee kunnen zitten. - De gevolgen van seksualiteit voor het huwelijk beter in beeld brengen. - Homoseksualiteit is een actueel onderwerp, maar er wordt nauwelijks over gepreekt... - Ik vind dat er teveel wordt gewezen op het feit dat seks voor het huwelijk slecht is. Ik vind persoonlijk dat het wel kan, als je er goed over nadenkt en het bewust doet. Ik vind niet dat het meteen een zonde is en je helemaal down en verdrietig moet zijn. Ze moeten er vind ik ook bij zeggen dat God een God van liefde is en hij je altijd weer wilt vergeven. - Als tiener zat ik met veel vragen over seksualiteit en kreeg daar vanuit de kerk weinig handreikingen voor. Alleen dat seks niet mocht voor het huwelijk! Ik had zeker in die tijd graag meer willen horen wat God zegt over seksualiteit. Ook vragen rondom homoseksualiteit waren voor mij dingen die ik graag had willen horen. - Het gaat heel vaak over hoe mooi seksualiteit is, maar vaak niet over de grenzen en het weren van die grenzen en waarom we dan eigenlijk geen seks voor het huwelijk mogen. - Je hoort alleen maar het standaard verhaal over geen seks voor het huwelijk, maar het gaat niet over zaken als homoseksualiteit of iets dergelijks - Er zit vaak weinig variatie in, weinig belichting van verschillende kanten. - Moet eerlijker en opener, geen taboes. - Er wordt vaak om dingen heen gedraaid omdat seksualiteit een erg gevoelig onderwerp

	is. Wat ik belangrijk vind is dat mensen d.m.v. een preek geprikkeld worden. Dat is iets wat ik mis. - Een goed onderbouwde Bijbelse invulling van de praktische omgang als christen met seks voor het huwelijk zou ik nuttig vinden. - Het is te tunnelvisie minded, en te weinig openheid. - Meestal ging het niet praktisch over mijn leeftijdsgroep of categorie (ongehuwd, maar wel in een relatie) - Wat ik mis is wat is geoorloofd in het huwelijk, en mag je hulpmiddelen gebruiken - Wat bijna altijd naar voren komt in preken over seksualiteit is dat seks voor het huwelijk niet mag en de redenen hiervoor. De grootste ergernis voor mij is dat er verder nooit iets over wordt gezegd. Er wordt niet gezegd dat het heel moeilijk is om geen seks te hebben voor het huwelijk, er wordt niet gezegd hoe je dat dan het beste kunt volhouden, er wordt niet gezegd naar wie je toe kan gaan wanneer het niet lukt om het vol te houden, enzovoorts. Het enige wat de hele kerk hoort is seks voor het huwelijk is slecht, maar verder is er geen enkele openheid in de hele kerk om erover te praten. - Bij de keren dat seksualiteit is besproken, werd het heel erg van een 'ivoren toren' gedaan. Je moet het niet doen, want... Zelf hadden ze geen idee van de strubbelingen en riepen maar Bijbelse teksten. Meer kwetsbaarheid was gepaster geweest. - Het lijkt vaak alsof het onderwerp seks wordt losgekoppeld van het onderwerp relaties. de focus ligt over het algemeen op morele vs. immorele seks (wanneer het 'mag' en wanneer niet), maar ik vind de basis veel belangrijker: hoe ontwikkel je een gezonde liefdesrelatie waarin het veilig is om jezelf helemaal aan elkaar te geven? seks wordt zó vaak misbruikt als vorm van onderdrukking of manipulatie, net zo goed binnen het huwelijk als erbuiten. dan kun je niet volstaan met de (impliciete of expliciete) boodschap dat voor het huwelijk alles fout is, en binnen het huwelijk alles OK en regenbogen en zonneshijn. De singles (en hun seksualiteit) - de meeste preken lijken vooral gericht op mensen met een relatie, en als er aan de singles wordt gedacht is het meestal pas aan het eind, of in het gebed ('Heer wees bij de mensen die óók graag een relatie zouden willen'). Maar voor een single is seksualiteit net zo goed een belangrijk onderwerp. - Je hoort altijd hetzelfde liedje over trouwen etc. - Over het algemeen gaan de preken over verboden, zondes, en zo. Niet echt praktische zaken of dagelijkse dingen - Ik merk dat in 'volwassen' diensten dit niet aan de orde komt. Bij jeugdkerken is dit anders, daar wordt er wel op ingegaan.. Maar nu ik zelf niet naar jeugdkerken ga, hoor ik er ook niets meer over. - Toentertijd was het een ver van mijn bed show. Ik had het graag gehad over de stap voor het huwelijk. - Seksualiteit wordt heel makkelijk gemeden. Het is erg lastig om daar in deze tijd een richting aan te geven. Je merkt dat dominees dat niet durven/willen. Zaken als seks voor het huwelijk maar ook pornografie worden angstvallig weggelaten in de preek. Een heel enkel keer hoor je zoiets voorbij komen. Als het aan bod komt, wordt er weinig handen en voeten aan gegeven en wordt het niet praktisch toegepast. - Ik vind dat er meer openheid mag zijn over seksualiteit. En dat er gesproken wordt over de invloeden van dit onderwerp. Zodat mensen van verschillende stromingen er ook meer bij stil staan. - Het is vaak veroordelend, of ongeloofwaardig, of juist op 'jongeren' gericht met kinderachtige inslag. Vaak erg negatief: "pas je wel op". Dat zeggen je ouders al, die boodschap ken je al. - Teveel schroom, te weinig vrijheid, te weinig openheid
*Thema	- Hoe mannen kunnen omgaan met prikkels die je vind in o.a. media en openbare ruimte
*Niet duidelijk hoe dit gewaardeerd wordt	- Als er al gepreekt wordt over seks is het heel normatief: dit mag niet, dat is fout, etc. Heel traditioneel ook. - Er wordt gezegd, seks voor het huwelijk is slecht, mannen reageren altijd op hoe vrouwen eruit zien dus pas daarvoor op etc. Het positieve wordt minder besproken, er wordt nadruk gelegd op het 'pas op voor..' stukje - Jongeren (e.a.) konden de preker anoniem vragen stellen. De preker beantwoorde deze

	in zijn (volgende) preek. Bij deze preken was ik echter niet bij. - Eigen problematiek - Wat kan wel en niet binnen een relatie - Het gaat meer over vreemdgaan, dan over seksualiteit zelf - Het grijze gebied tussen zoenen en de daadwerkelijke daad. - Er wordt vooral gepreekt over geen seks voor t huwelijk. Dat is vaak de boodschap en daar houdt t op. En dat vrouwen zich degelijk moeten kleden omdat ze anders mannen uitdagen. - Voor jongeren: hoe ga je om met seks voor het huwelijk en hoe praat je hier als ouders met je kinderen over, het belang van een goed seksleven voor je huwelijk (met de nadruk op het feit dat God seks heeft bedacht en dat het binnen Bijbelse grenzen dus iets heel moois is) - Jeugd en seksualiteit. voor het huwelijk. - Ik werk met jongeren over seksualiteit en er is veel onduidelijkheid over normen, conflicten wordt vermijden en verzwegen volgens mij (samenwonen etc.) - Hoe moet je verder, als seksverslaafd bent geweest, met wie praat je er over. - Het gaat vaak over seksverslaving, en het huwelijk wordt als het ideaal gezien - Waarom niet: Bijbelteksten waarin letterlijk staat dat seks voor het huwelijk wel/ not done is, die mis ik in de preek. Waarom wel: tips en adviezen voor een reine (?) relatie (bijv. vriendschap voor je een liefdesrelatie start) ; verschillende informatieve aspecten over seksualiteit -> ik bedoel hiermee plaats in maatschappij, kerk etc...
*Is de preek goede plek om seksualiteit te bespreken	- Ik weet niet of de preek een goede plek is voor dit onderwerp. Ik merk dat er bij ons in de gemeente wel worstelingen zijn rond dit onderwerp dus ik vind dat er wel meer over gepraat/onderwezen mag worden. - Omdat in de preek voornamelijk Jezus Christus centraal staat. Een onderwerp als seksualiteit, is prima als dat eens aan bod komt. Maar het verdiepende en gene je er over zou willen weten is meer voor een Bijbelstudie of bijeenkomst weggelegd. - Bij mij in de kerk wordt seks als onderdeel van het huwelijk besproken op een manier die ik als zeer prettig ervaar: zonder veroordeling en steeds gericht op Jezus waardoor ik geloof dat seks wordt neergezet als iets prachtigs, iets wat door God is gemaakt. Mijns inziens is het meer van belang dat de woordverkondiger/ dominee geïnspireerd door de Geest spreekt dan dat het bespreekbaar maken van bepaalde onderwerpen belangrijk is. Want als hij echt geleid wordt door de Geest zal op het juiste moment dat worden besproken wat echt van belang is voor de gemeente op dat moment. Ter opbouw en bemoediging van iedereen. - Om goed over seks te praten tijdens de prediking (waar dus ook tieners, singles, etc. bij zitten) lijkt mij lastig. In de kerk waar ik kom is het vaak beperkt tot seks als iets moois noemen, of het benoemen van bijv. schaamte m.b.t. verslavingen. Maar hoe om te gaan met seks als single, homoseksualiteit, hoe groeien in intimiteit en seksualiteit is geen onderwerp. ik weet niet of de preek hier wel de plek voor is, ik denk eigenlijk van niet. tenminste niet expliciet, wellicht wel door dingen zijdelings te noemen. - Gemeentebreed denk ik dat je beperkte diepgang kunt bereiken, door de grote variëteit aan mensen. - In principe hoeven er van mij geen preken over seksualiteit te gaan, als het buiten de preken om maar wel bespreekbaar is. - Dit onderwerp en de vragen komen vaak niet aanbod. Vorige week een preek over de liefde gehad. Mooi, maar hoor dat er ook gemeenteleden zijn die dat niks vinden. Seksualiteit is alweer een stap verder. Ook zitten er bij ons veel kinderen in de kerk, geen kindernevendienst. Dan is het ook moeilijk hoe je als predikant iets verwoord en of de kerkdienst de juiste plek is om dit onderwerp onder de aandacht te brengen. - Ik vind dat het minimaal aanbod moet komen in de dienst. Er zitten kinderen in de kerk, en van sommige bejaarden hoor ik geschokte reacties als het ter sprake komt. Er zij. Nadere plaatsen waar je dit beter kunt bespreken. - Ik vind dat het preken over seksualiteit niet zo moeten zijn als een thema wat een keer aan bod komt en waar dan een onderdeel aan gekoppeld wordt, maar dat het regelmatig terug zou moeten komen. Gewoon als onderdeel van het christelijk leven. - Het onderwerp kan ook een soort stokpaardje worden van een predikant omdat hij weet

	dat dit aansluit bij jongeren. Ik vind dat er echter niet te veel over gepreekt hoeft te worden. De dingen die de predikant benoemde waren wel overdacht en bood ruimte voor discussie. Het werd niet verteld wat de grenzen zijn van 'gepaste seksualiteit', maar een aanzet gegeven om is goed en oprecht na te denken over eigen seksualiteit en die van anderen in het licht van de Bijbel.
	- Een preek is niet een plek voor seksuele voorlichting maar de plaats om hier op een open dus Bijbelse manier over te praten. Voor mij is dit meer dan voldoende.
*Meerdere aspecten benoemd	- Kan het me allemaal niet zo goed meer herinneren, heb preek namelijk thuis nageluisterd omdat ik er niet was. Maar het was best breed qua insteek dus dat was fijn, over begeren in het algemeen en hoe dat zowel in een huwelijk als relatie als single voorkomt. Misschien zou ik nog wat willen horen over rol man/vrouw. Het was totaal niet veroordelend overigens en dat was mooi en ook niets over grenzen, wat ik ook fijn vind.
*Overig	- We zijn als gemeente sinds kort bezig om dit onderwerp beter en vaker op de agenda te plaatsen. Zowel voor heel de gemeente als voor de jeugd, maar er moet nog veel gebeuren.

11. Hoe vaak zou u graag (gemiddeld per jaar) een preek over seksualiteit willen horen?

Minder dan 1 keer per jaar	- 1 keer in de 2 jaar
Meer dan 5 keer per jaar	- 1x per maand
	- 1x per maand aan de hand van hoeveel vragen er zijn onder jongeren/gemeenteleden
	- 12 keer per jaar
Niet over preken	- Niet in een preek, maar in een aparte kerkbijeenkomst.
	- bespreken op catechisatie, jeugdvereniging, avond voor ouders e.d.
Overig	- Maakt mij niet uit, dat is aan de Geest van Jezus. Hij weet als geen ander wat nodig is op het juiste moment.
	- Ligt aan de diversiteit van de preken
	- Seksualiteit wordt als belangrijk gezien, zowel voor je geestelijke en fysieke gezondheid en welbevinden als voor je relatie. Het wordt als integraal onderdeel van het leven gezien en komt vaak aan bod, maar zelden als geïsoleerd onderwerp. Dat vind ik prima.
	- Regelmatig onderdeel van het geheel
	- Ligt er aan of er veel jonge mensen bij zijn die daar behoefte wel aan hebben

12. Welke onderwerpen zou u graag willen horen in een preek over seksualiteit?

*Hoe God seksualiteit heeft bedoeld	- Aandacht voor de diversiteit aan seksualiteit in de bijbel en traditie van christendom. Bijbel is ruimhartiger (meer erotiek, meerdere sekspartners, etc.) dan christenen vertellen.
*Vanuit de Bijbel	- Ruimte laten aan verschillende meningen omtrent seks voor het huwelijk en deze evt. vanuit de bijbel onderbouwen
	- Genot zoals God het bedoeld heeft
*Seksualiteit met betrekking tot voortplanting	- Het wonder van nieuw leven, kinderen krijgen
	- Moeilijk, ik blijf het moeilijk vinden of ik dit onderwerp in de preek uitgebreid wil horen, terwijl onze kinderen naast ons zitten en vragen stellen.
*Opvoeding	- Opvoeding kids betreffende Bijbelse seksualiteit
*Vanuit een bepaalde problematiek	- Misbruik
	- Problemen dus, zie mijn vorige lange antwoord
	- Misbruik van seksualiteit
*Hoe ga je om met...	- Porno
	- Omgaan met verleidingen van de wereld en het verschil

	- Hoe ga je als seksverslaafde om, als je preek heb gehoord, is dan angst over je om durven te vertellen - Seksualiteit in de maatschappij, gevaren van bv pornografie e.d. - Hoe om te gaan met seksualiteit op een manier dat God eert in een maatschappij waar hier heel anders over gedacht wordt - Hoe praktisch vormgeven (stimuleren van gesprek erover), verleidingen - Zelfbevrediging aangezien hier veel jonge mensen mee worstelen en het bijna niet bespreekbaar is.
*Eigen seksualiteit	- Dat je wel seks mag hebben binnen een relatie
*Wel/geen seks voor het huwelijk	- Dat seks mag. Met jezelf, met iemand van hetzelfde geslacht, voor het huwelijk, etc. - seksualiteit en impact/betekenis op zelfbeleving/waardering en op relaties - Gezonde relationele basis voor seks - Seksualiteit in relatie, het mooie, - Seksualiteit voor het huwelijk (als je een relatie hebt) - Seksualiteit en identiteit, ontspannen omgaan met lichamelijkheid.
*Homoseksualiteit	- Wordt vier keer aangegeven als onderwerp
*Overig	- Ik geloof niet in 'goed' en 'fout' denken, want dat was de boom waarvan Adam en Eva ook aten. Dus ik ga voor 'geleid door de Geest'. - Puberteit en seksualiteit - Vindt alle bovenstaande van toepassing als het maar benoemd wordt - Wat meer genade voor mensen die 'fout' gegaan zijn. Er wordt zoveel gepreekt over wat goed en fout is, dat we vergeten in een 'gevallen' wereld te leven. - Getuigenissen over seksualiteit - Man, vrouw verschillen / verlangens
*Niet over preken	- Ik kan die dingen zelf opzoeken - Geen onderwerpen

15. Kunt u uitleggen waarom er wel of niet aanbod is gekomen wat u graag had willen horen in een onderwijs activiteit over seksualiteit?

*Niet meegemaakt	- Ik heb het niet echt gevolgd - Het was huwelijkspastoraat, dat heb ik niet meegemaakt. Ik heb zelf geen onderwijs gekregen over seksualiteit. - Ik heb het hier nooit over gehad. - Er is een cursus gegeven voor stellen die gaan trouwen. Ik kon helaas niet deelnemen dus over de inhoud van de cursus kan ik weinig zeggen. Wel weet ik dat seksualiteit aan de orde is geweest. - Vraag 14.3 en 14.4 zijn eigenlijk n.v.t., ik was de catecheseleeftijd al voorbij toen ik in deze kerk kwam. - Nou ik ben er eigenlijk nooit geweest - Niet deelgenomen aan evenementen waarbij dit onderwijs wordt gegeven. Van wat ik weet is dit beperkt tot een cursusavond tijdens de marriage course, waar open gesprek mogelijk is, maar dus weinig uitdiepen van het onderwerp, meer algemeen. tijdens een kringavond (slechts zeer incidenteel) is het gesprek niet zo makkelijk met gehuwden en singles in 1 kring. - Ik heb zelf geen onderwijs over seksualiteit gevolgd, maar het is er wel. Daarom vragen niet ingevuld. - Er werd weinig over gesproken - Buiten de preken kan ik me niet herinneren dat er op enig andere manier over seksualiteit is gesproken - Het is een onderwerp wat op de catechese aan de orde komt, ik kom er daardoor niet direct mee in aanraking - In het catechisatie en jeugdwerk is volgens mij weinig onderwijs op seksueel gebied.
------------------	--

	Maar ik kan het mis hebben, ik ben hierin ook niet erg actief (meer). - Er is een huwelijkskursus, maar die heb ik niet gevolgd
*Positief punt *Komt aanbod	- In bijvoorbeeld de Catechisatie komt dit onderwerp ongeveer 2x per jaar langs (12-16+). Ik denk ook dat dit goed is. Het wordt bespreekbaar gemaakt en na een intro wordt er in groepjes verder gepraat. Dit zijn heel open gesprekken. Ik denk dat vanuit de kerk er echt openheid is, maar dat de mensen zelf ook nog een drempel over moeten. - Het onderwijs over seksualiteit is zeer divers naar voren gekomen. In het idee van groepjes, man en vrouw gemengd en afzonderlijk mannen en vrouwen door onderwerpen te bespreken vanuit de Bijbel maar ook vanuit persoonlijke ervaring. Van de 'kleine' onderwerpen zoals hoe kijken mannen en vrouwen naar elkaar, tot de grotere zaken zoals negatieve seksuele relaties. Maar ook de ervaringen van mensen die gewacht hebben tot het huwelijk en dat seks binnen het huwelijk minder vanzelfsprekend was dan wat ze ervan verwacht hadden. - Op huwelijksweekend en pre marriage weet ik niet inhoud maar wordt het wel besproken. In verleden fijne kringen gehad over homoseksualiteit. Niets veroordelend maar open over geaardheid, over trouw en relaties - De gemeente neemt de tijd om allerlei onderwerpen aan de orde te laten komen. Het onderwerp seksualiteit komt voor een deel terug in het onderwerp relaties, waar we nu mee bezig zijn in de kringen. Ik ben benieuwd of ze er nog meer onderwijs over gaan geven, specifiek over seksualiteit. Wel weet ik dat er ruimte is om over dit onderwerp te spreken en dat vind ik voor mezelf voor nu voldoende. - Het waren actuele thema's waaronder zelfbevrediging (ook onder vrouwen). Vaak is dit onderwerp taboe, maar toen werd er eindelijk open over gepraat en werd het aangedurfd om het aan te pakken. - Bij de jeugd (onze jeugdavonden van de kerk, om de week) wordt er wel aandacht aan besteed. Dit gaat een stuk minder vermanend, maar er worden ook meer dingen gedeeld. - Tijdens verschillende kerkelijke activiteiten; catechisatie, Bijbelkring, jeugdvereniging komt het altijd wel een keer per jaar aan bod. Dan wordt er altijd op een verschillende wijze aandacht aan besteedt qua thema. Zoals in relaties of meer de algemene kant in de media. - Binnen de evangelische kerk liggen de kaders erg strak om alles rond seksualiteit heen. Geen idee welke ruimte er is dan alleen man vrouw getrouwd seks binnen huwelijk. Doordat ik vrienden heb die anders geloven en experimenteren hebben wij vrijheid ontdekt. - Er zijn bij ons in de kerk soms onderwijsavonden waar ook het onderwerp huwelijk en seksualiteit wordt besproken.
*Punt van kritiek	- Vaak is het bekende verhaaltje. Maar voor de 'jeugd van tegenwoordig' kom je steeds meer in de wereld te staan, is het soms wel handig als je precies weet wat wel en niet mag. De grenzen zeg maar. - Ik mis vooral het stukje van 'seksualiteit en single zijn'. Wat moet je er dan mee en hoe kan je er dan mee omgaan? Ook komt het vaak op hetzelfde neer en zijn het dingen die ik al heel vaak heb gehoord. - Zeer beperkt hoofdstukje binnen huwelijksonderwijs. behoudend en angstig in toon. Het mag van mij breder, groter, vrijer en meer van deze tijd. - Er ligt een bepaalde gène op dit onderwerp - Ik denk dat er te weinig wordt gesproken over de positieve aspecten van seksualiteit en dat de insteek ervan soms te weinig ruimte overlaat voor het maken van persoonlijke keuzes die kunnen afwijken van de standaard maar toch weloverwogen zijn. - Er worden alleen regels gelegd binnen mijn kerk, maar er wordt eigenlijk niet naar gekeken hoe we God kunnen eren met onze seksualiteit. - Er wordt met name in gegaan op dezelfde zin, namelijk seks voor het huwelijk mag niet. Weinig onderbouwing vanuit de Bijbel en weinig over de impact - Er werd alleen gesproken dat seksualiteit binnen het huwelijk hoort, niet eens over de aantrekkingskracht en spanningen die je in je relatie hebt. - Ik heb nog steeds geen goed bewijs dat je in een relatie geen seks voor het huwelijk

	mag/kan hebben - Het is altijd heel vaag en pas op te late leeftijd. - Het onderwijs is te simplistisch, het idee van 'zo werkt het' en 'hier moet je niet aan toegeven voor je trouwt'. Ik had meer over de struggle en praktijk willen horen. En daarnaast ook meer openheid en goede ondersteunende support. - Bij avonden over seksualiteit die worden georganiseerd voor jongeren worden altijd alleen maar verhalen verteld over wat je allemaal niet zou mogen doen. Ik vind dat negatief en ik kan daar niet zo veel mee. Ik vind dat in de kerk heel vaak wordt gedaan alsof seksuele gevoelens pas een rol gaan spelen in je relatie wanneer je getrouwd bent. Dat vind ik gewoon een onrealistische gedachte. Seksuele aantrekkingskracht hoort ook bij een relatie en ze zouden beter aan jongeren kunnen leren hoe je daar het best mee om kunt gaan. Anders ga je al snel denken dat die gevoelens slecht zijn terwijl het alleen maar natuurlijk is. Daarnaast is het zo dat er nauwelijks mogelijkheid was tot discussie, het was eigenlijk niet mogelijk om het er niet mee eens te zijn. - Het was de jeugdvereniging, dus het ging natuurlijk allemaal over Geen Seks Voor Het Huwelijk. 'Seks' leek primair gedefinieerd als 'iets Dat Nog Niet Mag'. Niet zo behulpzaam en toepasbaar voor een stel tieners met door hun lijf razende hormonen (die uiteindelijk veel meer bezig waren, denk ik, met aardig gevonden worden en hun eerste prille liefdesrelaties dan met seks op zich). Ik had (zie mijn vorige punt) het onderwijs graag ingebed gezien in breder onderwijs over liefde en relaties en hoe om te gaan met (vooroordelen over) het andere geslacht. En meer eerlijkheid - er werd gedaan alsof we allemaal brave maagden waren terwijl we stiekem wel wisten dat niet zo was - het ging nooit over vergeving en herstel, dus dan ga je vanzelf geloven dat je voor de rest van je leven minder waard bent als je wel iets hebt gedaan. - Altijd hetzelfde - Ik wist dingen al. - Ik vermoed dat door een stuk schaamte mensen niet in staat zijn geweest om echt tot de kern van de zaak te komen - Ik vind dat seksualiteit te weinig in de context wordt geplaatst zoals God het heeft bedoeld, wordt meegenomen als een aspect van het leven...maar het speciale, bang om te veroordelen...jammer. - We hebben geen kringavonden of studie avonden over het thema. Dit is niet aan bod gekomen omdat, naar mijn mening, niemand zijn handen durft te branden aan het onderwerp. Het is een ontzettend gevoelig en intiem onderwerp, waarvan tegelijkertijd heel veel mensen zeggen dat ze er graag meer over willen delen. - Te eenzijdig en voorspelbaar, m.n. gekoppeld aan huwelijk en samenlevingsvormen - Tijdens Jeugdvereniging. De leiding wilde het er wel over hebben, maar bleef toch een beetje gespannen. waardoor er in de groep heel lacherig over gedaan werd. en het niet echt tot een serieus gesprek kwam. Ik zou best wel willen weten hoe mede gelovige tieners om zouden gaan met seksualiteit, relaties, pornografie en zelfbevrediging.. maar hier wordt gewoon niet open over gepraat. - Standaard aanbod over de gebruikelijke waarschuwingen
*Zowel positief als punt van kritiek	- Nog te vaak het idee dat het gewoon niet goed was. gelukkig wel altijd de boodschap dat seks iets moois is en dat je ervan mag genieten. - Zie vorige punt: meer aandacht voor ruimte die bijbel biedt aan diversiteit op gebied van seks. - Als ik onderwijs vanuit de kerk heb (zelden gehad, is wel mogelijkheid voor om aan te kaarten) het gaat vaak over dezelfde onderwerpen, er rust ook nog een beetje een taboe op om er openlijk over persoonlijke kwesties te praten. - Bij de jeugdvereniging van onze kerk werd er wel regelmatig over gesproken maar alleen vanuit een kant. Hoe slecht masturbatie en seks voor het huwelijk is en vooral hoe SPECIAAL het wel niet was om te wachten. Hierdoor leek het enige pluspunt van een huwelijk seks en gingen ze voorbij aan de gene die niet "sterk" genoeg waren want daar werd alleen schande over gesproken. - Er worden voornamelijk standaard praatjes gegeven. Conclusies als seks voor het

	huwelijk kan niet, weet ik nu wel. Er mag méér in zitten en ook hoe een single om zou kunnen gaan met zijn/haar seksualiteit mag best eens aan bod komen. - We hebben meerdere malen bij catechisatie een avond over seksualiteit gehad, maar dat vond ik onvoldoende. Het was zo vaak hetzelfde en totaal niet in de praktijk te brengen, het ging meer over het huwelijkse leven en dat je geen seks voor het huwelijk moet hebben, en wat het met je doet als je dat wel doet, maar dat kon ik zelf ook wel weten na de eerste keer. - Bevreesd duidelijk stelling te nemen in de Gemeente, ook te beschroomd. Te weinig kennis.
*Thema's *Niet duidelijk hoe gewaardeerd wordt	- Wat wordt volgens de Bijbel verstaan onder seksualiteit, uit welke Bijbelstukjes blijkt dat seks alleen binnen het huwelijk mag? - Niet zozeer de onderwerpen van seksualiteit, maar meer naar hoe de boodschap landt in een wereld die behoorlijk anders is. - Ik geloof wel dat er af en toe een Bijbelstudie gericht is op seksualiteit maar dat is binnen kleine groepen die niet voor een ieder toegankelijk zijn. Zelf heb ik het zelden meegemaakt omdat er bij ons in de kerk nog steeds een taboe ligt op seksualiteit. - Gewoon duidelijk vanuit de Bijbel wat er staat en hoe we daar mee om moeten gaan. - Verschillend aanbod voor verschillende doelgroepen - In het verkregen onderwijs wat ik gehad heb, mochten we veel vragen stellen en aangeven waar we het graag over wilde hebben. - Geen praktische handgrepen - Homoseksuele gevoelens/ biseksuele gevoelens - Verschillende vormen van seksualiteit maar vooral over het single zijn en seksualiteit.
*Overig *Behoeften	- Persoonlijk vind ik niet dat seksualiteit (veel) hoeft voor te komen tijdens een preek. Ik ben van mening dat de preek er vooral op gericht is hoe de persoonlijke band met God en Christus moet zijn. Inderdaad is het wel is goed om het kort naar voren te halen, zoals bij David en Batseba, of bij de zoon van David die zijn zus verkrachtte. Maar het onderwijs over seksualiteit zou ik buiten de zondagse erediensten zelf houden, maar bijvoorbeeld gebruiken bij catechese etc. - Als ik onderwijs wil horen over seksualiteit dan is er een uitgebreide hoeveelheid preken beschikbaar van bijvoorbeeld Joseph Prince (Singapore), maar ook van Chris Valloton, een serie van 5 preken over het 'hemels huwelijk' vanuit Jong en Vrij en nog veel meer via de webshop van Jong en Vrij beschikbaar. Mijn punt is: als je gezegend onderwijs wilt vanuit het perspectief van Jezus dan is het zeker beschikbaar. Persoonlijk geloof ik dat het belangrijkste is dat de kerken meer gaan rusten in de genade van Jezus en dan zullen ook onderwerpen waar nu nog een taboe op rust besproken worden (waaronder seksualiteit). Maar alleen volgens de timing van de Geest, want er moet dan wel een sterk fundament zijn van genade en het denken in 'goed' en 'fout' mag er dan uit. Dat is denk ik een voorwaarde voordat er optimaal gepreekt kan worden over seksualiteit in het licht van Gods ideeën over seks. - Ik denk dat 1x per jaar iets vertellen over seksualiteit niet voldoende is. Het is iets waar je elke dag mee te maken hebt. Ik denk dat er openheid moet zijn van volwassenen naar kinderen/tieners. Ik probeer dat zelf wel te doen in mijn tienerwerk en weet hoe lastig het is. Maar we moeten die drempel over. - We zijn net begonnen in onze gemeente om dit onderwerp op de kaart te zetten en bij alle leeftijdsgroepen aan bod te laten komen. Daarnaast denk ik dat het heel belangrijk is hoe er thuis over wordt gepraat, dus toerusting van ouders. - In de loop der jaren heb ik met vallen en opstaan mijn weg gevonden. Dat lijkt me een goede manier: zelf ontdekken, met hooguit wat handvatten om je op weg te helpen. De open, ontspannen manier waarop over seksualiteit wordt gesproken (als dat zo ter sprake komt) binnen de gemeente spreekt me aan. Een mooi tussenweg: niemand die zegt wat je moet denken of doen, onderwijs dat gericht is op de goede kanten van seks zonder de valkuilen te negeren. - Omdat we aan het begin staan van dit onderwerp moet er nog veel gebeuren. Binnenkort start er een kring voor ongehuwde/jong gehuwden over huwelijk en seksualiteit. Hier wordt vanuit een positieve houding gekeken naar dit onderwerp. - De pastors, praten er zelf niet over, laten andere pastors komen en wil wel is weten, hoe

bij hun is gegaan, en is goed gegaan, alles woord onder tafel of stoelen geschoven, of de schuld bij jezelf, je hoort niet van hun, maar van andere pastors. En ze zegen je heb 3 maanden te tijd om iemand te leren kennen, voor dat je op de bank, gaat voor overleg met de pastoors of niet.

- Wat de bijbel er over zegt, was een christelijke school maar seksuele omgang werd wel gestimuleerd als het maar veilig gebeurd, en dat je, je EIGEN grens aan geeft maar niet de grens van God.

17. In welke activiteiten binnen uw kerk komt het thema seksualiteit aanbod?

Activiteit	Opmerking	Aantal
Catechisatie		2
Hoort niet bij onderwijs	- Prediking - In de dienst - Het werk van de Intern Vertrouwenspersoon	3
Georganiseerde onderwijs avond	- Thema-avond - Speciaal georganiseerde avonden voor seksualiteit(1x per jaar) - Jongens/meisjesavonden - Jongerendienst - Studieavonden - relatie seminars	7

18. Welke thema's die gerelateerd zijn aan seksualiteit zijn aanbod gekomen in het onderwijs over seksualiteit ?

Onderwerp die binnen een van de bestaande categorieën valt	- Persoonlijke beleving - Wat wel of niet mag op seksueel gebied - Voorbehoedsmiddelen - Hoe wel moet
- Homoseksualiteit	

19. De volgende vraag gaat over wat u graag zou willen in het onderwijs op het gebied van seksualiteit. Welke thema's gerelateerd aan seksualiteit vind u belangrijk dat aanbod komt in het onderwijs over seksualiteit?

*Homoseksualiteit en biseksualiteit	- 4 keer aangegeven als belangrijk onderwerp
*Categorie: ethische kant; wat wel en niet kan op seksueel gebied	- Gebruiksvoorwerpen voor verhoring van genot - Meer sekscontacten in het huwelijk
*Overige onderwerpen	- Vrouwen en seksualiteit (omdat ik wel eens het idee heb dat er onder vrouwen weinig over gepraat wordt en de mannen sneller problemen met dit thema lijken te hebben. dit is deels waar denk ik maar er zullen genoeg vrouwen zijn die ook moeilijkheden bevinden.) - Seksualiteit en verkering - Hoe moet je er mee om gaan, ik ben er in misbruik, dat ex dj en vriend en hoer, voor geld
*Geen behoefte aan/andere prioriteiten	- Vind het niet echt een relaxt onderwerp voor plenair onderwijs; onder vrienden werkt beter - ik vind andere dingen echt belangrijker

21. Van wie kwam het initiatief om over seksualiteit te praten?

Vanuit jeugdwerk	- Vanuit de pre-marriage course - Clubleider - Van de leiders van de club (soort catechisatie) - D.m.v. huwelijks voorbereiding, dit was heel basaal - Jeugdleider
Kringen	- In kringverband - Kringlid
Overig	- Verschillend
Geen pastoraal gesprek of als professional zelf	- Counseling gegeven - Tijdens kerkenraadsvergadering - In mijn werk als pastoraal werker

23. Stel u wilt een pastoraal gesprek met iemand uit de kerk met wie zou u dat willen/durven te bespreken?

	Aantal
Met vrienden (van de kerk, studentenvereniging) of mensen die dichtbij staan	9
Ouderling, jeugdleider of andere vrijwilliger/professional binnen de kerk	5
Iemand buiten de kerk	2
Liever niet of anders;	7
- afhankelijk van de persoonlijke aard van de vraag ook wel met predikant of kring - ik zou het sowieso niet bespreken met predikant - Expert - niemand - liever anoniem - met niemand, wegens privacy - ik zou dit niet snel meer bespreekbaar maken	

24. Stel dat u een pastoraal gesprek wilt over seksualiteit. Wat wilt u dat daarin naar voren komt ?

Je eigen seksualiteit	- Seksualiteit en single zijn (2x) - Seks met een ongelovige - Waar ik op dat moment behoefte aan heb - Erg afhankelijk van welke reden ik dan heb - Privé
Overige onderwerpen	- Natuurlijk belicht vanuit het perspectief van genade: dus zonder veroordeling en/of oordeel. - Omgang met homoseksualiteit - Opvoeding kinderen - Richtlijnen die de bijbel geeft, met duidelijke verwijzingen naar de teksten an sich en de context waarin het geschreven is

25. Als u vragen heeft over seksualiteit (bijvoorbeeld over seksuele klachten zoals pijn bij vrijen) wat doet u met deze vragen?

	Aantal
Bespreken met vrienden en/ of familieleden	23
Bespreken met partner	12
Categorie: Ik bezoek een professional; huisarts	5

Overig:

Ik kan mij niet voorstellen dat er problemen zouden kunnen zijn bij het vrijen, aangezien het door Jezus is bedacht, dus als dat het geval zou zijn zou ik genadevol onderwijs hierover willen luisteren. Jezus heeft namelijk al mijn pijn, ziekte, kwaal gedragen.

26. Is er nog iets dat u wilt melden wat belangrijk is dat kerken zouden moeten weten of doen op het gebied van seksualiteit?

*Gericht op jongeren en hun ouders	- Seks bespreekbaar maken juist bij jongeren (zelfbevrediging, grenzen aangeven bij vriend of vriendin en dit ook oefenen in rollenspel). En ook de negatieve kanten/gevolgen noemen van seks voor het huwelijk en benadrukken hoe God het bedoeld heeft. En ook ouders leren hoe ze het over seks moeten hebben met hun kinderen/jongeren. - Meer erover praten met jongeren. Er zijn zoveel jongeren die niet weten wat ze moeten doen, of seks hebben gehad en daar spijt van hebben, of juist niet maar niet weten wat nu.. Er is gewoon heel veel onzekerheid over seks in de kerk. En ik denk dat veel kerken er ook niet over willen praten, maar in onzekerheid leven is helemaal niks. Er wordt in de bijbel ook gewoon over gepraat en er moet in het echt ook gewoon over kunnen gepraat worden. En niet met beschuldigingen naar mensen die het gedaan hebben, maar met een open visie. - Ondanks dat vele echtparen getrouwd zijn; is het ook wel eens goed om seksualiteit te bekijken vanuit het jongeren / seks en single zijn perspectief. Meestal wordt er alleen uit de volwassen / huwelijkspectief gekeken - Duidelijk maken waarom wij jongeren tot na het huwelijk moeten wachten. Ja God wil t. T staat nergens duidelijk in de bijbel hoor schatten. En ingaan op de homokwestie. Ik ben t zelf niet.. Maar ik wil me gewoon houding aan kunnen meten tegenover ze. - Leren er open over te zijn! Juist ook voor jongeren! - Seksualiteit is 'gewoon' een onderdeel van het leven, waar in het bijzonder allerlei dingen mis kunnen (zijn ge-)gaan of vragen kunnen leven. De kerk zou het meer kunnen integreren en er tegelijk aandacht voor moeten hebben dat er aandacht voor is in pastoraat en onderwijs. Dat onderwijs zou al bij de jeugd moeten beginnen. Veel ouders en kerken starten met het thema seksualiteit bij tieners, dit is echter te laat omdat er al veel ideeën zijn gevormd en het basisgevoel al ontwikkeld. - Ik vind dat het hoog tijd wordt dat pornografie aan de orde wordt gesteld in de preken. Voor jongeren is het bespreekbaar maken super belangrijk. Er zijn genoeg goede boekjes verschenen waarmee je iets kunt doen en of praten over tienerzwangerschappen en de consequenties etc. Het verschil tussen jongens en meisjes op seksueel gebied bv. hoe ze geprikkeld worden als jongen als meisje, is bij velen taboe en niet bekend! - De ogen openen van ouders van tieners en jongere kinderen, omdat zij nog veel eerder dan voorheen in aanraking komen met seksualiteit en dan maar beter op een goede en liefdevolle manier voorbereid kunnen zijn door hun eigen ouders om 't in een goed perspectief te kunnen bekijken.
*Openheid	- Vooral de openheid (als die er al is) behouden, het bespreekbaar blijven houden. En als gemeente open zijn en niet veroordelend.
*Taboe doorbreken	- Openheid, er wordt niet overgepraat. Praat maar over porno, zelfbevrediging, homo, lesbie enz..
*Eerlijkheid	- Het is belangrijk om open te zijn over dit onderwerp. Er verschuilen veel onreine praktijken, misbruiken en verslavingen achter. En juist in de kerk moet je, je daarvoor openstellen naar elkaar toe of in ieder geval binnen een goede vriendschap binnen de kerk. Als je dingen in het licht brengt kan het gaan helen en kan God Zijn werk daarmee doen.

-
- Niet bang zijn de discussie aan te gaan, open communicatie, het niet zo op de achtergrond houden, niet veroordelen als het bij jou anders gaat bv samenwonen voor het huwelijk.
 - De mogelijkheid scheppen om er over te praten
 - Ik vind dat er wel wat meer over gepraat kan worden. Als het een taboe wordt, lijkt het een groot probleem, terwijl God het ons heeft gegeven.
 - Openheid zorgt voor meer openheid. Stimuleer openheid over dit onderwerp: getuigenis geven voor in de kerk, praten binnen kringen en tussen gemeenteleden in het algemeen.
 - Kerken zouden veel opener hierover moeten zijn, en vooral niet veroordelend, bijv. met betrekking tot zelfbevrediging en fantasieën.
 - Kerken houden zich bezig met menselijkheid. Seksualiteit is menselijk. Kerken kunnen veel doen om het onderwerp bespreekbaar te maken. Dat zorgt ervoor dat mensen goede (levens)keuzes kunnen maken. Wegstoppen van seksualiteit zorgt ervoor dat het negatieve schadelijke vormen aanneemt.
 - Veel meer openheid en minder veroordelend. Mee gaan met de tijd wat betreft samenlevingsvormen. Mensen die een andere seksualiteiten beleving hebben of geaardheid niet weren uit de kerk maar gewoon accepteren en mee laten doen
 - Vooral een open houding en niet doen alsof het er niet is of alleen is voor gehuwde mensen.
 - Gewoon eerlijker zijn. vooral veel jongeren worstelen hiermee. ik heb gemerkt nu ik open ben geworden binnen mijn vriendengroep. dat het blijkt dat ieder op zijn eigen manier gezocht heeft naar antwoorden. Er is een soort aangeboren interesse in seks. Als we hier open over spreken, had een hoop leed voorkomen kunnen worden.
 - Dat het geen grote taboe meer is maar iets menselijks waar iedereen mee te maken heeft.
 - Wees voorzichtig met meteen alles verbieden. Dat werkt gewoon niet.
 - Stop met normatief denken over seks en stop ook met denken in conservatie en traditionele patronen. Houdt een pleidooi voor open houding t.a.v. seks en veroordeel niet, maar stimuleer het aspect van genieten.
 - Loslaten van vooringenomen standpunten en open en opnieuw kijken naar Bijbelse interpretaties
 - Veel minder taboe op leggen..
 - Blijf niet hangen in clichés...
 - Een positieve houding met respect en waardering voor eigen keuzes.
 - De mooie kant ook benadrukken.
 - Ze moeten ervoor zorgen dat het geen taboe is.
 - Niet teveel benadrukken, maar het taboe weghalen. Tijdens preken kan algemeen verteld worden over seksualiteit, maar in 1 op 1 gesprekken niet te veel de persoonlijke situatie benadrukken om ongemakkelijkheden te voorkomen. Ook alleen de rol van religie en seksualiteit bespreken, NIET over de fysieke en praktische kant gaan praten, daar zijn artsen voor.
 - Minder krampachtig met het onderwerp seksualiteit omgaan, het moet inderdaad beter bespreekbaar worden. Niet te beoordeelend zijn, mensen niet voorschrijven wat zij wel en niet mogen. Dit moeten mensen voor zichzelf kunnen ontdekken en bepalen.
 - Accepteren dat het er is, dat mensen daar van alles bij voelen en accepteren dat het er bij hoort, en niet wordt gezien als iets slechts.
 - Van de schroom af dat seks 'vies' is, of dat het een onderwerp is waar niet over gesproken mag worden, omdat het binnen het huwelijk (thuisgezin) thuishoort.
 - Vooral het taboe doorbreken, het speelt in bijna ieders leven vanaf een bepaalde leeftijd, en het is een belangrijk onderwerp dus creëer veiligheid en gooi het gesprek open!
 - Ik denk dat het vooral belangrijk is dat het niet in extremen word uitgedrukt. Het gaat vrijwel altijd over zaken als pornografie of zelfbevrediging, en de onthouding hiervan. Maar juist in de kerk zou de mooie kant van het wachten met seksualiteit tot het huwelijk benadrukt moeten worden!
 - Eerlijk zijn, kwetsbaar durven zijn. Niet te vermanend, maar ook op 'gelijk niveau' komen met de gemeente.
 - Het boekje 'Hot issues' verwoordde voor mij precies waar het hem in zit bij kerken & seks.
-

	- Seksualiteit is een onderwerp waar iedereen in de kerk mee te maken heeft en ik vind daarom dus ook dat hier aandacht aangegeven moet worden. Ik vind zelf dat het beter is om niet meteen met regels en normen te gaan gooien maar het belang, genot en kracht van seks te benadrukken.. - Ik denk dat meer openheid een belangrijke rol moet gaan vervullen binnen de kerken. Het is belangrijk dat op dit gebied meer aanbod komt, zodat jongeren bijvoorbeeld het niet ergens anders gaan zoeken, bijvoorbeeld in pornografie. - Het niet zo 'zwaar' maken. De kerk houdt zelf het taboe in stand. Staat niet open, maar je weet van te voren al dat er geoordeeld gaat worden. Dat is natuurlijk geen eerlijk begin van een gesprek.
Homo-seksualiteit	- Ik merk dat bij mij in de kerk een taboe rust op homoseksualiteit, terwijl er wel een aantal homo's in de kerk zitten. Deze personen (waarvan ik er twee redelijk goed ken) voelen zich niet thuis in de kerk, ze voelen zich niet gewaardeerd en hebben het idee dat ze met de nek aangekeken worden. Ze veranderen niet van kerk, omdat ze merken dat er in elke kerk waar ze komen geen acceptatie is van hun geaardheid. Ik denk dat de kerk nog veel kan leren en groeien in het omgaan met homoseksualiteit. - Ik denk dat het belangrijk is dat er ook met respect wordt omgegaan met mensen die er niet hetzelfde over denken, omdat seksualiteit heel persoonlijk is. En ik denk dat er wel meer aandacht mag worden besteed aan homoseksualiteit en dat die mensen ook te horen krijgen dat ze er mogen zijn en dat er plaats voor hen is binnen de kerk. - Aandacht rond het absolute taboe 'Homoseksualiteit en christen zijn' (vooral in gereformeerde hoek), dit wordt veel teveel in aparte hoekjes en clubjes gestopt. Verwerk het in een preek zonder het te stigmatiseren.
*Visies *Onderwerpen	- Visie seksualiteit: singles; gehandicapten; kinderen; jongeren. Hier wordt amper over gesproken en zijn moeilijke doelgroepen. Hoe kunnen zij omgaan met seksuele gevoelens? - Er zou meer gesproken moeten worden over samenlevingsvormen, samenwonen wel of niet, en over homofilie, hoe vang je deze mensen op die hiermee worstelen en voor wie het een strijd is om niet seksueel actief te zijn. - De ruimte geven aan kerkgangers die een andere mening hebben over seks in relaties en hen begripvol bejegenen. Meer theologisch onderwijs over hoe God seks bedoelde heeft, vroeger en nu. - Ik denk dat het van belang is dat kerken op de hoogte zijn van de moeilijkheden waar mensen in de kerk tegen aanlopen op gebied van seksualiteit. - Een duidelijke visie hebben over wat goed is in de ogen van God op het gebied van seksualiteit. Niet zonder discussie of zonder acceptatie als iemand van iets anders overtuigt is, maar wel met de openheid en durf iemand liefdevol aan te spreken die niet volgens 'Gods woord' leeft en handelt. - De teneur is meestal helaas negatief. Onze voorganger benaderde het positief en heeft er zijn werk van gemaakt. lang geleden toen ik nog tiener was, werd het m.n. negatief benaderd, tot aan een "het stelt niet zoveel voor". daar trapt geen enkele tiener in, waarom wordt er dan zo'n big deal van gemaakt.... - Voorlichting in het kader van seksualiteit voor het huwelijk bij mensen met een vaste relatie. Hierbij komen o.a. ethische vragen aanbod, hoever mag je gaan en wat is daarvoor de (Bijbelse) onderbouwing. De voorlichtingen en boeken dit ik hierover heb gelezen geven mij geen duidelijke uitleg/visie over hoe men met seksualiteit moet omgaan in een vaste relatie. Daarnaast een andere vraag. Hoe kijkt de Bijbel naar verkeringstijd/vaste relatie in het kader van seksualiteit. Want m.i. was er in de Bijbel geen sprake van verkering, maar trouwde men vrij snel. Hoe kunnen er dan bepaalde normen en/of regels vanuit de Bijbel, m.b.t. seksualiteit, worden toegepast in deze tijd? De kloof lijkt mij erg groot. - Het is handig om verschillende bronnen erbij te pakken, zoals bijvoorbeeld een boek van Tim Keller. Als er een bepaald waarde-oordeel door de kerk aan seksualiteit wordt gegeven, moet deze kerk zich wel bewust zijn van de argumenten daarachter. Vaak mis ik de argumenten achter een bepaalde sterke mening over wat wel en niet mag op seksueel gebied, daar knap ik behoorlijk op af. - Reinheid met of zonder huwelijk is nodig. Ook zonder seks kun je leven en ben je waardevol. De diepste vervulling van een mens ligt in onze relatie met God. Onze pers. relatie is op aarde nooit volmaakt.

	- Cursus voor mannen om van pornografie af te komen. niet te hard oordelen als mensen fouten hebben gemaakt. - Seksualiteit na een eerdere scheiding in de nieuwe relatie - Het mooie wat God er mee heeft bedoeld - Dankbaarheid uitstralen over het mooiste wat God de mens heeft gegeven.
*Waar bespreken	- Ik vind seksualiteit niet een onderwerp wat tijdens een preek besproken hoeft te worden, behalve dat het binnen de huwelijksrelatie hoort. Voor mij hoort het meer plaats in een kring/gesprekken met andere echtparen. - Ik denk dat door de visie 'God heeft seksualiteit alleen gemaakt voor binnen een huwelijk' je veel kunt proberen, maar dat het een taboe blijft. Heel veel christenen hebben namelijk seks buiten het huwelijk en voelen zich niet vrij om daarover te praten, omdat daar de stempel van fout op hangt. Ik denk dat het daarom erg lastig zal zijn om daadwerkelijk als gemeente dit onderwerp aan te gaan. Volgens mij is het veel belangrijker om dit binnen een vertrouwde sfeer te doen, zoals vrienden of een vaste (vertrouwde) Bijbelstudiegroep. Het waarschuwen of het duidelijk maken dat seks buiten het huwelijk niet goed is, werkt naar mijn idee averechts. - Seksualiteit is naar mijn idee vooral iets wat besproken moet worden binnen kringen/Bijbelstudies, omdat het een onderwerp is dat voor iedereen een grote rol speelt in zijn leven, maar afhankelijk van de leeftijd wel een heel verschillende rol kan spelen en daarom het beste kan worden besproken onder leeftijdsgenoten. Seksualiteit als thema voor een jeugddienst, dus als prediking, zou daarnaast voor aanwezige kleine kinderen eerder negatieve dan positieve gevolgen hebben, omdat zij dan misschien een vertekend beeld krijgen van de relatie tussen een man en een vrouw, in de zin dat er dan snel teveel de nadruk wordt gelegd op seksualiteit, terwijl het er slechts een onderdeel van is. Dit zijn een paar eventuele randvoorwaarden voor het geval dat seksualiteit besproken wordt binnen de kerk, maar het begint uiteraard met het überhaupt bespreekbaar maken van het onderwerp, wat in ieder geval in mijn kerk de eerste stap zou zijn, aangezien het binnen mijn kerk volledig taboe is.
*Overige opmerkingen	- Meer genade = minder oordeel = minder veroordeling = minder denken in goed en fout = meer ontvangen van de beloften van God = een hemels huwelijk = hemelse seks - Mijn vrouw ziet seks als iets vies. Ik kan het op niets anders herleiden dan de kerk die er altijd zo stiekem over doet. Dat kan nooit Gods bedoeling zijn geweest en ik denk dus ook dat de kerk daar zo snel mogelijk vanaf moet! - Vergeet niet dat 'de kerk' ook een slecht imago heeft op gebied van seksualiteit naar de 'buitenwereld'. het gaat niet alleen om seks en geloven wat mij betreft. maar ook om het verbeteren van onze houding jegens niet-christenen. wij zijn afkeurend geweest, arrogant en ondertussen worden er steeds meer gruwelverhalen bekendgemaakt van misbruik in 'de kerk'. Daar moeten WIJ wat aan doen ! :) - Gebruik het fenomeen Internet. !!! daar is snel te communiceren. - Ik moet eerlijk bekennen dat ik dat niet belangrijk vind in de kerk, seksualiteit is voor iedereen anders en niet vergelijkbaar. - Ik denk dat er veel meer behoefte is aan pastorale begeleiding op dit vlak dan men denkt, in bladen als Eva lees ik regelmatig over pornoverslaving, overspel, onvrede met de eigen relatie etc. onder christenen. Veel kerken laten dit toch een beetje liggen. - Wees bewust van de risico's op misbruik in pastorale relaties. Maak er beleid op om dit te voorkomen. Ook in het jeugdwerk.

Resultaten enquête – kruistabellen

1. Verhoudingen tussen leeftijd en geslacht:

			Leeftijdscategorieën				
			18 - 25 jaar	26 - 35 jaar	36 - 45 jaar	46 - 65 jaar	66 +
1. Geslacht	Man	Count	72	21	10	6	2
		% within 1. Geslacht	64,9%	18,9%	9,0%	5,4%	1,8%
		% within Leeftijdscategorieën	31,4%	46,7%	47,6%	35,3%	100,0%
		% of Total	22,9%	6,7%	3,2%	1,9%	0,6%
	Vrouw	Count	157	24	11	11	0
		% within 1. Geslacht	77,3%	11,8%	5,4%	5,4%	0,0%
		% within Leeftijdscategorieën	68,6%	53,3%	52,4%	64,7%	0,0%
		% of Total	50,0%	7,6%	3,5%	3,5%	0,0%

2. Verhoudingen tussen leeftijd en burgerlijke staat:

			Leeftijdscategorieën				
			18 - 25 jaar	26 - 35 jaar	36 - 45 jaar	46 - 65 jaar	66 +
3.Burgelijke staat	Getrouwd	Count	32	19	20	15	2
		% within 3.Burgelijke staat	36,4%	21,6%	22,7%	17,0%	2,3%
		% within Leeftijdscategorieën	14,0%	42,2%	95,2%	88,2%	100,0%
		% of Total	10,2%	6,1%	6,4%	4,8%	0,6%
	Ongehuwd, samenwonend	Count	7	4	0	0	0
		% within 3.Burgelijke staat	63,6%	36,4%	0,0%	0,0%	0,0%
		% within Leeftijdscategorieën	3,1%	8,9%	0,0%	0,0%	0,0%
		% of Total	2,2%	1,3%	0,0%	0,0%	0,0%
	Ongehuwd, in relatie	Count	72	7	0	1	0
		% within 3.Burgelijke staat	90,0%	8,8%	0,0%	1,3%	0,0%
		% within Leeftijdscategorieën	31,6%	15,6%	0,0%	5,9%	0,0%
		% of Total	23,0%	2,2%	0,0%	0,3%	0,0%
	Single	Count	117	15	1	1	0
		% within 3.Burgelijke staat	87,3%	11,2%	0,7%	0,7%	0,0%
		% within Leeftijdscategorieën	51,3%	33,3%	4,8%	5,9%	0,0%
		% of Total	37,4%	4,8%	0,3%	0,3%	0,0%

3. Verhouding tussen kerkelijke achtergrond en burgerlijke staat:

			5. Kerkelijke achtergrond							
			PKN	GKV	NGK	CGK	Evangelisch	Baptisten	Pinkster-gemeente	Anders
3.Burgelijke staat	Getrouwd	Count	24	3	7	4	32	9	3	5
		% within 3.Burgelijke staat	27,6%	3,4%	8,0%	4,6%	36,8%	10,3%	3,4%	5,7%
		% within 5. Kerk	25,3%	18,8%	31,8%	21,1%	32,7%	40,9%	27,3%	15,2%
		% of Total	7,6%	0,9%	2,2%	1,3%	10,1%	2,8%	0,9%	1,6%
	Ongehuwd, samenwonend	Count	2	1	0	0	4	1	0	3
		% within 3.Burgelijke staat	18,2%	9,1%	0,0%	0,0%	36,4%	9,1%	0,0%	27,3%
		% within 5. Kerk	2,1%	6,3%	0,0%	0,0%	4,1%	4,5%	0,0%	9,1%
		% of Total	0,6%	0,3%	0,0%	0,0%	1,3%	0,3%	0,0%	0,9%
	Ongehuwd, in relatie	Count	31	5	4	9	19	4	4	4
		% within 3.Burgelijke staat	38,8%	6,3%	5,0%	11,3%	23,8%	5,0%	5,0%	5,0%
		% within 5. Kerk	32,6%	31,3%	18,2%	47,4%	19,4%	18,2%	36,4%	12,1%
		% of Total	9,8%	1,6%	1,3%	2,8%	6,0%	1,3%	1,3%	1,3%
	Single	Count	38	7	11	6	43	8	4	21
		% within 3.Burgelijke staat	27,5%	5,1%	8,0%	4,3%	31,2%	5,8%	2,9%	15,2%
		% within 5. Kerk	40,0%	43,8%	50,0%	31,6%	43,9%	36,4%	36,4%	63,6%
		% of Total	12,0%	2,2%	3,5%	1,9%	13,6%	2,5%	1,3%	6,6%

4. Verhoudingen tussen pastoraal gesprek en burgerlijke staat:

			20. Heeft u binnen de gemeente op pastoraal gebied wel eens gepraat over seksualiteit?	
			over seksualiteit?	
			Ja	Nee
3.Burgelijke staat	Getrouwd	Count	27	42
		% within 3.Burgelijke staat	39,1%	60,9%
		% within 20. Pastoraal gesprek	50,0%	25,1%
		% of Total	12,2%	19,0%
	Ongehuwd, samenwonend	Count	1	6
		% within 3.Burgelijke staat	14,3%	85,7%
		% within 20. Pastoraal gesprek	1,9%	3,6%
		% of Total	0,5%	2,7%
	Ongehuwd, in relatie	Count	9	42
		% within 3.Burgelijke staat	17,6%	82,4%
		% within 20. Pastoraal gesprek	16,7%	25,1%
		% of Total	4,1%	19,0%
	Single	Count	17	77

		% within 3.Burgelijke staat	18,1%	81,9%
		% within 20. Pastoraal gesprek	31,5%	46,1%
		% of Total	7,7%	34,8%

5. Verhouding tussen geslacht en informatie opzoeken:

			1. Geslacht	
			Man	Vrouw
25.4. Ik zoek informatie op via internet	Nee	Count	28	56
		% within 25.4. Ik zoek informatie op via internet	33,3%	66,7%
		% within 1. Geslacht	37,8%	40,3%
		% of Total	13,1%	26,3%
	Ja	Count	46	83
		% within 25.4. Ik zoek informatie op via internet	35,7%	64,3%
		% within 1. Geslacht	62,2%	59,7%
		% of Total	21,6%	39,0%

6. Verhouding tussen aantal preken per jaar over seksualiteit en waardering van de frequentie van de preek.

			7. Hoe vaak heeft u meegemaakt dat er wordt gepreekt – per jaar - in uw kerk over seksualiteit ?				
			1 keer per 2 jaar	1 keer per jaar	2 - 3 keer per jaar	4 - 5 keer per jaar	Anders
8.1 Aantal preken per jaar over seksualiteit vind ik	Onvoldoende	Count	23	29	8	0	9
		% within 8.1 Waardering aantal preken	33,3%	42,0%	11,6%	0,0%	13,0%
		% within 7. Aantal preken	71,9%	63,0%	17,0%	0,0%	52,9%
		% of Total	15,3%	19,3%	5,3%	0,0%	6,0%
	Voldoende	Count	8	15	35	8	4
		% within 8.1 Waardering aantal preken	11,4%	21,4%	50,0%	11,4%	5,7%
		% within 7. Aantal preken	25,0%	32,6%	74,5%	100,0%	23,5%
		% of Total	5,3%	10,0%	23,3%	5,3%	2,7%
	Goed	Count	1	2	4	0	4
		% within 8.1 Waardering aantal preken	9,1%	18,2%	36,4%	0,0%	36,4%
		% within 7. Aantal preken	3,1%	4,3%	8,5%	0,0%	23,5%
		% of Total	0,7%	1,3%	2,7%	0,0%	2,7%

7. Verhouding tussen behoefte aantal preken per jaar over seksualiteit en leeftijd

			11. Hoe vaak zou u graag (gemiddeld per jaar) een preek over seksualiteit willen horen?					
			Geen	Weet ik niet	1 keer per jaar	2 - 3 keer per jaar	4 - 5 keer per jaar	Anders
Leeftijdscategorieën	18 - 25 jaar	Count	22	27	29	78	29	5
		% within Leeftijd	11,6%	14,2%	15,3%	41,1%	15,3%	2,6%
		% within 11. Aantal preken	88,0%	69,2%	74,4%	71,6%	76,3%	41,7%
		% of Total	8,4%	10,3%	11,1%	29,8%	11,1%	1,9%
	26 - 35 jaar	Count	1	5	4	17	5	4
		% within Leeftijd	2,8%	13,9%	11,1%	47,2%	13,9%	11,1%
		% within 11. Aantal preken	4,0%	12,8%	10,3%	15,6%	13,2%	33,3%
		% of Total	0,4%	1,9%	1,5%	6,5%	1,9%	1,5%
	36 - 45 jaar	Count	0	4	1	8	1	3
		% within Leeftijd	0,0%	23,5%	5,9%	47,1%	5,9%	17,6%
		% within 11 aantal preken	0,0%	10,3%	2,6%	7,3%	2,6%	25,0%
		% of Total	0,0%	1,5%	0,4%	3,1%	0,4%	1,1%
	46 - 65 jaar	Count	2	3	4	5	3	0
		% within Leeftijd	11,8%	17,6%	23,5%	29,4%	17,6%	0,0%
		% within 11. Aantal preken	8,0%	7,7%	10,3%	4,6%	7,9%	0,0%
		% of Total	0,8%	1,1%	1,5%	1,9%	1,1%	0,0%
	66 + jaar	Count	0	0	1	1	0	0
		% within Leeftijd	0,0%	0,0%	50,0%	50,0%	0,0%	0,0%
		% within 11. Aantal preken?	0,0%	0,0%	2,6%	0,9%	0,0%	0,0%
		% of Total	0,0%	0,0%	0,4%	0,4%	0,0%	0,0%

8. Verhouding tussen burgerlijke staat en preek; onderwerp hoe God seksualiteit heeft bedoeld:

			3.Burgelijke staat			
			Getrouwd	Ongehuwd, samenwonend	Ongehuwd, in relatie	Single
12.1. Hoe God seksualiteit heeft bedoeld	Nee	Count	10	3	16	25
		% within 12.1. Onderwerp	18,5%	5,6%	29,6%	46,3%
		% within 3.Burgelijke staat	13,0%	33,3%	24,6%	21,9%
		% of Total	3,8%	1,1%	6,0%	9,4%
	Ja	Count	67	6	49	89
		% within 12.1. Onderwerp	31,8%	2,8%	23,2%	42,2%
		% within 3.Burgelijke staat	87,0%	66,7%	75,4%	78,1%
		% of Total	25,3%	2,3%	18,5%	33,6%

9. Verhouding tussen burgerlijke staat en preek onderwerp; seksualiteit en single zijn:

			3.Burgelijke staat			
			Getrouwd	Ongehuwd, samenwonend	Ongehuwd, in relatie	Single
12.6 Seksualiteit en single zijn	Nee	Count	38	4	24	35
		% within 12.6 Onderwerp	37,6%	4,0%	23,8%	34,7%
		% within 3.Burgelijke staat	49,4%	44,4%	36,9%	30,7%
		% of Total	14,3%	1,5%	9,1%	13,2%
	Ja	Count	39	5	41	79
		% within 12.6 Onderwerp	23,8%	3,0%	25,0%	48,2%
		% within 3.Burgelijke staat	50,6%	55,6%	63,1%	69,3%
		% of Total	14,7%	1,9%	15,5%	29,8%

10. Verhouding tussen burgerlijke staat en preek onderwerp; seksualiteit en huwelijk:

			3.Burgelijke staat			
			Getrouwd	Ongehuwd, samenwonend	Ongehuwd, in relatie	Single
12.5 Seksualiteit en huwelijk	Nee	Count	28	7	26	66
		% within 12.5 Onderwerp	22,0%	5,5%	20,5%	52,0%
		% within 3.Burgelijke staat	36,4%	77,8%	40,0%	57,9%
		% of Total	10,6%	2,6%	9,8%	24,9%
	Ja	Count	49	2	39	48
		% within 12.5 Onderwerp	35,5%	1,4%	28,3%	34,8%
		% within 3.Burgelijke staat	63,6%	22,2%	60,0%	42,1%
		% of Total	18,5%	0,8%	14,7%	18,1%

11. Verhouding tussen pastoraal gesprek en geslacht:

			20. Heeft u binnen de gemeente op pastoraal gebied wel eens gepraat over	
			seksualiteit?	
			Ja	Nee
1. Geslacht	Man	Count	20	57
		% within 1. Geslacht	26,0%	74,0%
		% within 20. Pastoraal gesprek	37,0%	34,1%
		% of Total	9,0%	25,8%
	Vrouw	Count	34	110
		% within 1. Geslacht	23,6%	76,4%
		% within 20. Pastoraal gesprek	63,0%	65,9%
		% of Total	15,4%	49,8%

Opzet interviews

Diepte interview; vragen die als leidraad kunnen werken voor het interview.

Rekening houden A) prediking B) onderwijs C) pastoraat

1. Waarom heeft u besloten om over seksualiteit te preken
Of: Aanbod wat er nu is, heeft u wel eens gepreekt over?
2. Wat was het proces daar achter?
(Wat voor beeld over seksualiteit wilt u mee geven; waarschuwend, stimulerend)
3. Hoe heeft u het ervaren om over seksualiteit te preken (wat vond u moeilijk/spannend)
4. Hoe heeft de gemeente daarop gereageerd?
5. Onderwijs: Wat vindt u belangrijk wat de gemeente weet over seksualiteit?
(en waar liggen de grenzen van de kerk)
6. Heeft u wel eens in pastoraal gesprek over seksualiteit gehad.
7. Wat denkt u dat uw gemeente leden zouden willen in het bespreekbaar maken van seksualiteit?
8. Wat vindt u lastig aan dit onderwerp als professional?
 - Heeft u enig idee waarom kerken niet mee wilde werken aan een intern onderzoek?
 - Sluit het aanbod aan volgens u met de behoefte van de kerk?
 - Is er angst om over de positieve genotkant van seks te preken?
 - Vindt de predikant dat hij als theoloog wel over seks kan spreken of zou er een expert van buiten moet invliegen?
 - Is de morele/theologische kant van seks altijd negatief/waarschuwend? Zo ja, hoe komt dit dan?
 - Als goed seks geschapen heeft waarom gaan we er mee om alsof het van de duivel komt, wat suggereert wordt doordat de weegschaal meestal naar de waarschuwend kant doorslaat?
 - Willen zo vooral het gevaar benadrukken of is er ook ruimte om over de vreugdevolle kanten te preken.

Andere professionals

1. Beroep/functie (wat heeft u gedaan op dit gebied)
2. Waarom heeft u besloten om iets te gaan doen met seksualiteit (proces daarachter)
3. Wat voor reactie krijgt u
4. Wat ziet u, waar hebben mensen behoefte aan?
5. Wat zouden kerken moeten doen? wat zouden andere organisatie/professionals moeten doen?
 - ➔ Zie vragen predikant; zijn ook bruikbaar voor professionals
(beetje ombuigen in juist formulering)

Samenvatting van de interviews

Interview met predikant A - Maasluis

Vanaf het begin van het predikantschap vindt ds. A het belangrijk dat er aandacht wordt besteed aan relaties en seksualiteit. Hij probeert ieder jaar er wel een keer over te preken. Het komt wel eens voor dat het een jaar wordt overgeslagen. Ds. A ervaart het preken over seksualiteit niet als moeilijk. Preken is volgens hem voornamelijk dingen benoemen en dingen benoemen vindt ds. A niet moeilijk. Afgelopen jaren heeft hij verschillende malen over het huwelijk en seksualiteit gepreekt. Hij heeft het idee dat het steeds belangrijker wordt om over thema's als single zijn en pornografie te preken. Pornografie is echt een issue, in zijn preek wilde hij laten zien dat hij daar niet voor Jan Doedel staat, het is een onderwerp dat speelt onder mensen. Volgens ds. A zijn veel onderwerpen belangrijk maar niet alles is relevant. Het is daarom belangrijk om rekening te houden met de doelgroep die voor je zit. Om rekening met de doelgroep te houden heeft hij een keer voor een preek over het huwelijk en seksualiteit aantal echtparen gemaild of ze iets konden vertellen wat ze van een bepaalde Bijbeltekst vonden die hij zou gaan gebruiken in de preek. Ds. A heeft nog niet over homoseksualiteit gepreekt. Dit gaat volgens hem maar over een kleine doelgroep. Relaties en seksualiteit is een thema dat voor vrijwel iedereen van toepassing is. In zijn preken over seksualiteit vindt hij het belangrijk dat het niet los wordt gekoppeld van relaties. Hij wil een beeld meegeven dat seksualiteit iets moois is maar dat er ook een mysterie inzit. Hij benadert daarom het thema seksualiteit en het huwelijk vanuit de kunst van het weglaten. In deze maatschappij wordt er niks meer weggelaten en daarmee gaan ook dingen verloren. Het idee dat seks een mysterie, een geheim tussen een man en vrouw heeft ook iets moois het kan namelijk veiligheid bieden. Seksualiteit is een sensitief en beladen onderwerp daar probeert hij rekening mee te houden. Ds. A stelt zichzelf een belangrijke vraag: En dan... wat gebeurt er mee in de praktijk. Je hoopt met preken iets te bereiken namelijk mensen bewust maken en aanzetten tot handelen. Er is helaas binnen de kerk nog geen structuur voor om mensen hierin verder te helpen. Activiteiten opzetten zoals een gespreksgroep kost veel tijd, tijd die een predikant niet zomaar heeft. Daarnaast is het lastig dit goed te organiseren. Al kijk hoe huiskringen nu georganiseerd zijn, een variatie aan mensen. Als er iets opgezet moet worden moet dat gemeentebreed opkomen. Het zou mooi zijn al zouden jongeren en oudere mensen met elkaar in gesprek gaan. In gesprek over de praktische en eenvoudige vragen. Zo kunnen gemeenteleden elkaar helpen daarnaast zou dit een vorm kunnen zijn van discipelschap rondom relaties en seksualiteit. Dit bestaat nog niet volgens ds. A.

In onderwijsactiviteiten komt het thema seksualiteit vooral aanbod in het jeugdwerk. Ds. A vindt het belangrijk dat er regelmatig aandacht hiervoor is. Desondanks heeft hij gemerkt dat het in de catechisatie wat naar de achtergrond is geraakt en dat hij nagelaten heeft om aandacht te besteden aan hoe kom je tot goede relatievorming. De premarriage course die wordt aangeboden loopt vrij goed, elk jaar is er weer groep jongeren die zich hier voor aanmelden. Deze kerk biedt ook nog een marriage course aan maar die loopt niet goed. Misschien dat er een stigma op zit zoals dat je problemen moet hebben om het te volgen.

Ds. A heeft wel eens pastorale gesprekken waarin het thema seksualiteit naar voren komt. Vrijwel alle dingen die problemen kunnen opleveren op het gebied van seksualiteit komt hij wel eens tegen zoals misbruik en overspel. Het zijn geen thema's die op regelmatige basis terugkomen. Daarnaast gaat het dan vaak niet over seksualiteit zelf maar over de problemen er rondom heen. Ds. A is blij dat hij geen technische vragen over seksualiteit krijgt. Dat zijn vragen die meer thuis horen bij een arts of seksuoloog. In het pastoraat heeft hij door wanneer bepaalde problematieke buiten zijn vakgebied ligt. Hij is natuurlijk geen therapeut of seksuoloog. Wel geeft ds. A aan nadat ik doorvraag dat biologische feiten delen aan een pastorant nuttig zou kunnen zijn in bijvoorbeeld het normaliseren. Het expliciet over seks spreken is niet iets wat ds. A snel zou doen. Wel zou je volgens hem meer expliciet kunnen zijn over seksualiteit in de premarriage course. Ds. A vindt seks voor het huwelijk hebben niet interessant is. Hij vraagt zich wel of dat zou moeten maar volgens hem gaat het

uiteindelijk om de vraag: wie ben je in Christus? Als mensen toch andere keuzes maken is het van belang om ze te blijven helpen in hun geloofsleven. Jongeren begrijpen volgens ds. A het principe van trouw wel goed. Het is belangrijk om naar de jongeren toe niet de nadruk te leggen op de regeltjes en zo moet je gedragen, dat werkt averechts. Tenslotte kwam uit het interview nog naar voren dat kerken misschien niet mee wilden werken aan mijn eerste opzet omdat daar uit zou kunnen komen dat de werkelijkheid toch ander is dan de mooie verhalen. Ik heb ook nog gevraagd of hij weet waar zijn gemeenteleden behoefte aan hebben gerelateerd aan het thema seksualiteit, daarin kwam naar voren dat hij geen zicht heeft op de groep mensen die boven de 55 zijn.

Interview 2 met predikant B – Amstelveen

Ds. B is er achtergekomen dat het belangrijk is dat preken (over Bijbelsthema's) relevant moeten zijn er is een kloof tussen de Bijbel en de samenleving van nu. Geïnspireerd door Tim Keller wilde hij aandacht geven aan de thema's waar Jezus zelf veel over sprak. Seks en relaties is zo'n thema. Hoe vaak er gepreekt moet worden over seksualiteit blijft volgens ds. B het afwegen van alle belangrijke thema's. Voor 2012 had hij al weleens wat over seksualiteit gezegd binnen het thema relaties maar het was wel een ondergeschikt thema. In 2012 besloot ds. B echt vanuit het thema seksualiteit te gaan preken. Hij ontdekte dat lichamelijke de sleutel is. Iedereen heeft een lichaam met een fysieke en seksuele component. Seksualiteit en relaties gaan over ons allemaal, we zitten allemaal in het veld dat relaties heet. In de preken vanuit het thema seksualiteit wilde ds. B laten zien dat seks en God veel met elkaar te maken hebben. Er is een lijn van lichaam naar God. Voor ds. B was preken vanuit dit thema lastiger dan de benadering meer vanuit relaties. Het gaf hem een dubbel gevoel aan de ene kant vond hij het tof maar aan de andere kant was hij bezig met de vraag; kan ik dit wel zeggen? Hij ervoer het ook als vermoeiend omdat hij merkte dat het emoties losmaakte bij mensen. Seksualiteit is een persoonlijk onderwerp. Dat maakt het als er geen persoonlijke tint inzit al snel te theoretisch.

Ds. B heeft aantal punten van kritiek namelijk dat er in kerken een cultuur heerst van Bijbelse en burgerlijke principes hierdoor wordt bijvoorbeeld het huwelijk als ideaal gezien. Het is een eenzijdige benadering van het thema relaties en seksualiteit. Het huwelijk wordt geromantiseerd en vaak worden Bijbelteksten selectief gebruikt mede hierdoor is/was single het ondergeschoven kindje. De werkelijkheid ligt vaak anders dan wordt gepreekt. Ds. B geeft aan dat hij geluk heeft door de tijdsgeest, seksualiteit is een opener thema geworden. Hij merkt wel dat preken zijn beperkingen heeft, de vraag is wat gaan mensen doen met de boodschap. Waar liggen grenzen en hoe kun je het vorm geven om over seksualiteit door te praten. Een gemeenteproject wordt bijvoorbeeld lastig omdat je niet zomaar kunt vragen aan mensen 'ga maar met je buurman over je seksleven praten'. En de vraag is mag je echt iets over seksualiteit zeggen en mag iedereen mee praten. Dat zou betekenen dat je het ook over lichamelijke hebt en dat mensen met andere geaardheden ook mee mogen praten. Je kunt van mensen met homoseksuele gevoelens geen andere dingen verwachten dan van hetero's. Het gaat volgens ds. B om de kwaliteit van de levensvorm; hoe zit de relatie in elkaar.

Op het gebied van onderwijs biedt deze kerk in Amstelveen een premarriage course aan met een eigen aanvulling; waarom trouwen in de kerk. Ds. B hoop dat er in de huiskringen ook aandacht is relaties en seksualiteit maar beseft wel dat dit lastig is. Er is een cultuur van openheid voor nodig. Deze cultuur proberen hij en zijn medecollega's te stimuleren. Een klimaat dat mensen voor elkaar zorgen. Ds. B vertelt dat hij een redelijke antenne heeft om te zien wat er leeft onder zijn gemeenteleden. Dit komt voornamelijk doordat hij gesprekken aangaat. Hij beseft ook dat zijn preken niet voor iedereen op dat moment een issue is, daarom heeft hij de preken van 2012 op papier gezet zodat mensen het op een later moment terug kunnen lezen als zij daar opdat moment behoefte aan hebben. Een idee om de behoefte te ontdekken van gemeenteleden op het thema seksualiteit zou kunnen door met aantal mensen te gaan brainstormen over dit thema. Ds. B heeft

een droom met dit thema namelijk dat seks en God zo met elkaar verbonden kunnen worden dat het een relevant thema wordt voor iedereen, ook voor niet-christenen.

In het pastoraat heeft ds. B gesprekken waarin het thema seksualiteit naar voren komt. Hij vindt dit thema niet lastiger dan andere thema's binnen het pastoraat. Het is wel belangrijk volgens hem om te beseffen wat je taak als predikant is. In een pastoraal gesprek is het van belang om het verhaal van de mensen te verbinden met het verhaal van God. Bewust zijn en het bewaken van je eigen grenzen is essentieel volgens ds. B. Je bent geen therapeut of seksuoloog. Als predikant heb je van één ding verstand namelijk van God. Omdat seksualiteit een belast en gevoelig onderwerp is het nog belangrijker om bewust te zijn van grenzen. Seksualiteit doet iets met je. Daarom gebeuren er dingen als seksueel misbruik in pastorale relaties. Projectie door pastoranten op predikanten komt voor. Ds. B zorgt er zelf voor dat bij bepaalde gesprekken een collega in de buurt is en hij behoudt altijd het recht om nee te zeggen voor een gesprek. Daarnaast is het volgens hem belangrijk om eerlijk te zijn voor je geweten. Ook predikanten hebben te maken met verleidingen. Er is tegenwoordig strenge tucht maar weinig toerusting. Predikanten mogen na hun opleiding gelijk aan de slag gaan. Er is geen standaard vorm voor coaching.

Interview 4 met oudste C – Hardinxveld-Giessendam

In de kerk van oudste C gingen meer stellen samenwonen (en later wilden trouwen) dit was voor hem de aanleiding om een keer nadrukkelijk te preken over relaties en seksualiteit. Hij heeft dit niet als moeilijk ervaren. Het was volgens hem een boeiend onderwerp en doordat hij er vrijveel om heen heeft gelezen vond hij het mooi om er zo in te kunnen verdiepen. Oudste C vond het belangrijk om Gods motieven en waarden te laten zien. In zijn preek gaf hij aandacht waarom seksualiteit binnen het huwelijk hoort. Het past volgens hem totaal bij het karakter van God. Oudste C haalt aantal punten aan als pleidooi voor seks binnen het huwelijk: Genesis 2; essentie van toewijding; publieke element van trouwen met getuige erbij; seksualiteit bevestigt het huwelijk en niet andersom. Het is belangrijk om met jongeren in gesprek te gaan die toch een andere keuze maken. De vraag te stellen waarom zij die keuze maken. Jongeren die andere keuzes maken geven vaak als beweegredenen op: iedereen doet het; we zijn toch al getrouwd voor God; en we moeten eerst kijken of we bij elkaar passen. Door de tijdgeest, media verbaast het oudste C niet al ligt er meer een mentale en psychische druk op de jongeren. Jongeren die wachten met seks tot het huwelijk worden vaak als ouderwets beschouwd. Als men in gesprek gaat met jongeren is het belangrijk om niet met het vingertje te wijzen. Maar met een positieve en warme houding Gods principes uitleggen en daarin jongeren de ruimte geven omdat zelf te kunnen ontdekken. In zijn omgeving hoort hij als reactie op de preek dat jongeren zelf het ook belangrijk vinden om aan deze principes te houden. Tegelijkertijd wil oudste C niet naïef zijn, misschien gebeurt er meer in de gemeente waar we bewust van zijn. Een droom van oudste C is dat echtparen voorbeeldfiguren kunnen zijn voor de jongeren waarin ze samen met elkaar in gesprek kunnen gaan. Dat gemeenteleden eerlijk, open en zich kwetsbaar durven op te stellen.

In het onderwijs komt met voornamelijk het thema seksualiteit aanbod voor de jongeren. In aantal jeugdwerk activiteiten zoals jongerenavonden komt het thema zo nu en dan aanbod. Er is een huwelijkskursus maar dat ligt momenteel even stil doordat er gezocht wordt naar een echtpaar die het kan leiden. Deze kerk biedt het programma van Celebrate Recovery aan. Dit is een pastoraal zelfhulp programma. Via onderwijs en gesprekken in groepen en een persoonlijke coach kunnen mensen werken aan bepaalde problemen. Het thema seksualiteit komt hierin ook naar voren. Het is volgens oudste C een laagdrempelige manier om over dit soort zaken te spreken. Oudste C hoopt dat er in de huiskringen ruimte is om het thema seksualiteit te kunnen bespreken. Hij hoopt dat er steeds meer een sfeer komt van openheid en dat mensen voor elkaar zorgen. Dit klimaat probeert hij met de andere oudste te stimuleren. Huiskringen zijn het DNA van de gemeente; de plek waar iedereen gekend is en waar de basis pastoraat plaats vindt.

De frequentie dat seksualiteit besproken moet worden is volgens oudste C voor de jongeren minstens één keer per jaar. Je moet het thema bekijken in totaal plaatje van alle thema's waar over gepreekt moet worden dus in de dienst is niet altijd de plek. Voor jongeren is het wel belangrijk dat het minimaal één keer per jaar op één of andere manier aandacht voor is. Voor volwassenen moet je dit thema in nog breder perspectief trekken namelijk het praktisch omgaan met elkaar. Maar daarvoor is niet elke setting geschikt. Onderwijs is niet altijd vanuit de kerk nodig. Mensen kunnen zelf een boek lezen of naar een conferentie gaan. Wat een kerk aanbiedt aan activiteiten (en onderwerpen) ligt heel erg aan de grote van de gemeente. Zo kan oudste C het goed voorstellen dat als er veel vraag naar is dat kerken een cursus aanbieden over groeien in intimiteit of dat er een speciale huiskring komt om over dit soort thema's te praten. Een idee van oudste C is om te inventariseren wat de behoefte is van gemeenteleden door in gesprek te gaan met willekeurige gemeenteleden van verschillende leeftijden.

Interview 4 met predikant D - Utrecht

Aantal jaar geleden heeft de kerk van ds. D in Utrecht besloten dat relaties en seksualiteit in een hoog plan moet staan in de kerk. Deze vrij jonge kerk bestaat grotendeels uit mensen tussen de 20 en 45 jaar. Dit jaar en twee jaar geleden hebben ze een maand over seksualiteit gehouden. In de jaren dat dit niet gebeurd is preekt ds. D minimaal één keer per jaar over relaties en seksualiteit. Hij ervaart dit niet als lastig. Seks is voor hem een onderwerp net zoals over eten praten. Het is een essentieel deel van het leven. In de preken benadert hij alle facetten van het huwelijk. Hierbij is ds. D niet schuw om onderwerpen te ontlopen. Ze geven adviezen en tips tot in de slaapkamer. In de maand februari wordt er naast elke week een preek over relaties en seksualiteit dagelijks een mail gestuurd met daarin een challenge. Bijvoorbeeld dat partners naar elkaar een romantisch gedicht moeten schrijven. Op deze praktische manier hopen ze mensen er bij te betrekken zodat relaties op een hoger niveau komen. Volgens ds. D gebeurt het vaak in relaties dat mensen elkaar op een gegeven moment niet meer vertrouwen en ruzie hebben om allerlei dingen. Het beeld dat ds. D wil meegeven aan mensen over seksualiteit is dat het een essentieel deel is van het leven dat bedoeld is voor mensen die bedoeld zijn voor elkaar. Huwelijken waarbij God betrokken is kunnen de meest erotische en spannende huwelijken zijn. Seks is het fundament onder een goed huwelijk. Het is communicatie op zielsniveau het is daarom van belang dat het van goed en hoog niveau is. Seks is niet bedoeld als een toiletbezoek of waarin je eigenlijk dingen tegen je wil in doet of gerommel onder de lakens. Er is volgens ds. D kennis gebrek in Nederland over goede huwelijken. Daarom is het volgens hem van belang om goed onderwijs hierover te geven vanuit de Bijbel. God heeft namelijk op heel hoog niveau advies gegeven over huwelijken en seksualiteit. Volgens ds. D heeft het ook nog een dubbel effect. Mensen die een gelukkige relatie hebben kunnen Christus beter uitstralen.

Ds. D benoemt twee onderwijs activiteiten waarin seksualiteit wordt besproken. De huwelijks cursus en de connectgroepen. In de huwelijks cursus gebruiken ze het materiaal van de premarriage course en daarbij hebben ze een eigen aanvulling gemaakt die het wat spannender maakt. Er wordt explicieter over seks gepraat, bijna plat. Bijvoorbeeld over wat vinden mannen en vrouwen fijn. In de connectgroepen wordt ook over seksualiteit gepraat. In de connectgroep waar de ds. D bij betrokken is wordt openlijk over pornografie gesproken. Het is de bedoeling binnen de connectgroepen dat er ruimte is om je eigen verhaal vertellen en dat mensen elkaar helpen en voor elkaar bidden. Er heerst een bepaalde cultuur van openheid waardoor er openlijk over het thema seksualiteit gesproken kan worden. Doordat deze kerk nog een vrij jonge kerk is hebben ze zelf een standaard kunnen bepalen. Openheid en niet veroordelen is hierin erg belangrijk. Deze cultuur kan er alleen zijn in andere kerken als de dominee het ziet zitten en het duurt vrij lang om zo'n cultuur te creëren. Ds. D ziet in andere kerken dat seksualiteit nog steeds een taboe is waarschijnlijk vanwege de calvinistische invalshoek. Ds. D vindt het erg belangrijk dat kerken aandacht aan dit onderwerp besteden en zegt dat kerken die seksualiteit niet bespreken geen toekomst meer hebben omdat het zo'n elementair deel is van

het leven. Als kerk ben je er om voor elkaar te zorgen en elkaar te voeden, dit voeden bestaat dus ook uit elementaire delen als seksualiteit.

Ds. D heeft regelmatig pastorale gesprekken waarin het thema seksualiteit naar voren komt. Regelmatig bezoekt hij zijn mannenleiders en vraagt dan op de man af hoe het met zijn seksleven gaat. In pastorale gesprekken met andere mensen vindt hij het belangrijk dat mensen niet om het verhaal heen draaien. Daarnaast wil hij in twee, drie gesprekken tips en adviezen geven, als dat niet voldoende is verwijst hij deze mensen door bijvoorbeeld naar een bevriende therapeut. Wel blijft de gemeente er voor het geestelijke deel zoals discipelschap, het gebedsgebeuren, bemoedigen en een veilige haven bieden. Ook begeleid ds. D mensen die in scheiding liggen. Het is volgens hem erg belangrijk deze mensen niet te veroordelen het is namelijk iets tussen hen en god. Hij is geen promotor van scheiden, hij zal altijd vragen aan mensen of ze het nog een kans kunnen geven. Als advies aan andere kerken geeft hij mee dat kerken na moeten denken over een visie en het bespreken in de kerkenraad. Als predikant is het belangrijk om er open over te zijn dit kan bijvoorbeeld door iets te publiceren in het kerkblad of een twitter bericht met daarin een berichtje waarin je als predikant laat zien dat je ook hormonen hebt. Als seksualiteit niet lukt om te bespreken binnen een zondagse dienst adviseert ds. D om het dan wel te laten bespreken in de huiskringen. Ds. D heeft de droom dat er een positief en goed geluid uit gaat van kerken over het huwelijk en seksualiteit. Dat niet langer alleen maar geluid uit de media komt.

Interview 5 met Lienke Hoek – Being Real

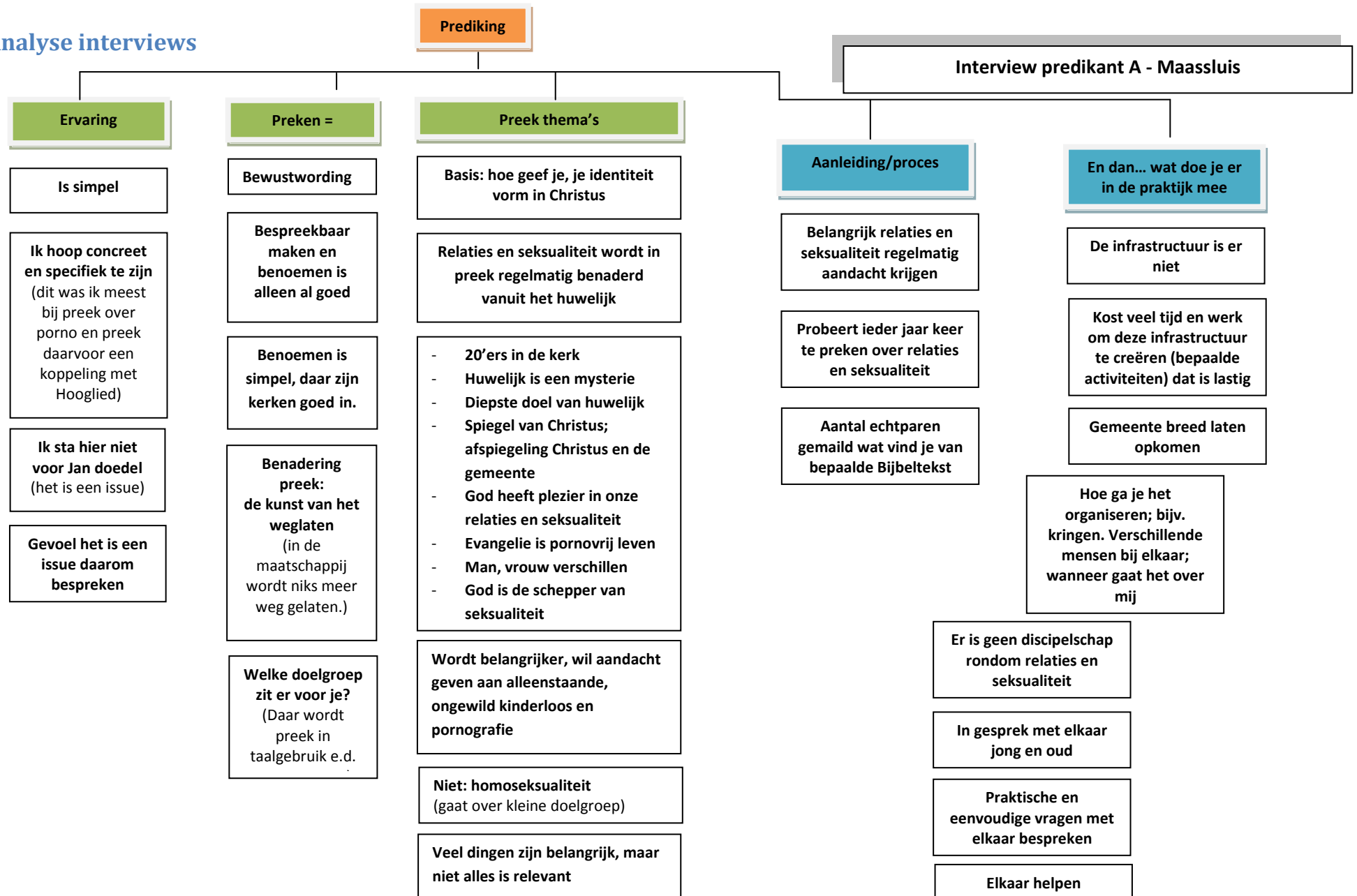
Lienke Hoek is leider bij de organisatie Being Real. Being Real verzorgd workshops voor jongeren waarin voorlichting wordt gegeven over seksualiteit en jongeren leren over hun eigen seksualiteit te praten. Being Real is ontstaan doordat bij een christelijke studentenvereniging aantal meiden zwanger raakten (zonder vaste relatie). Aantal oudere leden vonden dat hier iets mee gedaan moest worden. Er is daar toen iemand voor gevraagd en die persoon kwam op het idee om eerst een enquête te doen om een beter beeld te krijgen wat er leeft onder de studenten. Via, via werden ze steeds vaker gevraagd waardoor ze besloten een naam te bedenken en een website te maken. Inmiddels hebben ze mede door de workshops data van ongeveer 1500 studenten. Het doel is om jongeren bewust na te laten denken over hun eigen seksualiteit zodat ze eigen keuzes kunnen maken. Openheid en een niet veroordelende houding zijn hierin een belangrijke factor. De workshop begint met een praatje waarin onder andere de wetenschap er bij wordt gehaald. Ze willen niet met Bijbelteksten gaan smijten maar het thema ook belichten rondom zaken als wat doet seks met de hersenen. Vervolgens en na aanleiding van de cijfers die Being Real bekend maakt van de groep zelf gaan de studenten uiteen in kleine groepjes. Being Real vindt het belangrijk om zelf ook eerlijk te zijn over hun ervaringen op seksueel gebied. Steeds vaker wordt Being Real door kerken benaderd. Lienke vermoedt dat kerken niet zo goed weten hoe om moeten gaan met hun jongeren. Daarnaast is er een generatie kloof, vaak hebben de generatie boven ons niet geleerd om over seksualiteit te praten en misschien hebben ze daar nog geen eens behoefte aangehad. Aangezien zij er in gespecialiseerd zijn en kerken niet overal een specialisme in kunnen hebben is het logisch dat zij steeds vaker gevraagd worden. Lienke heeft aantal punten van kritiek op kerken. Ze zegt dat kerken geen nadruk moeten leggen op dit mag niet maar juist op wat mag wel. Ze merkt ook op dat kerken vaak niks meer van zich laten horen als stellen getrouwd zijn. Hierover zou ze wel eens een boek willen schrijven van 'help nu mag het'. De kerk benadert het huwelijk als ideaal, maar als je getrouwd bent ben je niet in eens veel leuker. In een relatie neem je beide bagage mee. Als single zijnde is het belangrijk om eerst aan jezelf te werken. Lienke vindt het belangrijk dat kerken aandacht geven aan het thema seksualiteit. Wie zou het anders moeten doen? Scholen kunnen wel voorlichting geven maar niet iedereen gaat naar een christelijke school ze vraagt zich of welke normen en waarden jongeren daar vanuit meekrijgen. Jongeren willen weten waarom seks voor het huwelijk niet mag en hebben eerlijke en open voorbeeldfiguren nodig. Lienke geeft aan kerken het advies om seksualiteit

te bespreken en het niet te negeren. Vooral als leider van de kerk is het belangrijk om open te zijn. Positieve ervaringen delen maar ook je zwakkere kanten laten zien kan hierin behulpzaam zijn.

Interview 6 met professionals Hanna van Ommen-Dijk en Marije Ziedses des Plantes-Wilkcke - GroeJmee

Hanna en Marije merkten aantal jaar geleden toen hun kerk iemand had ingehuurd voor een ouderavond dat er binnen de kerk voldoende mensen zijn die over kennis beschikken om zelf een ouderavond vorm te geven. Uiteindelijk is het zo gelopen dat ze besloten om het professioneel aan te gaan pakken. Tijdens de ouderavond presenteren ze eerst de resultaten van het onderzoek. Vervolgens geven ze kennis over de seksuele opvoeding aan de hand wat er uit het onderzoek gekomen is waar er behoefte aan is. Tenslotte gaat men in groepjes uit elkaar om het thema verder te bespreken. Veel ouders hebben vragen over wanneer begin je met het bespreekbaar maken van seksualiteit en hoe pak je dat aan, dit soort kennis delen Hanna en Marije. Tot nu toe hebben ze nog vrij weinig data maar het bevestigt wel dat het goed is wat ze doen; ouders beginnen relatief laat. Seksuele opvoeding is erg belangrijk, de wereld zit anders in elkaar dan twintig, dertig jaar geleden. Door op tijd en open in gesprek te gaan met je kind zal het kind later seksueel actief worden, minder promiscue en kunnen deze kinderen vaker beter hun eigen grenzen bepalen. Volgens Hanna en Marije begint seksuele opvoeding al vanaf de geboorte. Door te knuffelen geef je al een boodschap mee aan je kind; je hebt een lichaam en je mag aanrakingen fijn vinden. Er is steeds meer openheid gekomen in de afgelopen jaren maar er is nog steeds een taboe en schaamte rondom het thema seksualiteit. Seks is ook een beladen en intiem onderwerp er wordt ook niet gevraagd om heel je seks leven op straat te gooien. Hanna en Marije kunnen het goed voorstellen dat seks bespreken met je kind lastiger is als je negatieve ervaringen hebt of als je er al niet met je eigen partner over kunt praten. Deze tijd is niet gemakkelijk wat betreft de media en pornografie. Door het internet is pornografie erg toegankelijk. Het is belangrijk om als ouders bewust te zijn dat je kinderen hiermee in aanraking kunnen komen en dat je het niet (volledig) kunt voorkomen. Als een plaatje op een telefoon staat van een kind gaat dat vanzelf de klas rond. Het is belangrijk om open in gesprek te gaan met je kind een filter nemen is geen excuus om niet met je kind te praten. Hanna en Marije benadrukken dat je op tijd moet praten met je kind na het twaalfde levensjaar is echt te laat, dan is het kind niet meer ontvankelijk en heeft hij of zij waarschijnlijk al van alles via andere wegen gehoord. Verder is belangrijk om te beseffen dat kinderen onthouden waar ze klaar voor zijn. Blijven herhalen is belangrijk, het gaat niet om één gesprekje. Daarnaast is het belangrijk dat thuis een veilige plek is waar kinderen hun verhaal kwijt kunnen. De kerk is een plaats van gelovigen waar mensen voor elkaar moeten zorgen. Een toerustingorgaan voor alle gebieden van het geloofsleven hierbij hoort dus ook opvoeding en seksuele opvoeding. De kerk kan een veilige plaats zijn waar in je open kunt praten over seksualiteit en waarin je na kunt denken en een mening kunt vormen over dit soort onderwerpen. Gesprekken over seksualiteit moet je eigenlijk inbouwen in een programma met een duidelijke thema en doelgroep. Bij GroeJmee is dit gesprek ingebouwd in de seksuele opvoeding, het is een duidelijke doelgroep. In de kerk van Hanna en Marije merkten zij na aanleiding van een preek over seksualiteit dat er behoefte is aan gespreksgroepjes, al is dit in praktijk lastig te vormen. Zo was er bij hun in de kerk een startersgroep voor pasgetrouwde stellen waarin het thema seksualiteit één keer per jaar ook naar voren kwam. Om dit vast te blijven houden is lastig. De kerk moet tegelijkertijd geen hoge doelen stellen. Seksualiteit is belangrijk maar niet het belangrijkste, er zijn talloze belangrijke onderwerpen. Maar het moet niet enige onderwerp zijn dat niet besproken wordt. Kerken moeten zelf overtuigd raken dat ze het thema seksualiteit niet kunnen negeren en hun ogen niet kunnen sluiten voor de buiten wereld.

Analyse interviews

Pastoraat

Basis: hoe zitten mensen in elkaar. Veel problemen rondom identiteit

Af en toe in aanraking met allerlei thema's rondom seksualiteit: misbruik, overspel, geen seks, prostitutie

Gaat vaak om de problemen rondom. Niet seksualiteit op zich

Biologische, seksuologische feiten kunnen normaliseren, soms kan het handig zijn om dit soort informatie te geven.

Pornoverslaving: hoe kom je er vanaf?

Heb je geprobeerd er vanaf te komen, met wie heb je er over gepraat

Grenzen van predikant
Geen seksuoloog
Geen therapeut
Doorverwijzen naar bijv. huisarts

Blij dat hij geen technische vragen krijgt

Onderwijs

Jeugdwerk
Catechisatie
Proberen ook regelmatig aandacht.

Is wel beetje in verslopping gekomen

Nagelaten: hoe kom je tot goede relatie vorming

Marriage course

Loopt goed

Zou explicieter mogen bijvoorbeeld uitleg van bepaalde functies seksualiteit

Pre-marriage course; love affair.

Loopt minder goed, misschien dat er een stigma opligt.

Overig

Intern onderzoek: kan betekenen dat aan licht komt dat in praktijk het anders in elkaar zit.

Behoeftedoelgroep 55+ onbekend

Beeld seksualiteit

Seksualiteit niet loskoppelen van relaties

Sensitief, beladen onderwerp; voorzicht met eigen verhalen te laten vertellen door gemeenteleden

Er is een mooie functie van schaamte

Mysterie tussen man en vrouw

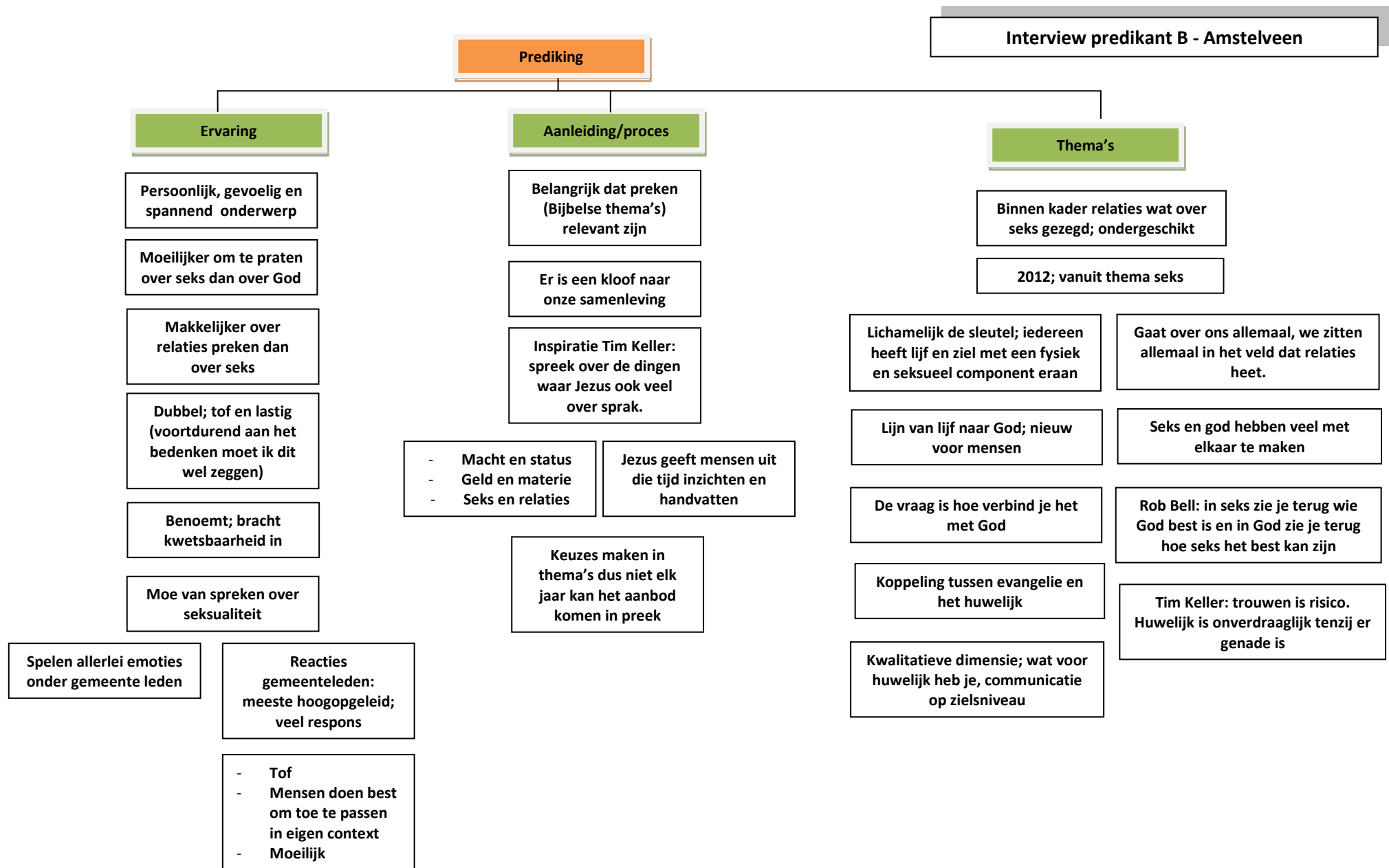
Seks in het huwelijk dat er humor, veiligheid, vertrouwdeheid is

Seks voor het huwelijk is niet interessant

Jongeren begrijpen trouw zijn wel

Niet kant benadrukken zo moet je gedragen en allerlei regeltjes

Maken jongeren toch andere keuze is belangrijk om ze verder te helpen in het geloof

Onderwijs

Premarriage course +
eigen cursus waarom
trouwen in de kerk

Huiskring (wordt
hopelijk iets mee
gedaan)

Huiskring lastig

Klimaat scheppen; voor
elkaar zorgen

Punten van kritiek

Preken heeft zijn
beperkingen

Zonder persoonlijke
tint over seksualiteit
wordt het snel te
theoretisch: maakt het
lastig

Kerken: cultuur van
Bijbels en burgerlijke
principes

Kerken: ligt te grote
nadruk op seksualiteit
en het huwelijk;
eenzijdig

Selectief in
Bijbelteksten

Kerken: huwelijk wordt
geromantiseerd

Werkelijkheid ligt
anders

Ondergeschoven
kindje: single zijn

Seksualiteit bespreken

Tijdsgeest zit mee

Gaat erom wat ga je met
de boodschap doen?

Waar liggen grenzen, hoe
geef je het vorm?

Gemeenteproject lastig;
kunt niet zomaar zeggen
praat met je buurman
over je seksleven.

Mag je echt wat zeggen
over seksualiteit?

Klimaat creëren waarin
iedereen mee kan praten

Ontkom je niet aan
lichamelijkheid

Gaat om kwaliteit van
een levensvorm

Je kan van homo's geen
andere dingen
verwachten

Ook mensen met
homoseksuele gevoelens

Behoeften

Redelijke antenne wat
mensen willen

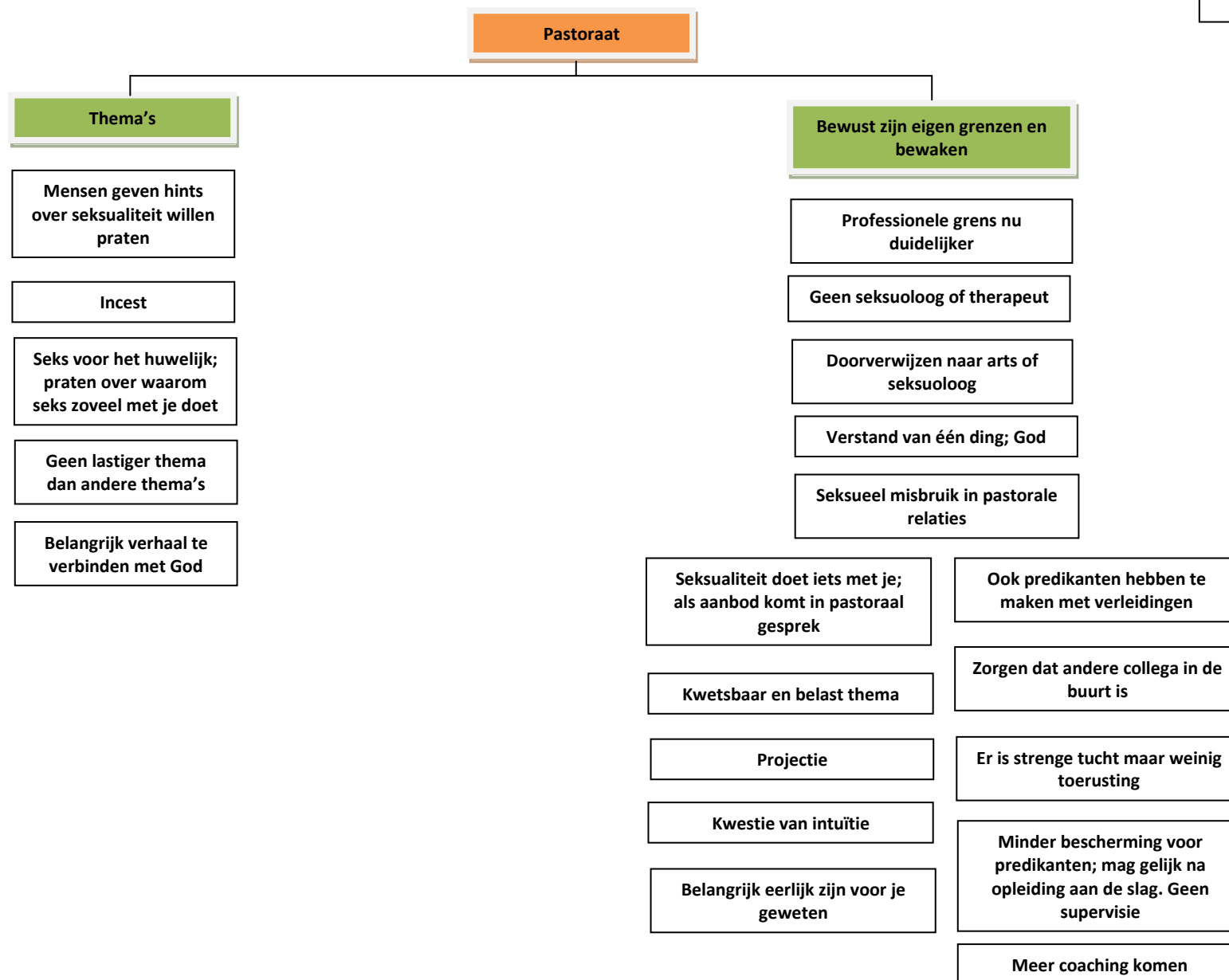
Gaat in gesprek met
gemeenteleden

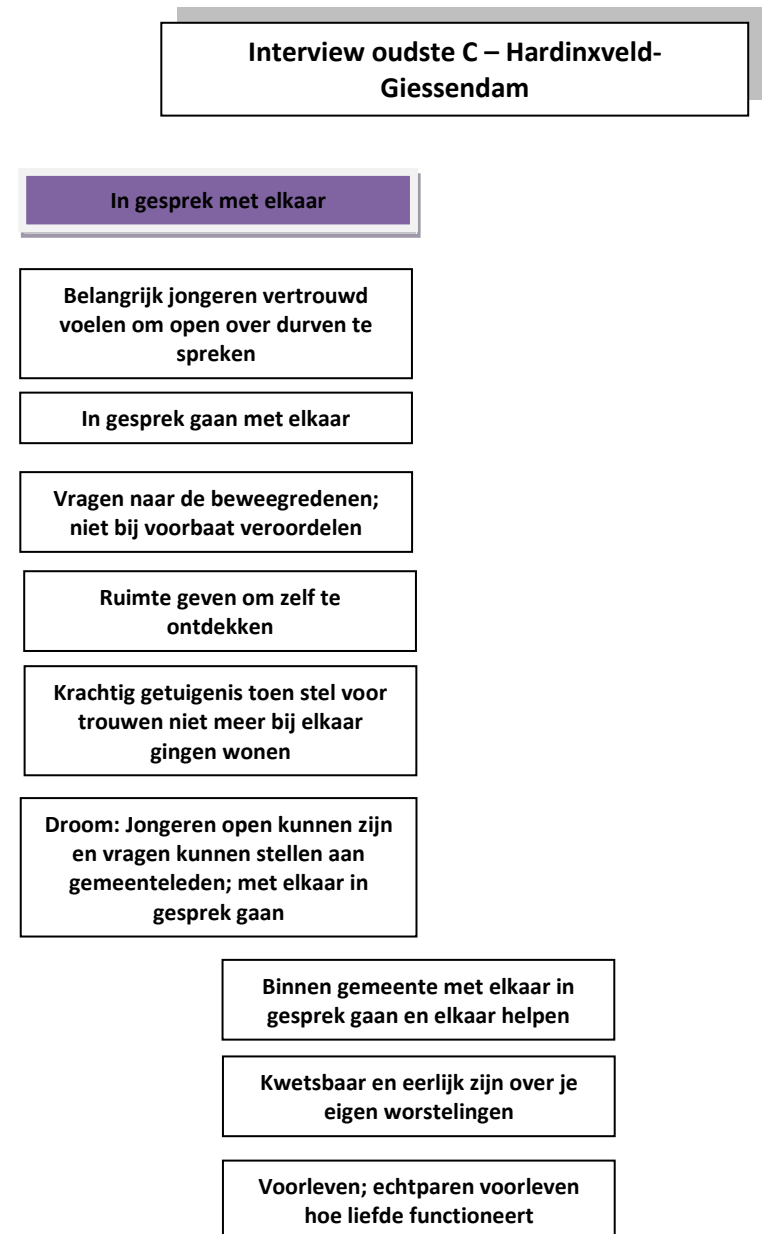
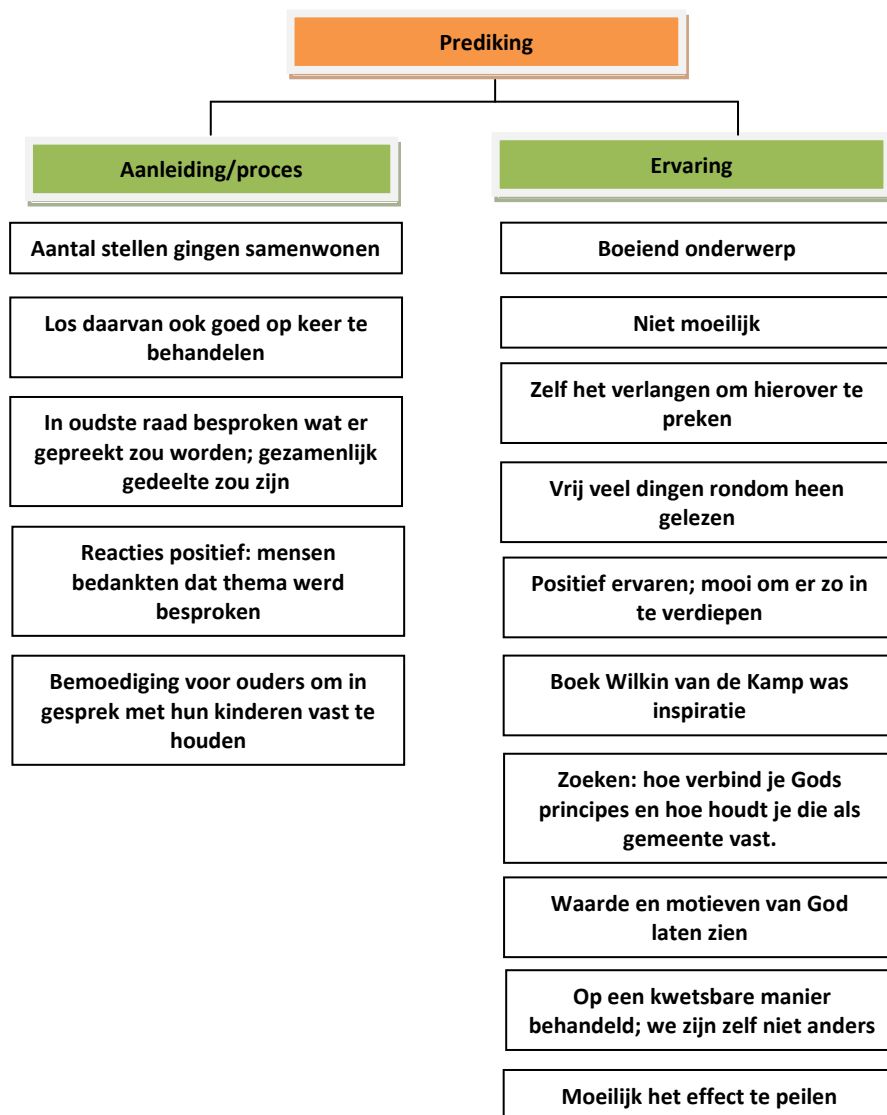
Niet altijd een
brandend issue.
Daarom preek op
papier; mensen later
nog keer naar kijken

Kerk die goed doet,
nieuwe mensen trekt:
heeft weinig standaard

Brainstormen met
gemeenteleden: wat
moet er naar voren
komen

Droom: voor iedereen
relevant thema is; Seks
en God zo met elkaar
verbinden verhaal ook
voor niet christenen
interessant is

Pleidooi geen seks voor het huwelijk

Genesis 2, proces dat doorlopen moet worden:

- Man zal zijn vader en moeder verlaten
- Zal zijn vrouw aanhangen
- En zullen tot één vlees zijn

Belangrijk element van trouwen; elkaar publieke trouw beloven in aanwezigheid van getuigen

Geborgenheid dat verbond niet verbroken wordt

Essentie toewijding is belangrijk

Huwelijk beeld relatie tussen Jezus en de gemeente

Punt van trouw is ondergeschikt aan seksualiteit

Seksualiteit bevestigt huwelijk niet andersom

Het is stukje bekroning

Het past bij Gods karakter

Discipline, wachten is belangrijk karakter wat je kunt leren

Jongeren die andere keuzes maken

Aantal stellen blijven ondanks preek samenwonen; denken dat God het wel goed vind

Argumenten voor seks voor het huwelijk/samenwonen

Voor God zijn we al getrouwd

Iedereen doet het

Kijken of we bij elkaar passen

Mentale en psychische druk op jongeren

Door tijdsgeest, media openlijker over seks gesproken; wachten met seks wordt als ouderwets gezien

Als het niet overkomt zijn we niet instaat om Gods hart over te brengen

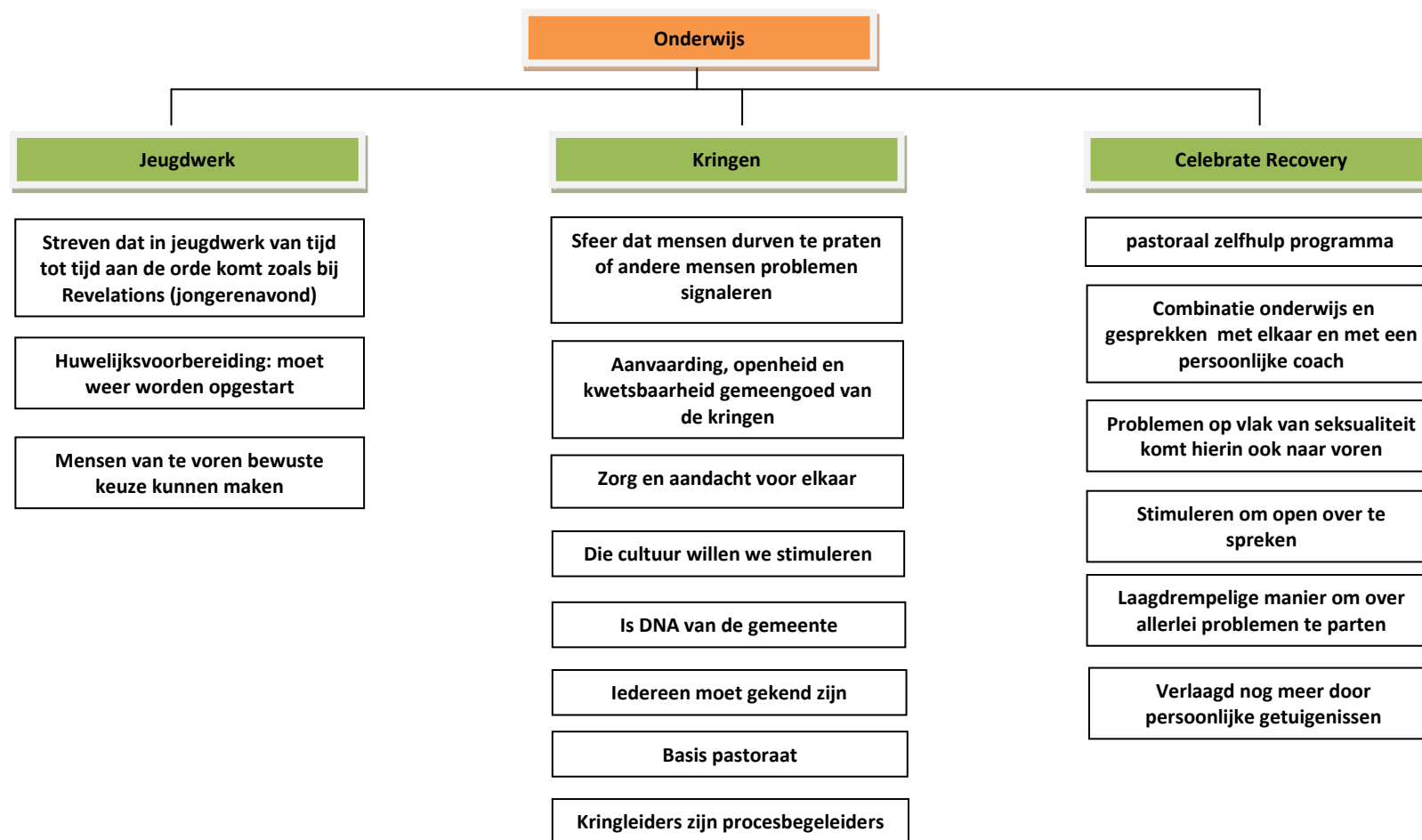
Willen niet met opgeheven vingertje regels opleggen

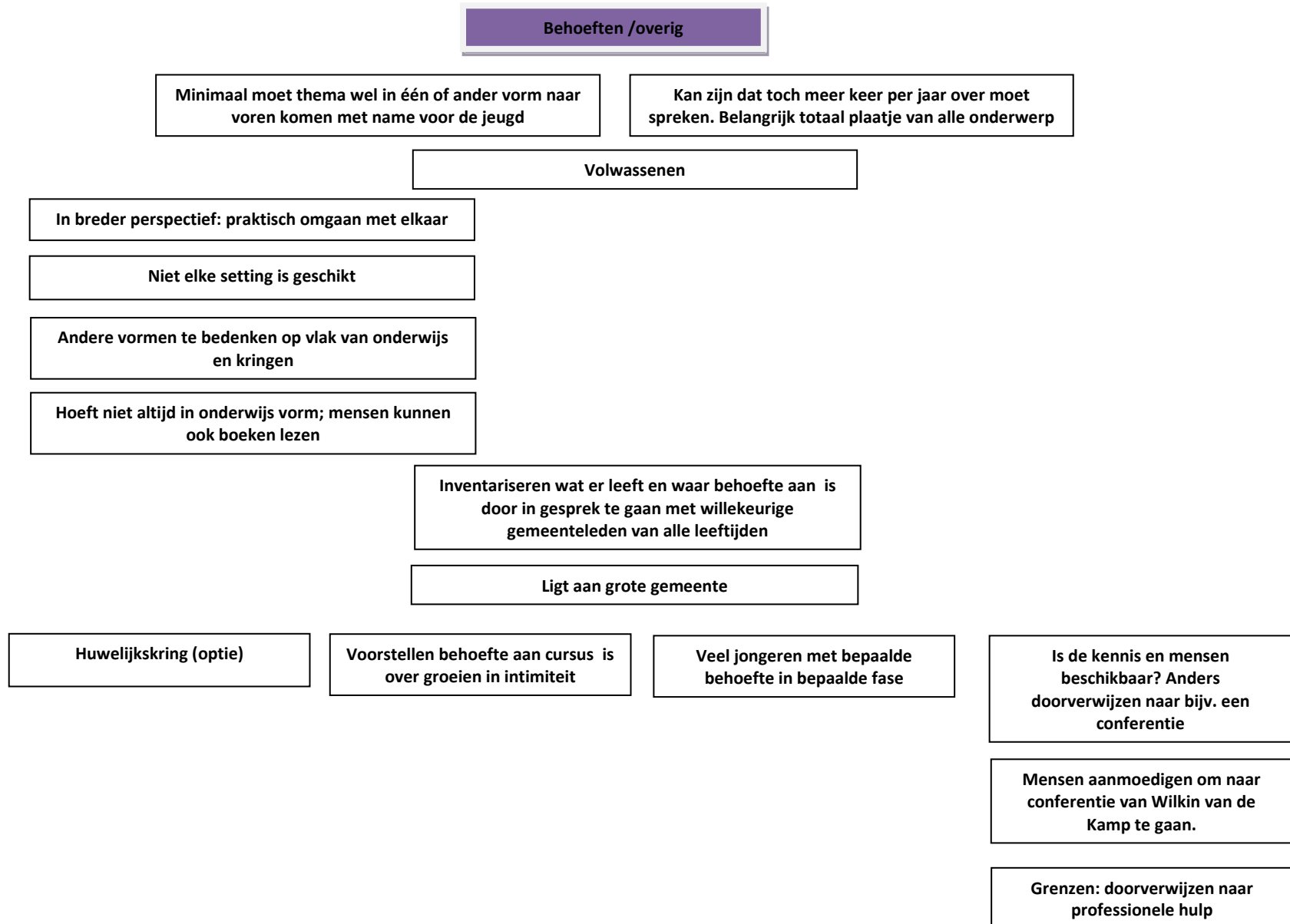
Gebeurt misschien meer dan wij bewust zijn

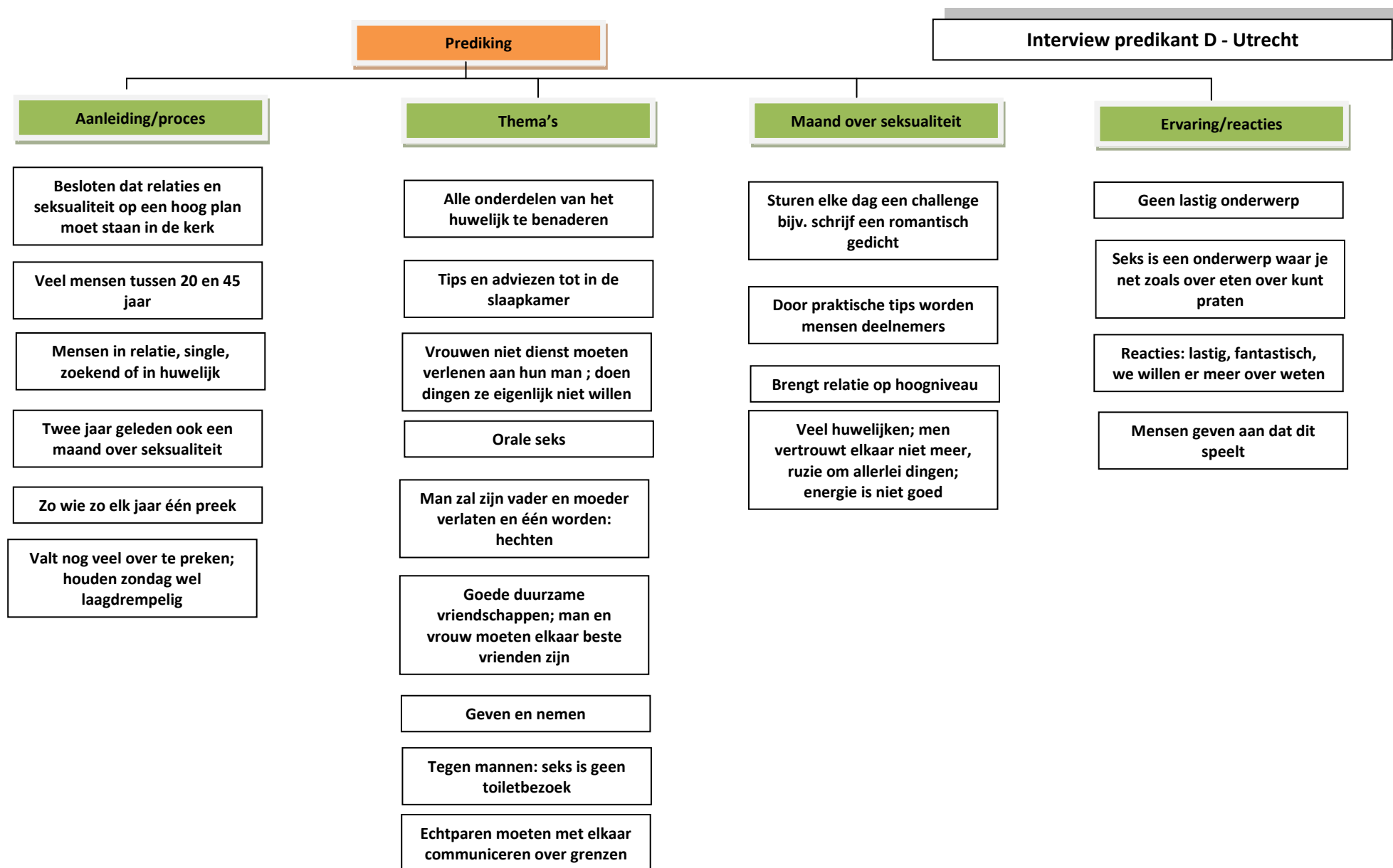
Wil ook niet naïef zijn dat in de gemeente niet speelt.

Je zou meer tegen over moeten stellen maar wat?

Op positieve en warme manier uitleggen van Gods bedoeling

Beeld seksualiteit

Seks =

Essentieel deel van het leven

Seks bedoeld voor mensen die voor elkaar bedoeld zijn

Huwelijk met God is meest erotische en spannende huwelijk

Seks is fundament onder goed huwelijk

Goede vrijpartij zorgt ervoor dat man en vrouw zich bevestigd voelen

Communicatie op zielsniveau

Niet iets dat even moet gebeuren

Niet bedoeld als onhandig gerommel onder de lakens

Overig seks

We krijgen informatie door de media

Bekende Nederlanders wisselen om de zoveel jaar hun partner om

Er is kennis gebrek over goede huwelijken

God heeft op heel hoog niveau advies over relaties en seksualiteit

In de Bijbel mooie outline voor het huwelijk

Iedereen heeft met seksualiteit te maken

Christenen moeten een visie hebben voor je relatie

Weten wat je van elkaar seksueel kunt verwachten

datgene wat je doet aan intimiteit op goed en hoog niveau is

Mensen met gelukkig relaties kunnen Christus beter uitdragen

Onderwijs

Huwelijksvoorbereidingscursus

Gebruiken onderwijs van marriage course met eigen aanvulling

Benoem alles van het huwelijk, bijna plat hoe het zit

Wat vinden mannen en vrouwen fijn

Je ouders echt loslaten

Beleid elkander de zonde

Hoe ga je om als je geen maagd meer bent

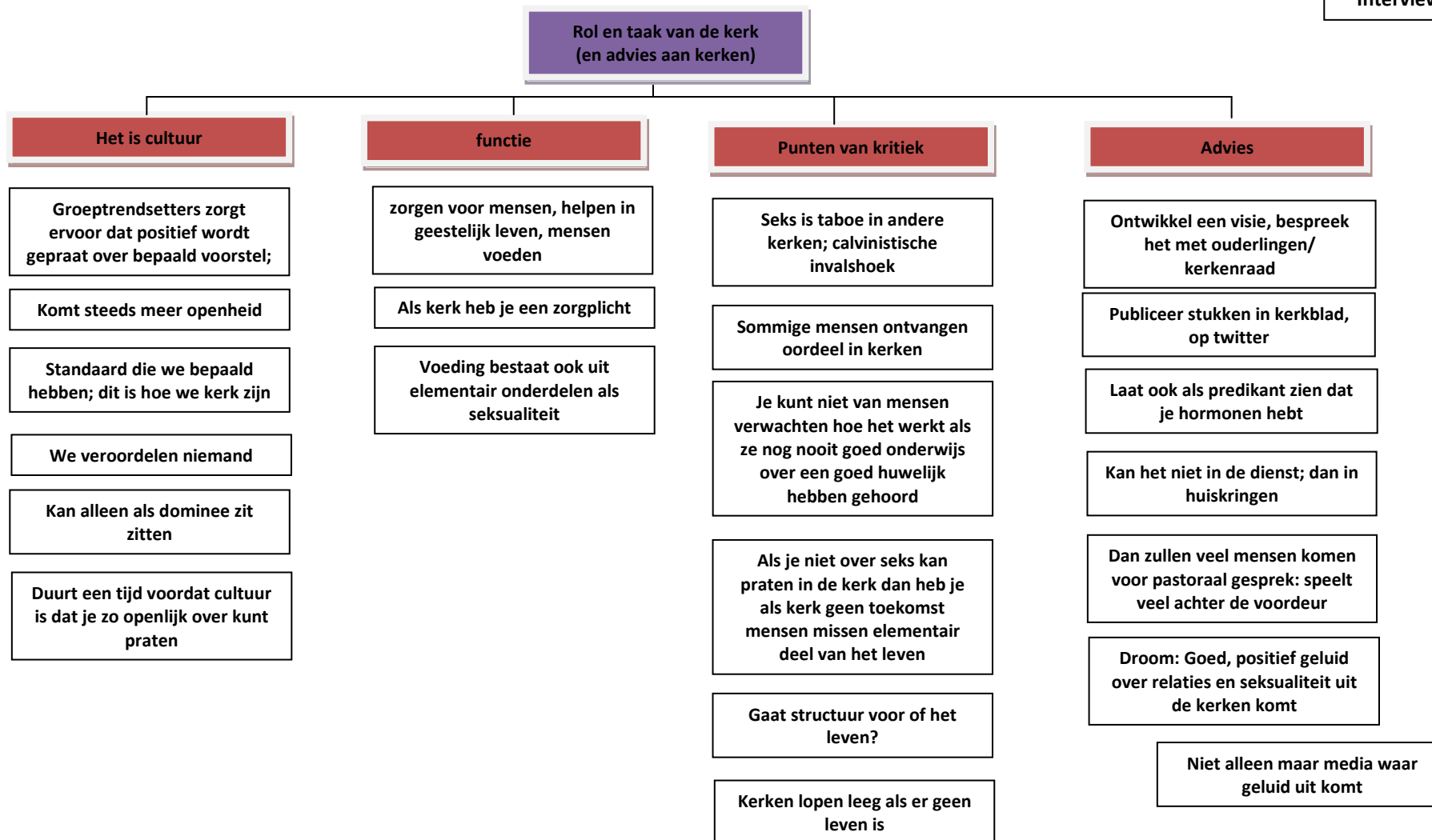
Goede communicatie

In connectgroepen wordt er over gesproken

In zijn team openlijk over pornografie gesproken

Vraagt aan zijn mannenleiders; hoe is het met je seksleven

Waar loop je tegen aan, kunnen we iets voor je doen, voor je bidden?

Pastoraat

Interview 4

Regelmatig gesprekken over seksualiteit

Heeft regelmatig gesprekken met leidersteam wat speelt zich af in connect groepen

Coachen mensen intensief die willen gaan scheiden

Als mensen eromheen draaien; laten we het benoemen zoals het is

Huwelijkstherapeut training geven aan leidersteam (over verbinding en relaties)

Geen promotor van scheiden; gelooft in goede huwelijken

Twee, drie gesprekken met tips en adviezen

Geven altijd advies nog een kans te geven

Meer gesprekken nodig; doorverwijzen naar bevriende therapeut

Het is iets tussen mensen en God

Wij doen het geestelijk deel

Bemoedigen, veilige haven bieden

Discipelschap

gebedsgebeuren

Ontstaan organisatie Proces

Aantal studenten raakte zwanger bij een studentenvereniging
Oudere leden: daar moet iets mee gedaan worden
Om beeld te krijgen; enquête
Op gegeven moment als gespreksleider gevraagd
Via, via steeds vaker gevraagd; naam bedacht en website gemaakt
Doelgroep: studentenverenigingen
Aantal aanvragen voor jeugdgroepen kerk
Enquête uitgedroogd tot onderzoeksdata van ongeveer 1500 christelijke studenten
Uitgroeien; meer gespreksleiders; zij zelf niet meer alles hoeven te doen

Doel - benadering

Bewust zijn
Openheid
Na afloop; accountability; zorgen voor elkaar
Niet veroordelend principe
Praktische handvatten geven
Leren bewuste keuzes te maken
Jongeren eigen grenzen laten bepalen in het 'grijze gebied' en daar van te voren over leren nadenken
Seks is wel iets moois is waar zelf over na kunt denken

Reacties

Praten te weinig over God
Vragen; waarom heb je bepaalde dingen gedaan
Vragen: ben je getrouwd als je seks hebt gehad
Krijgen weinig info van zowel de kerk als van de ouders
Ervaringen en wetenschap vinden studenten interessant

Interview 5 – Being Real

De workshop

Eerst een praatje vervolgens in gesprek met elkaar
Halen de wetenschap erbij
Wat doet seks met je hersenen Bijv. dopamine
Verschil man, vrouw
Waarom heeft God regels; niet perse over seksualiteit en regels ook niet benoemen
Pornografie en zelfbevrediging
Leiders open wat ze zelf hebben gedaan
Smijten liever niet met Bijbelteksten
In gesprek over eigen ervaringen
Vanuit cijfers van de groep gesprek aanknopen
Vaak gaan gesprekken over de meiden die al relatie hebben
Hoe ga je als single mee om

Waarom worden zij gevraagd	Kerken - behoefte	Advies - overig	Punten van kritiek	(s)experts studiedag
Kerken weten niet hoe ze om moeten gaan met jongeren en seksualiteit	Kerken: wie zou het anders moeten doen	Wees als predikant ook open; positieve ervaringen maar ook zwakkere kanten	Kerk: niet zeggen dat niet mag	Via facebook contacten ontstaan
Generatiekloof	Wordt wel steeds meer mee gedaan	Leiders: wees open, wees jezelf	Kerk zegt dit mag niet, maar wat mag wel?	Meeste gericht op kinderen en jongeren
Mensen hebben niet door dat ze eerlijk moeten zijn	Niet alle jongeren gaan naar Christelijk onderwijs; dus kerken moeite in voorzien vanwege normen en waarden	Niet negeren maar behandelen	Dan mag het in één keer en dan bemoeit de kerk zich er niet meer mee	Plan kijken of er een landelijke organisatie opgericht kan worden ten behoeve van seksualiteit onder christenen
Generatie boven ons heeft niet geleerd om te praten over seksualiteit	Jongeren willen weten waarom seks voor het huwelijk niet mag	Benoem het keer in kerkblad e.d.	Wat doe je als niet lukt?	
Misschien hebben ze er geen behoefte aangehad	Bespreekbaar maken kan, maar duurt lang voor dat die cultuur er is	Ik geef praktische tips bijv. als je geen condoom gebruikt komt het er weer uit	Je hoort niemand over vaginisme	
Wij zijn gespecialiseerd erin	Meer organisaties nodig om jongeren goed toe te rusten	Ik zou graag boek willen schrijven over 'help nu mag het'	Huwelijk wordt gezien als ideaal	
Je kan als kerk niet overal gespecialiseerd in zijn	Jongeren hebben eerlijke en open voorbeeldpersonen nodig		Je bent niet perse leuker als je getrouwd bent	
			Werk eerst aan jezelf; iemand heeft altijd bagage bij zich	
			Lijkt of seksuele zonde zwaarder liggen	

Aanleiding, proces

Gevraagd om ouderavond te geven over seksuele opvoeding

Met kinderen interviews gedaan; jongeren vragenlijst

Wilde er iets serieus mee gaan doen

In thema gaan verdiepen (boeken, artikelen e.d.)

Merkte dat er weinig over werd gepraat

Ouders begonnen relatief laat met het bespreken

Onderscheiden van andere organisaties door het onderzoek

Nu vier ouderavonden gepland voor zomervakantie

GroeJmee: Groei als ouders met je kinderen mee

De ouderavond

Presenteren eerst resultaten onderzoek

Hoe zit gemeente in elkaar en waar hebben jullie behoefte aan

Je ziet waar de gaten zitten

Ouders zijn nieuwsgierig naar de resultaten

Nog weinig data

Tot nu toe bevestigd wel dat goed is wat ze doen

Vragen als:
-Is er al gepraat met de kinderen; waarover en ervaring
-eigen seksuele opvoeding
-praat je met eigen partner?
-maak je gebruik van voorlichtingboekjes

Interview 6 - GroeJmee

Geven kennis waar ouders behoefte aan hebben

Hoe pak je het aan

Seksuele ontwikkeling en wat vertel je op welke leeftijd

Verskil tussen christelijke en niet christelijke in seksuele opvoeding

Onderzoek is een opening voor het gesprek

Ervaringen delen

Waarom is seksuele opvoeding belangrijk?

Interview 6

Ze horen het toch; kans op verkeerde info

Ouders zelf over nagaan denken en het zelf gaan doen

Ook belangrijk ouders tussen 0 – 3 jaar komen; alvast nadenken.

Als je open bent en vroeg begint maakt gesprek makkelijker

Hoe eerder en opener hoe later actief en minder promiscue kinderen worden

Als je bewust heb leren nadenken over seksualiteit; kun je beter keuzes maken, grenzen bepalen

Na 12^e gaan kinderen zich spiegelen aan vrienden

Mensen weten niet wanneer ze moeten beginnen

Seksuele opvoeding begint al bij de geboorte

Met knuffelen communiceer je dat het kind een lichaam heeft en het mag fijn vinden

Seks is net zo normaal als eten en drinken

Er is wel meer openheid gekomen, maar is nog steeds veel schaamte en taboe rondom seksualiteit

Is beladen onderwerp; negatieve seksuele ervaringen

Als je niet met partner over kunt praten praat je ook niet snel met je kind over seksualiteit

Het is ook iets privés en intiems; je hoeft ook niet heel je seks leven open te gooien

Maatschappij is anders dan 20,30 jaar geleden

Geen makkelijke tijd; pornografie is toegankelijk

Ze komen allerlei beelden tegen

Internet voor vrijwel iedereen toegankelijk; telefoons hebben dit nog keer vergroot

Via telefoons bijv.

Naïef om te denken dat onze kinderen niet meer in aanraking komen

Je kunt niet dat niet geheel voorkomen

Krijgen misplaatste ideeën over

Belangrijk om ook gesprek te voeren over pornografie

Internet filter kan; maar is geen reden om niet te bespreken

Praat, en praat op tijd als je kind nog ontvankelijk is

Kinderen slaan op waar ze aan toe zijn daarom blijven herhalen

Biedt een veilige thuis; kind verhaal kwijt kan

Kerken

Interview 6

Gemeenschap van gelovigen

Groep mensen die voor elkaar zorgen

Is een toerustingorgaan voor de gehele geloofsoopvoeding

Daar hoort seksuele opvoeding bij

Kerk plaats helpt om over dit soort onderwerpen na te denken en een mening te vormen

Kerken moeten niet te hoge doelen stellen

Niet belangrijkste onderwerp

Maar niet waar je niet over kunt praten

Een veilige plek om over seksualiteit te praten

Kerken zouden die kans wel moeten grijpen

Er is hier cultuur; ouders veel praten met jeugdleiders

Is een startergroep geweest waarbij pasgetrouwde mensen met elkaar in gesprek gingen; seksualiteit kwam ook één keer per jaar aanbod

Merkte behoefte aan kleine gespreksgroepjes

Kerken moeten zelf overtuigd raken dat het belangrijk thema is

Kunt je eigen niet sluiten voor de wereld

Negeren gaat problemen opleveren

Duidelijke doelgroep; alle mensen met kinderen moeten hier keer over na denken

Gesprek over seksualiteit moet je ergens inbouwen

In praktijk lastig te organiseren

Verslag symposium

In de ban van de ring: relaties en samenlevingsvormen in de kerk Gereformeerde Hogeschool te Zwolle, 16 januari 2013

Verslag met de belangrijkste kernpunten

Inleiding/opening van de dag

Na de dagopening werd er een presentatie gegeven over de uitslag van de enquête die het Nederlands Dagblad heeft uitgevoerd onder predikanten over ongehuwd samenwonen. Uit de enquête blijkt dat er steeds meer mensen (verbonden aan een kerk) gaan samenwonen. Daarnaast lijkt de opinie van de predikanten en de gemeenteleden haaks op elkaar te staan. Naast een verschil in mening is er ook nog een verschil tussen theorie en praktijk. Zo staat tucht op papier maar in werkelijkheid wordt er anders op het samenwonen gereageerd. Als het in gemeente niet tot nauwelijks voorkomt stellen ze de tucht wel in maar als er meer mensen gaan samenwonen zie je dat er een verschuiving komt hoe kerken er dan mee omgaan. Stellen die samenwonen, krijgen vaak een uitzonderingspositie bijvoorbeeld dat bepaalde taken niet gedaan mogen worden. Opvallend is dat wanneer stellen die samenwonen uit elkaar gaan ze op dat moment wel als getrouwd worden gezien. Voor dit symposium is er een film gemaakt waarin aantal stellen hun verhaal vertellen over de keuze van hun samenlevingsvorm en hoe de kerk daarop heeft gereageerd. Een stel gaf aan dat het belangrijk is dat er balans komt in ruimte en regels zodat er mogelijkheid is om met elkaar in gesprek te gaan. Een stel van in de dertig vertelde dat in hun verkeringstijd er geen sprake was van een huwelijksvoorbereidingscursus. Achteraf hebben ze zo'n cursus gemist en hadden ze behoefte aan gesprekken met getrouwde echtparen. Volgens dit stel wordt in gesprek gaan met echtparen die al getrouwd zijn steeds belangrijker omdat er behoefte is aan echtheid, dus hoe doen andere dat. Een homoseksueel stel geeft de kerk als tip mee om openheid en volledige acceptatie te creëren anders zullen mensen de kerk verlaten.

Lezing Marco Derks

Marco Derks geeft aan hoe bijzonder het is dat de Gereformeerde Hogeschool Zwolle een symposium organiseert over samenlevingsvormen. Laatste jaren zijn er wel verschillende bijeenkomsten geweest over homoseksualiteit maar niet over iets wat ons allemaal aangaat. Volgens Derks wordt homoseksualiteit meer bespreekbaar gemaakt zodat we het niet over onze eigen seksualiteit te hoeven hebben. Dan hoeven we onze vragen niet te stellen. Er zijn allerlei morele en rituele thematieken waarover discussies zijn. Op sommige onderwerpen die te maken hebben met de morele thematieken lijkt het soms dat er weinig vooruitgang wordt geboekt in de discussies. Verder heeft Derks het over hermeneutisch construct. Dat is gemeenschap, normatief, diepgeworteld en collectief. We zijn van bepaalde dingen ons niet bewust en daarom reflecteren we er niet op. Ze staan in de gemeenschap niet ter discussie. We zeggen dat het Bijbelse principes zijn maar het komt vaak niet rechtstreeks uit de Bijbel. Het huwelijk is ook zo'n hermeneutisch construct. We hebben er allerlei opvattingen en ideeën over. Hij noemt aantal dingen over echtscheiding en hertrouwen. Er worden vaak geen vragen gesteld over hertrouwen omdat we het idee hebben dat je alleen niet gelukkig kan zijn. Dus als je gelukkig wilt zijn moet je hertrouwen. In de orthodoxe hoek zijn er twee redenen waarom een echtscheiding gegrond is namelijk overspel en als een ongelovige partner de ander verlaat. In de praktijk zie je dat scheidingen ook ontstaan door duurzame ontwrichting. Hierdoor heeft de Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt een nieuwe koers gezet door te staan voor het ideaal dat er geen enkele grond is om te scheiden. Dit is volgens Derks niet Bijbels en niet haalbaar.

Tenslotte verwijst Derks dat na de reformatie het huwelijk pas als norm werd gezien. Voor die tijd werd het celibaat als hoogste goed gezien.

Lezing Tim Vreugdenhil

Volgens Vreugdenhil zouden we niet in de ban moeten zijn van de ring, maar in de ban van het evangelie. Er ligt teveel nadruk op de ring. De ring is een toestand, een ding, een standpunt, het is sociologie. Het lijkt of er te weinig fascinatie is voor het evangelie. Zo zie je in de tijd van Jezus dat de farizeeërs allerlei vragen stelde die er op wezen dat ze in de ban van de ring waren, in de ban van Mozes, het werd een systeem. Jezus beantwoordde de vragen niet direct. Bij Jezus begon het niet bij de ring maar begon het bij de bevrijding van de band. De enige reden om voor een christen iets wel of niet te doen is omdat Jezus is opgestaan uit de dood. Luther en Calvijn hebben geschreven dat we door Jezus Christus zijn gerechtvaardigd. Je wordt aanvaard maar toch moet het anders. Er is geen veroordeling meer, des ondanks werkt het niet zo dat we een beetje vergeving en een beetje moeten bekeren. We hebben een overvloed aan vergeving en bekering/heiliging nodig. Dan komt alles los te staan van statistieken en onderzoek. Er is namelijk geen ander evangelie voor homoseksuelen of samenwonende mensen. Het evangelie is onvoorwaardelijk en voor iedereen. Bij het evangelie hoort dan ook dat er mensen boos worden zoals de farizeeërs die niet naast de hoeren wilden zitten. God herstelt en herschept, het is een totaal pakket. Jezus heeft aantal uitspraken gedaan over het huwelijk. De discipelen reageren daarop dat je dan meer beter niet getrouwd kunt zijn. Jezus ethiek is radicaal. Het geeft hoop maar de wijsheid moet je gegeven worden. Tim heeft een droom dat de kerk gezien wordt als één community waarin iedereen gelijk is ondanks de diversiteit van de groep mensen.

Lezing Annemiek de Jonge

Annemiek heeft Osmer gebruikt om naar deze kwestie te kijken. Er zijn een aantal trends op het gebied van relaties in de samenleving. Zo zie je dat er steeds meer mensen gaan samenwonen, gezinnen zijn waarbij ouders niet getrouwd zijn, scheidingen en latrelaties zijn. Relaties worden steeds meer geïndividualiseerd. Je zoekt zelf uit hoe je vorm wilt geven aan je relatie, je persoonlijk geluk is het belangrijkste. Hierdoor wordt het huwelijk geromantiseerd het gaat om je eigen geluk en ontplooiing. In de afgelopen jaren is er steeds meer druk op het huwelijk gekomen. De functie en de duur van het huwelijk is veranderd. Mensen leven langer waardoor je het veertig, vijftig jaar met elkaar uit moet houden. De kerk heeft zich altijd bezig gehouden met het huwelijk. In de middeleeuwen werd het huwelijk als een sacrament gezien. Later rond de reformatie kreeg het huwelijk de functie van een los instituut, verbondsmatig. Doordat de kerk en staat van elkaar gescheiden zijn is trouwen een taak van de overheid geworden en mag de kerk alleen bevestigen en de spirituele taak op zich nemen.

Workshop 1: n.a.v. online een enquête die verstuurd is naar de bezoekers van dit symposium

In deze workshop is de uitslag besproken van de enquête (die gehouden is onder de eerste aanmelders van het symposium). Daarnaast konden we op de stellingen reageren. Opvallend was dat naar voren kwam dat er weinig gesproken wordt over gewone huwelijken maar daar komt nu wel steeds meer aandacht voor. Als mensen gaan scheiden wordt er vaak niks afgekondigd in de kerk hierdoor lijkt het wel een taboe.

Workshop 2: Bijbels theologisch perspectief

Vanuit Marcus 10:1-12 zijn we verder gaan kijken naar de ethiek van Jezus met betrekking op het huwelijk. De vraag die de farizeeërs stelde over of een man of vrouw mocht scheiden was een politiek gevaarlijke vraag. Herodus Antipas was namelijk gescheiden en trouwde met zijn schoonzus. Scheiden was een mannelijk privilege, mannen konden een scheidingsbrief schrijven en de priester moest zijn handtekening daarop zetten. Jezus reageert vervolgens met dat Mozes heeft gezegd... Jezus heeft nooit gezegd je hoeft niet letterlijk te nemen wat Mozes zegt, het geldt niet meer. Maar de reden dat Mozes dit heeft opgeschreven is omdat jullie harteloos en koppig zijn. Volgens Tim moeten we in onze achterhoofd houden dat Mozes de zachtmoedigste was. Hij heeft waarschijnlijk gehuild toen hij dit moest schrijven, dat iets kostbaars als het huwelijk kapot kan gaan. Achter Mozes licht de schepping van God, Gods vaderhart. Daar was maar één woord: hechten. Het huwelijk is

bedoeld om aan elkaar te hechten. Daarom legt Jezus de lat bij; wat God heeft verbonden mag een mens niet scheiden.

Verslag studiedag seksualiteit

Netwerk van (s)experts, mede georganiseerd door de Evangelische Alliantie

Te Utrecht, 2 maart 2012,

Verslag met de belangrijkste kernpunten

Lezing Hans van Dijk

Hans van Dijk opende de dag met het bekend maken van de cijfers van de enquête die Being Real heeft uitgevoerd. Onder ongeveer 1500 studenten - die verbonden zijn aan een christelijke studentenvereniging - hebben mee gedaan aan het onderzoek. Deel van de cijfers berust op waar Being Real een workshop heeft gegeven. Als student was je verplicht om de enquête in te vullen al wilde je deze avond bij wonen. Daarnaast zijn er via de mail naar christelijke studentenverenigingen uitnodigingen verstuurd om de enquête in te vullen (hier heeft niet iedere student aan meegewerkt). Uiteindelijk zijn de getrouwde studenten geschrapt van de respondenten en bleven er 1287 studenten over waarop de cijfers zijn gebaseerd. Er zijn allerlei vragen gesteld zoals kijk je porno, doe je aan zelfbevrediging enzovoorts. Uit het onderzoek kwam naar voren dat het nog steeds een taboe is om over je eigen seksualiteit te praten. En dat er een grote kloof is tussen de theorie en praktijk.

Lezing Arjet Borger

Arjet Borger kwam tot de ontdekking dat boeken over seks over God gaan. Voor haar is seksualiteit een breed onderwerp dat nauw samenhangt met identiteit. Met je man, vrouw zijn en het dagelijkse leven. Seksuele gezondheid gaat niet alleen over seksueel gedrag het gaat over acceptatie en bewuste keuzes maken. Het is breder dan alleen voor en binnen het huwelijk. Je kunt seksueel gezond zijn zonder een relatie te hebben. Omdat je de vrijheid hebt om bewuste keuzes te maken. In christelijk Nederland lijkt het wel of je alleen seksueel gezond kan zijn als je getrouwd bent. Maar ook getrouwde mensen kunnen ongezond zijn op seksueel gebied. Daarom kun je ook niet zeggen dat seksualiteit buiten het huwelijk ongezond is. Ook mensen die samenwonen kunnen dus een gezonde seksuele relatie hebben. Arjet ziet wel duidelijk verschil in hoe jonger je begint te participeren op seksueel gebied. Hoe meer partners deze jongeren hebben en hoe meer risico er is op een ongezond zijn op seksueel gebied. De situatie is nu zo dat religie en seks aan elkaar gekoppeld zijn. Dat doen we ook in gesprekken met de jongeren we betrekken de normen en waarden er bij. Mark Regnerus geeft aan dat we het vaker over normen, waarden en de houding tegenover seks hebben dan over andere informatie over seks. Dus de gewone informatie die nodig is over seksualiteit. Als er wordt gepreekt dan wordt de verantwoordelijkheid weer bij de jongeren gelegd, de predikant/spreker heeft dan zijn taak vervuld. Het is de vraag bij wie de verantwoordelijkheid werkelijk ligt. Waar ligt de worsteling feitelijk? Jongeren zijn vaak niet bewust van hun eigen seksuele gevoelens. In 2004 is er een onderzoek gedaan onder 300 studenten daar in kwam naar voren dat de mening van jongeren verschuift zodra ze een relatie krijgen. Bijvoorbeeld wat is seks? Alles behalve zoenen wordt alles behalve geslachtsgemeenschap. Contracten als ware liefde wacht werkt dan vaak ook niet. Op het moment van tekenen kennen ze de realiteit nog niet. Er zijn meerdere factoren waarom je wel of geen seks hebt voor het huwelijk zoals opleiding en motivatie voor de toekomst. De religiositeit is meer voorspellend, de religieuze traditie zegt niet veel. Dus of je kerkelijk bent opgevoed zegt niks over of je later wacht met seks hebben in het huwelijk. Het is wel belangrijk hoe ouders het voorbeeld uitdragen. De groep waar je voorstaat als je spreekt over seksualiteit is divers:

- Staat op dezelfde manier in het geloof en zijn het helemaal met je eens
 - Staat op dezelfde manier in geloof maar twijfelt (wordt anders als je een relatie krijgt)
 - Twijfelt over aan de visie
- Geloven wel maar hebben andere visie

- Geloven niet en hebben wisselende seksuele contacten

Als je wilt dat er gedragsverandering optreedt moet je de taal van de jongeren spreken. Als je spreekt vanuit de gedachte God, huwelijk en seksualiteit dan bereikt je de eerste groep en misschien de tweede. De rest valt af. Als je iedereen wilt bereiken moet je het over seksualiteit op zich hebben. Het is belangrijk om rekening te houden met de ontwikkeling van de doegroep, ze zijn bezig hun eigen normen en waarden te ontwikkelen. Als je het over een gezonde leefstijl hebt dan heb je het ook los over bijvoorbeeld sport. Maar als we het over seks hebben wordt dit altijd gekoppeld aan de moraal. Als je seks hebt gehad dan is de norm weg en die komt niet meer terug. Vervolgens kunnen deze jongeren verward raken omdat ze niet hebben geleerd om na te denken over hun eigen kader als de norm wegvalt. Nu is gesprek over seks ingebed in gesprek over christelijk geloof. Arjet Borger pleit er voor dat we het ook over gewone informatie hebben over seksualiteit losgekoppeld van het geloof. Er zijn dan als ware twee aparte informatie stromen. Over Gods bedoeling en over seksualiteit op zichzelf. De twee cirkels raken elkaar dan. We moeten rekening houden dat pubers niet staan te wachten op wat ze moeten doen, ze willen hun eigen keuze kunnen maken. Daarom is het niet verstandig om aan te komen met; 'dus je mag geen...' Als je iets wilt vertellen over je eigen visie en ervaring omdat je dat graag wilt delen geef dan aan het begin aan dat je dat wilt gaan doen. Benoem dus wat je doet zodat er ruimte is voor de luisteraars. In gesprek gaan over seksualiteit moet je zien als een kans; het geven van goede seksuele voorlichting. Daarbij moet je letten of je voldoende kennis hebt en kritisch zijn op de bronnen die je gebruikt. Bijvoorbeeld als je onderzoek gebruikt uit Amerika die er op wijst dat alleen seks binnen het huwelijk het beste is. Niet praten over seks zegt ook heel veel dus dat is ook geen optie. Het is belangrijk dat jongeren hun eigen kader leren maken dat niet staat of valt met het geloof. Onderwerpen die besproken kunnen worden zijn: eigenwaarde, zelfvertrouwen, keuzes maken, kennis van feiten over seksualiteit, media, verschil tussen mannen en vrouwen en uitleg geven over wat seks is. Verschillen tussen mannen vrouwen zijn belangrijk omdat het een risico met zich mee draagt, er zijn verschillende verwachtingen als dit niet gecommuniceerd wordt is er risico dat meisjes zich gedwongen voelen. Een goed gesprek over seksualiteit staat niet los van identiteit en relaties. Het is belangrijk om jongeren bewust te maken van keuzes en aan het aanreiken van vaardigheden. Zoals leren praten over seksualiteit. In het onderwijs of in gesprekken met jongeren is het belangrijk om aantal vragen te stellen:

- Waarom praat ik? (bij wie ligt de verantwoordelijkheid)
- Met wie praat ik? (verschillen die er zijn)
- Wat vertel ik?
- wat heb ik bereikt?

Mensen die willen wachten op seks voor het huwelijk zijn het helemaal met je eens. Zij zijn de personen die reacties geven op het onderwijs. Vervolgens stopt vaak het gesprek bij geen seks voor het huwelijk. Wat je ook ziet is dat jongeren in een relatie niet verder in gesprek willen. Stellen kunnen dan tot de conclusie komen dat hun intimiteit anders vormgegeven zal moeten worden. Dat willen ze liever niet waardoor ze liever ook geen gesprek aangaan. Seks is niet iets waardeloos, het hangt altijd samen met identiteit en zelfbeeld, daarom hoort het ook bij het gesprek over seksualiteit. Seksualiteit is breder dan seksueel gedrag je hebt het ook over de context er omheen.

Open discussierondes

Er kwamen verschillende stellingen op het scherm waarbij je groen, rood of oranje als antwoord kon geven. Het blijkt maar weer dat we als christenen divers over seksualiteit denken. Één van de stellingen ging of kerken seksualiteit bespreekbaar moeten maken onder getrouwde stellen. Grote meerderheid bleek het belangrijk te vinden dat er enig onderwijs en begeleiding is onder getrouwde stellen.

Workshop Esther de Kaper – Open in gesprek met jongeren

Het is belangrijk om je beseffen wat je eigen startpunt is van je eigen seksuele bagage. Dus hoe heb jezelf seksuele voorlichting gehad, de beleving, of je wel of geen seks voor het huwelijk hebt gehad.

De doelgroep waar je voor staat is divers;

- Naïeve idealisten (vaak vrouwen) zonder ervaring
- Singles (vaak man) met problematiek rond porno en zelfbevrediging
- Twijfelaars met relatie (geschiedenis)
- Gediskwalificeerde (geen maagd meer)
- Afwezigen die aanwezig hadden moeten zijn (jeugdleiders die zeggen jammer dat die niet is geweest)

Het is belangrijk dat jeugdleiders zelf open zijn, maar vaak zijn ze hier niet bewust van. Daarom is het makkelijker om iemand van buiten af er bij te halen. Esther geeft aan dat het voor de jongeren veilig kan voelen omdat ze makkelijker vragen kunnen stellen aan een vreemde. Maar je kunt niet persoonsgebonden antwoord geven op de vraag, het blijft algemeen. Esther de Kaper laat aantal resultaten zien uit een onderzoek door Aukelien Abbema (2008).

- 92% keurt geslachtsgemeenschap af
- 25% is geen maagd meer
- 35% die nooit een relatie heeft gehad vindt het aanraken van borsten goed
- 80% van mensen in relatie vindt aanraken van borsten goed.

Er is dus een verschuiving wanneer je relatie krijgt. In een gesprek over seksualiteit moet je soms je eigen mening loskoppelen. Je moet vragen stellen zodat je interesse toont in de ander, dan wordt de ander ook opener. Soms kan het onduidelijk zijn dat mensen anders antwoord geven aan jongeren en hebben ze soms ook behoefte aan meer richting. Daarnaast heeft het ook kracht als geen antwoord weet. Openheid is belangrijk dus de voorkeur gaat naar vragen stellen om zo het gesprek aan te gaan. Seksualiteit is een ontwikkeling, net zoals geloven. God is daarbij en soms gaan wegen anders dan we zouden willen. Het is daarom een illusie dat in één avond de mening van de jongeren kunnen veranderen. Het is belangrijk om jongeren voor te bereiden wat een relatie/seks met je kunt doen. Esther de Kaper geeft een aantal onderwerpen wat je kunt gebruiken om je eigen verhaal mee te vertellen aan de jongeren of die je zou kunnen behandelen: opvoeding, kerk, seksuele voorlichting, homoseksuele gevoelens, seks zonder huwelijk, sociale kring, maatschappij, zelfbevrediging, pornografie, seksueel misbruik en ongewenst zwangerschap (abortus). Houdt er rekening mee dat er altijd wel jongeren zijn met homoseksuele gevoelens. Benoem dat ook zodat die jongeren zich ook gezien voelen. Bij sociale kring kun je denken aan hoe praten je vrienden over seksualiteit. Het werkt vaak ontspannend als iemand zijn ervaring deelt met zelfbevrediging en cijfers deelt van porno gebruik, zo krijgen de jongeren het gevoel dat ze niet alleen zijn. Vaak wordt seksualiteit benoemd als een cadeautje maar voor gedeelte van de jongeren is het door negatieve ervaringen helemaal geen cadeautje.

Esther vergelijkt haar zoektocht met het verhaal van Jona. Jona is boos op God daarom is het belangrijk dat we volgende overbrengen naar de jongeren. We mogen eerlijk zijn tegenover God en mensen. God wilt ook dat we eerlijk zijn. Jona besprak eerlijk zijn frustraties, boosheid met God. We mogen met onze vragen en frustraties naar God gaan. Seksualiteit heeft te maken met het groter plaatje. Het lange termijn denken is vaak nog niet zo aanwezig bij jongeren. Sommige jongeren vergeten dat ze zwanger kunnen worden van seks. Esther benoemt dan ook dat het wel heel bijzonder is dat door seks nieuw leven ontstaat. Verder vindt Esther de Kaper het belangrijk om aan te geven waarom seks nog meer bijzonder. Namelijk door Gods scheppingskracht, Gods drie-eenheid, Gods trouw aan Israel (hosea 2: 21-22, spreken 3:3) en liefde is totale overgave (1 joh.3:16). Ze geeft nog een uitspraak weer van Tim Keller: Als seks iets is wat God heeft uitgevonden om jezelf helemaal te geven, dat je verbonden voelt met de ander, ook in verkeerd gebruik. Verbondenheid is kern seks.

In een eerlijk gesprek over seks is het belangrijk om rekening te houden met aantal punten. De realiteit is rauwer dan je denkt. Benadruk seksualiteit in een liefdevolle en trouwe relatie met de mogelijkheid van voortplanting. Leg geen nadruk op wel of geen seks voor het huwelijk, (kapt het gesprek af) stel zoveel mogelijk vragen, laat jongeren vragen stellen en vertel over je eigen ervaring.

Workshop Wilbert Weerd – Seksverslaving

Verslaving is een pathologische relatie met een middel die de stemming beïnvloed. Een seksverslaving is dan; een ziekmakende afhankelijkheid van seks wat je denkt nodig te hebben. Seksverslaving is gericht op het fysieke, het op jacht zijn naar een nieuwe partner. Vaak is een seksverslaving ontstaan door affectieve verwaarlozing. Men is dan opzoek naar zich geliefd voelen. Als de relatie er is - hoe kort dan ook - dan voelen deze mensen zich geliefd. Bij pornoverslaving vindt er geen geslachtsgemeenschap plaats en wordt er niet gezocht naar verschillende partners. Pornoverslaving werkt als soort uitlaatklep. Seks en pornoverslaving hebben geen erkenning als verslaving (het staat niet in DSM). Waarschijnlijk doordat er geen medicatie is voor deze verslaving en het wordt niet gezien als een ziekte. Bram Bakker pleit ervoor dat seks en pornoverslaving erkenning krijgen. Dertig procent van de pornokijkers is verslaafd. Het pornogebruik is in de afgelopen jaren enorm toegenomen. 99 procent van de jeugd heeft toegang tot een computer met internet. Porno is hierdoor makkelijk bereikbaar. De toename komt van internetporno komt door de beschikbaarheid, de betaalbaarheid en de anonimiteit. In Jeremia 5:7-8 staat een gedeelte waarin Wilbert aantal dingen uitlegt over porno. Hij haalt aantal woorden aan uit dit stuk; overspel plegen, hoerenhuis, dat andere goden plaats hebben gemaakt voor God. Mannen hebben goed ingeruild en zoeken hun geluk bij porno dat in overvloed aanwezig is. Samendrommen, verschillende cijfers zijn er in de omloop hoeveel mannen porno kijken. Uit onderzoek in kerken zou 73% van de mannen porno kijken. Het zijn veel mannen die met dit probleem worstelen waardoor het bijna normaal lijkt. Porneia betekent ontucht of hoererie. Pornos is afgeleid van het woord pernemi (verkopen). Seks verdient veel geld. Er wordt gedacht dat vijftig tot negentig procent van de vrouwen dit tegen hun wil in doen. Ongeveer 400 miljoen vrouwen en 200 miljoen kinderen werken in de seks industrie. Efeze 5: 3,5. Ontucht, onreinheid, hebzucht mag beslist niet genoemd worden. God haat ontucht, maar houdt van de persoon. Mensen zeggen daardoor ik ben geen hoereerder ik hoereer, daarmee lijkt soms probleem goed gepraat te worden.

Wilbert heeft pornocetamol bedacht om uit te leggen hoe pornografie werkt. De dopamine en endorfine die vrij komt bij porno kijken werkt als een verdoving. Zodra je porno bekijkt wordt dit stofje aangemaakt. De realiteit tussen fictie en de werkelijkheid valt weg, waardoor je gaat denken dat je dat ook bent, dat het voelt dat jij zo bezig bent met seks. Het dierlijke wordt als ware aangewakkerd. Dopamine zorgt voor genot, extase, euforie en opgetogenheid. Endorfine zorgt ervoor dat je pijn verminderd, stressverdoving het lijkt op morfine. Als je deze stofjes binnen krijgt raakt het ontvangststation gewend aan de hoeveelheid. Waardoor op het moment dat stofje er niet is dan voel je een leegte en dat zorgt ervoor dat je weer opnieuw porno wilt bekijken. Pornogebruik begint met een aanleiding dat kan een seksuele of emotionele prikkel zijn. Er ontstaat een verlangen. De fantasie wordt gestart en dopamine en endorfine beginnen toe te nemen. Een ritueel kan op een gegeven moment er voor zorgen dat de er toename ontstaat van dopamine en endorfine. Dus als je gewend bent om elke vrijdag na het lezen van nu.nl porno te kijken kan nu.nl zorgen voor de opwindings. Na de daad blijft er gevoel van kater over, gevoel van schuld, leegte en spijt. Sommige mensen vragen zich af waarom ze porno hebben gekeken. De dopamine en endorfine daalt weer. Je vraagt om vergeving, zegt ik doe het nooit meer, zegt tegen jezelf dat het de laatste keer is. Vervolgens is er een angst dat het ontdekt wordt dus dan worden de bewijzen weggehaald. Je bedenkt nieuwe regels en wetten voor jezelf om rein te blijven. Stelt filters of er vindt zelfs radicale amputatie plaats. Maar zodra die emotie of prikkel er weer is ga je het weer doen. En begin je weer van vooraf aan. Op gegeven moment kun je hierdoor onverschillig raken bijvoorbeeld dat je mens blijft en dat je toch wel vergeving krijgt. De vraag is wat is de aanleiding, wat is de oorzaak ervan. Als je gespannen bent, waar komt dat vandaan. Vaak liggen problemen in de oorzaak in de identiteit; wie

ben je. Wilbert gaf een voorbeeld van een man die al jaren vroeg aan God of hij het gevoel van berouw mocht krijgen. Gevoel van berouw kwam niet dus de man werd boos op God. Het bleek dat de man berouw als excuus gebruikte omdat hij het zelf wilde doen. Als hij berouw heeft dan is hij er van af en is hij dus zelf gestopt. Hij beseft dat hij in zijn hart een ontuchtpleger is. Juist het doen van je best leidde erdoor dat hij porno ging kijken. Het is belangrijk dat we door de geest leven. Misschien is de conclusie dat veel christenen hun christen zijn is gebaseerd op eigen kunnen. Hoe slecht wij ook zijn de genade van Christus is groot, dan krijg je niet ik maar Christus. Rein worden is door Christus. De echte pijn naar boven halen hebben we nog wel therapie voor nodig. Vaak ligt er nog iets in het geheim. Cijfers van misbruik en of negatieve ervaringen onder mannen liggen lager dan vrouwen, het is de vraag of dat ook in werkelijkheid zo is. Het lijkt of mannen gemakkelijker die emoties kunnen blokken.

We hebben met elkaar nog aantal aanleidingen besproken zoals, negatieve kijk, krenking en afwijzing in je man zijn. Deze krenking kan ontstaan als de man in het gezin als boeman wordt gezien. Als dat zo is dan is dit systeem lastig te doorbreken. Het komt er op neer dat je moet gaan kijken hoe de relaties functioneren binnen het gezin om zo de onderliggende problematiek naar boven te halen. Verveling werd als aanleiding genoemd het is dan de vraag wat maakt de verveling vervelend. Als deze mensen leegte ervaren is de vraag wat is de oorzaak van die leegte. Seks wordt steeds meer gezien als normaal, de druk van de maatschappij op zichzelf is geen oorzaak. Seks wordt gezien als een behoefte die je moet vervullen. Dit beïnvloedt het kijken naar porno wel maar is geen oorzaak van de verslaving. Ik heb aan Wilbert Weerd gevraagd wat kerken zouden kunnen doen. Wilbert geeft aan dat uit een Amerikaans onderzoek is gebleken dat ongeveer 33 procent van de voorgangers zelf ook porno kijken. Die voorgangers zullen er dus zelf niet snel over beginnen. Het is belangrijk dat voorgangers ook de kracht van Christus kennen. Het is nog steeds een taboe. Over echt persoonlijke dingen praat je niet over in de kerk. Het is belangrijk dat kerken het signaal geven dat mensen die porno kijken begrepen worden. Het is belangrijk om open met elkaar in gesprek te gaan, de worsteling te delen. Vragen naar hoe het komt dat het speelt. Ruimte geven biedt mogelijkheden. In kerken dit bespreken is moeilijk de lat ligt hoog voor leiders. Aangezien we de moraal bespreken dan moet de voorganger zich zelf ook veroordelen. De vraag hoe is het met je hart wordt weinig gesteld aan voorgangers. De vraag is waarom zijn we kerk? Soms lijkt het of we te weinig heiligheid aan God toeschrijven. Als mensen worstelen met pornoverslaving en telkens terugvallen zou je kunnen vragen: ben je er tevreden mee. Sommige mensen zeggen dat alles genade is en dat we dus vergeven zijn, dit betekent nog niet dat je begrijpt wat genade inhoudt.

Afsluiting

Kort werd er terug geblikt op deze dag. Uit verschillende gesprekken merk ik dat er behoefte is aan meer openheid om het thema seksualiteit te kunnen bespreken.